

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА ІМЕНІ
ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОЛОМІЙЧУК В'ЯЧЕСЛАВ ОЛЕГОВИЧ

УДК 343.74

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА
ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

Спеціальність 081 "Право"

Галузь знань - 08 "Право"

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ В.О. Коломійчук

Науковий керівник:
Самсін Ігор Леонівич,
доктор юридичних наук, професор

Хмельницький - 2022

АНОТАЦІЯ

Коломійчук В.О. Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. - Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2022.

Дисертацію присвячено дослідженню кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України. З урахуванням сучасного стану кримінального законодавства та правоохоронної діяльності розроблено низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають практичне значення.

Вироблено концепцію розуміння рейдерства як комплексу незаконних дій, спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи.

З урахуванням розгляду типових рейдерських схем, з'ясовано сутнісні обов'язкові ознаки рейдерства, якими є: вчинення певних дій; протиправність; спрямованість на встановлення контролю над певною юридичною особою або заволодіння її майном. Така ознака рейдерства як спільна участь декількох осіб визнана необов'язковою, але типовою.

Запропоновано розглядати перелік кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватися дії рейдерів, на трьох рівнях, які відповідають поняттю рейдерство, - у вузькому, широкому та найбільш широкому розуміннях. Для дисертаційного дослідження цікавість становить широке розуміння такого переліку, який включає: підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та ФОП (ст. 205-1 КК України); протидію законній господарській діяльності (ст. 206

КК України); протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України).

Досліджено підстави (чинники) соціальної зумовленості криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство, а саме - ступінь суспільної небезпеки; їх відносну поширеність, типовість та динаміку; можливість впливу на рейдерство кримінально-правовими засобами при відсутності можливості успішної протидії менш репресивними засобами; превалювання позитивних наслідків кримінально-правової заборони над негативними. Аналіз вказаних чинників надав підстави стверджувати про соціальну зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

Здійснено аналіз досвіду кримінально-правової протидії рейдерству за законодавством зарубіжних країн. Дисертантом досліджено кримінальне законодавство таких країн як: Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан. Відзначено, що кримінально-правове регулювання корпоративних відносин у вказаних державах має схожі риси з огляду на прийняття у 1996 році Модельного Кримінального кодексу. З'ясовано, що поняття "рейдерство" введено до кримінального законодавства лише у двох державах - республіках Казахстан та Киргизстан як назви спеціальних кримінально-правових заборон, наявність яких відзначено як позитивний крок законодавця. При цьому, детальний огляд зазначених норм показав їх казуальність та перевантаженість, що має наслідком їх низьку ефективність. Запропоновано запозичити підхід щодо створення кримінально-правової заборони під назвою "Рейдерство". Позитивним досвідом відзначено також визнання юридичної особи суб'єктом кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, за законодавством країн Литви, Естонії та Молдови.

У дисертаційній роботі досліджено об'єкти злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, з урахуванням того, що до структури об'єкта входять суспільні відносини, предмет та потерпіла особа.

Визначено основні безпосередні об'єкти злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство:

- встановлений порядок державної реєстрації юридичних осіб та ФОП, покликаний забезпечити, у тому числі правомірне заняття господарською діяльністю (ст. 205-1 КК України). Додатковими обов'язковими об'єктами цього злочину визнано установлений законодавством про державну реєстрацію документообіг та порядок документального посвідчення фактів в сфері здійснення державної реєстрації юридичних осіб та ФОП. Вказано, що додатковими факультативними об'єктами розглядуваного злочину можуть бути система оподаткування, власність, засади добросовісної конкуренції, порядок отримання кредитних ресурсів, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації відповідним суб'єктом свободи господарської діяльності (ст. 206 КК України). Додатковими факультативними об'єктами цього злочину можуть бути право людини на особисту недоторканність, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, право власності, життя і здоров'я особи, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, засади добросовісної конкуренції, суспільні або державні інтереси;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації порядку зайняття господарською діяльністю в частині вільного розпорядження юридичними особами або їх учасниками своїм майном (ст. 206-2 КК України). Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину визнано право власності на зазначене майно, а факультативними - здоров'я, воля, честь, гідність особи, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації. службова діяльність, засади добросовісної конкуренції, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси.

Під предметом злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, запропоновано розглядати:

- документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП (ст. 205-1 КК України);

- майно, погроза пошкодження чи знищення щодо якого надійшла потерпілому; офіційні документи, що засвідчують право на володіння, користування та розпорядження майном підприємства (його частиною); єдиний майновий комплекс або його частина (ст. 206 КК України).

- майно юридичної особи або частки, акції, паї її учасника (засновника, акціонера, члена) (ст. 206-2 КК України);

Відзначено важливість уніфікованої термінології у досліджуваних злочинах, при цьому вказано, що ст. 205-1 КК України не містить згадки про потерпілого, а її нинішня назва в частині вказівки на юридичну особу та ФОП є доречною, тому що норма поширює свою дію на юридичних осіб всіх видів та ФОП. Оскільки використання у назві цієї статті звороту "підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації суб'єктів господарювання" істотно звужить коло діянь, на які поширюватиметься кримінально-правова норма, дисертантом не підтримано такі доктринальні пропозиції. З аналогічних підстав з огляду на те, що у ст. 206-2 КК України використання звороту "майном суб'єкта господарювання" звужує дію цієї норми, залишаючи інших юридичних осіб без захисту від рейдерства, на думку дисертанта, у ст. 206-2 КК України варто використати зворот "майном юридичної особи". Досліджено, що потерпілими особами від злочину, передбаченого ст. 206 КК України, переважно є суб'єкти господарювання, інші юридичні особи, які внаслідок скоєння злочину зазнали майнової, моральної шкоди або опинились у ситуації реальної загрози заподіяння такої шкоди, їх службові особи, близькі особи названих перед цим категорій осіб. Потерпілими особами від злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, переважно є юридичні особи або їх учасники (засновники, акціонери, члени). Також потерпілими можуть бути треті особи, яким заподіяно шкоду внаслідок скоєння кримінально протиправних діянь (при вчиненні кваліфікованих видів цих злочинів).

Проаналізовано об'єктивну сторону злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство. За її ознаками, з'ясовано, що злочин за ст. 205-1 КК України має формальний склад, за ст. 206 КК України - комбінований (формальний у частині протиправної вимоги та матеріальний у частині захоплення ЄМК чи його частини), за ст. 206-2 КК України - матеріальний.

В результаті аналізу об'єктивної сторони злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, дисертантом запропоновано:

- уніфікувати термінологію ст. 205-1 КК України із ст. 206-2 КК України, замінивши зворот, вжитий у ст. 205-1 КК України "документи, які містять завідомо неправдиві відомості" на "підроблені документи";

- змінити диспозицію ч. 1 ст. 205-1 КК України шляхом виключення такої дії як "внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП завідомо неправдивих відомостей", залишивши кримінальну відповідальність лише за умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП. Вказана пропозиція дозволить усунути проблему фактичного встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину;

- розділити диспозицію ст. 206 КК України на дві окремі частини, перша з яких має стосуватись вимоги припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, поєднаної з певною погрозою, а друга - захоплення ЄМК або його частини, поєднаного або з незаконним припиненням діяльності на цих об'єктах, або обмеженням діяльності на цих об'єктах.

Встановлено, що за основними складами досліджуваних злочинів у ст.ст. 206 та 206-2 КК України суб'єкт є загальним, а за ст. 205-1 КК України – спеціальним (в частині подання підроблених документів). При цьому, кваліфіковані склади злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, вказують, що суб'єктом також може бути і службова особа, тому у ч. 2 ст. 205-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України суб'єкт є спеціальним (службова особа).

За результатами кримінологічної характеристики суб'єктів злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, констатовано, що злочинцями переважно є особи чоловічої статі віком від 30 до 50 років, які мають достатній рівень освіти, є соціально інтегрованими особами, в більшості характеризуються високим рівнем професійної підготовки, знанням галузевого законодавства.

Висунуто пропозиції передбачити у кримінальному законодавстві можливість застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб за вчинення від їх імені та в їх інтересах злочинів, передбачених ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України, з огляду на можливість вчинення цих злочинів в інтересах юридичної особи.

Проаналізовано суб'єктивну сторону злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, та з'ясовано, що вона виражається виключно умисною формою вини (прямим умислом). За темпоральними ознаками виникнення і формування умислу при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, переважає заздалегідь обдуманий умисел. Досліджувані злочини вчиняються з різних мотивів, однак, домінуючим серед них відзначено корисливий, якому кореспондує наявність корисливої мети.

Досліджено зміст кримінально-правової політики, яка, на думку дисертанта, охоплює: визначення принципів кримінально-правового впливу на злочинність; встановлення кола злочинних діянь; розробку загальних засад призначення покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, їх застосування та умов звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. На основі аналізу статистичних відомостей Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України, доктринальних джерел констатовано низьку ефективність кримінально-правової політики протидії рейдерству. Проаналізовано причини виникнення та поширення рейдерства, необхідні для подальшого формування належної та ефективної кримінально-правової політики протидії рейдерству.

У ході проведеного аналізу проблеми криміналізації рейдерства, визнано доцільною криміналізацію цього явища в одній консолідованій

кримінально-правовій забороні, яка доповнить кримінальне законодавство терміном "рейдерство" та об'єднає норми статей 206 та 206-2 КК України. При цьому, з огляду на те, що не кожен злочин, передбачений ст. 205-1 КК України, вчиняється як рейдерство, недоцільним визнано включення ст. 205-1 КК України до пропонованої консолідованої статті.

З'ясовано проблемні аспекти нинішніх редакцій статей 205-1, 206 та 206-2 КК України, серед яких увага дисертанта приділена питанням, пов'язаним з практикою призначення покарань за ці злочини (в частині їх видів та розмірів), а також тлумаченням змісту поняття "інші тяжкі наслідки".

Результатом дослідження є запропоноване удосконалення кримінального законодавства, яке полягає в удосконаленні нинішніх редакцій та подальшому об'єднанні статей 206 та 206-2 КК України в одну консолідовану статтю під назвою "Рейдерство", а також внесенні змін до ст. 205-1 КК України.

Ключові слова: господарська діяльність, рейдерство, протиправне захоплення підприємств, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, протидія господарській діяльності, підроблення документів для державної реєстрації, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності, ворожі поглинання, корпоративний шантаж.

SUMMARY

Kolomiichuk V.O. Legal basis of criminal liability and counteraction to raiding in Ukraine. - Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 "Law". Leonid Yuzkov Khmelnytskyi university of management and law, Khmelnytskyi, 2022.

The dissertation is devoted to the study of criminal liability for crimes covered by Articles 205-1, 206, 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. Given the current state of criminal legislation and law enforcement, a number of conceptual provisions, conclusions and proposals of practical importance have been developed.

The universal concept of the concept of "raiding" is defined, which is proposed to understand raiding as a set of illegal actions aimed at establishing control (legal and/or actual) over a legal entity or taking possession of its property against the will of the owner or manager of such an entity.

Based on the consideration of typical raider schemes, the essential features of raiding are found out, which are: committing certain actions; unlawfulness; aiming at establishing control over a certain legal entity or seizing its property. Such a feature of raiding as the joint participation of several people is recognized as optional, but typical.

It is proposed to consider the list of criminal offenses by which the actions of raiders can be qualified, on three levels that correspond to the concept of raiding - in the narrow, wide and the widest understanding. It is noted that for the dissertation research, the wide understanding of the list of such offenses is of interest, which includes: forgery of documents submitted for the state registration of a legal entity and individual entrepreneur (Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine); counteraction to legitimate economic activity (Article 206 of the Criminal Code of Ukraine); illegal seizure of property of an enterprise, institution, company (Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine).

The author investigates the grounds (factors) of social conditionality for criminalization of acts covered by the concept of raiding, namely - the degree of public danger; their relative prevalence, typicality and dynamics; the possibility of influencing raiding by criminal means in the absence of the possibility of successful struggle by less repressive means; the prevalence of positive consequences of criminal injunction over negative ones. The analysis of these grounds (factors) gave grounds to assert the social conditionality of the criminalization of acts covered by the concept of raiding.

The experience of criminal legal counteraction to raiding under the legislation of foreign countries is analyzed. The defender of the thesis investigated the criminal laws of the following republics: Azerbaijan, Armenia, Georgia, Estonia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Latvia, Lithuania, Moldova, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. It was noted that the criminal law regulation of corporate relations in these countries has similar features in view of the adoption of the Model Criminal Code in 1996. It is found that the concept of "raiding" is introduced into criminal laws only in two states - the Republics of Kazakhstan and Kyrgyzstan as the name of special criminal injunctions, the presence of which is noted as a positive step of the legislator. At the same time, a detailed review of these rules showed their casualness and congestion, which leads to their low efficiency. It is proposed to borrow the approach to create a criminal law injunction called "Raiding". The recognition of a legal entity as a subject of criminal liability for committing crimes covered by the concept of raiding under the legislation of the Republics of Lithuania, Estonia and Moldova has also been noted as a positive experience.

In the dissertation the objects of crimes covered by the concept of raiding are investigated, taking into account that the structure of the object includes social relations, the subject and the victim.

The main direct objects of crimes covered by the concept of raiding are determined:

- the established procedure for state registration of legal entities and individual entrepreneurs is intended to ensure, among other things, the legitimate engagement

in economic activity (Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine). Additional mandatory objects of this crime are the document flow and the procedure for documentary certification of facts in the field of state registration of legal entities and individual entrepreneurs established by the legislation on state registration. It is specified that additional optional objects of the crime under consideration may be the taxation system, property, the established procedure for lending, the principles of fair competition, the procedure for obtaining credit facilities, the established procedure for the official to exercise his powers, public or state interests;

- social relations resulting from the exercise by the relevant entity of the freedom of economic activity (Article 206 of the Criminal Code of Ukraine). Additional optional objects of this crime are the human right to personal inviolability and property rights, the right of a legal entity to inviolability of its business reputation, life and health of a person, the established procedure for the exercise of powers by an official, the principles of fair competition, public or state interests;

- social relations resulting from the implementation of the procedure for engaging in economic activity in terms of free disposal by legal entities or their participants of their property (Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine). An additional mandatory direct object of this crime is the right of ownership of the said property, and the optional ones are health, will, honor, dignity of a person, the right of a legal entity to inviolability of its business reputation, official activity, principles of fair competition, public or state interests.

It is proposed to consider the subject of crimes covered by the concept of raiding:

- documents that are required by law to be submitted for state registration of a legal entity or individual entrepreneur (Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine);

- property, the threat, damage or destruction of which was received by the victim; official documents certifying the right to own, use and dispose of a certain part of the property of the enterprise; a single property complex or part thereof (Article 206 of the Criminal Code of Ukraine).

- property of a legal entity or shares, stocks, concerns of its participant (founder, shareholder, member) (Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine);

The importance of unified terminology in the studied crimes was noted, while it was indicated that Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine does not mention the victim, and its current name in terms of reference to a legal entity and individual entrepreneurs is appropriate, because the rule applies to legal entities of all types and individual entrepreneurs. Since the use of the phrase "forgery of documents submitted for the state registration of business entities" in the title of this article will significantly narrow the range of acts covered by the criminal law provision, the defender of thesis does not support such doctrinal approaches. On similar grounds, given that in Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine the use of the phrase "property of a business entity" narrows the effect of this provision, leaving other legal entities without protection from raiding, in the opinion of the defender of thesis, it is worth using the phrase "property of a legal entity" in Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine. It is investigated that the victims of the crime provided for in Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine are mainly business entities, other legal entities that as a result of the crime suffered property, moral damage or found themselves in a situation of real threat of such damage, their officials, close persons of the above categories of persons. Victims of the crime provided for in Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine are mainly legal entities or their participants (founders, shareholders, members). Also, victims may be third parties who have suffered damage as a result of criminal acts (in committing qualified types of these crimes).

The objective side of the crimes covered by the concept of raiding is analyzed. According to its features, it was found out that the crime under Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine is formally defined, under Art. 206 of the Criminal Code of Ukraine - combined (formal in terms of unlawful demand and tangible in terms of seizure of the EMK (a single property complex) or part thereof), under Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine - tangible.

As a result of the analysis of the objective side of the crimes covered by the concept of raiding, the defender of thesis proposed:

- to unify the terminology of Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine with Article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine, replacing the phrase "documents containing knowingly false information" used in Article 205-1 of the Criminal Code of Ukraine with "forged documents";

- to change the disposition of Part 1 of Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine by excluding such an action as "forgery of documents that are submitted for state registration a legal entity or individual entrepreneur in accordance with the law", which will eliminate the problem of actual criminal liability for preparation to commit a crime;

- to divide the disposition of Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine into two separate parts, the first hereof should relate to the requirement to stop engaging in economic activity or restrict it, combined with a certain threat, and the second one - to the seizure of the EMK (a single property complex) or its part, combined either with the illegal termination of activities at these facilities or restriction of activities at these facilities. This proposal will allow to eliminate the problem of actual establishment of criminal liability for preparation for a crime.

It was established that under the main corpus delicti of the investigated crimes in Art. 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine the subject is general, and under Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine - special (in part of submission of forged documents). At the same time, the qualified corpus delicti of crimes covered by the concept of raiding indicate that the subject may also be an official, therefore, in Part 2 of Art. 205-1, Part 3 of Art. 206, Part 3 of Art. 206-2 of the Criminal Code of Ukraine the subject is special (an official).

According to the results of the criminological characteristics of the subjects of crimes covered by the concept of raiding, it was found out that the criminals are mostly males aged 30 to 50 years, who have a sufficient level of education, are socially integrated persons, most of them have a high level of professional training, knowledge of sectoral legislation.

Proposals were put forward to provide in the criminal law for the possibility of applying criminal law measures to legal entities for committing crimes under

Articles 205-1, 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine on their behalf and in their interests, taking into account the possibility of committing these crimes in the interests of a legal entity.

The subjective side of the crimes covered by the concept of raiding has been analyzed, and it has been found out that it is expressed exclusively by the intentional form of guilt (*dolus directus*). According to the temporal features of the emergence and formation of intent in the commission of crimes covered by the concept of raiding, premeditated malice aforethought prevails. The investigated crimes are committed for various reasons, however, the dominant motive among them is mercenary, which corresponds to the presence of a mercenary purpose.

The content of criminal law policy is investigated, which, according to the defender of thesis, includes: determination of the principles of criminal law impact on criminality; establishment of the range of criminal acts; development of general principles of sentencing and other measures of criminal law nature, their application and conditions of exemption from criminal liability and punishment. Based on the analysis of statistical data of the Prosecutor General's Office, the State Judicial Administration of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine, doctrinal sources, the low efficiency of the criminal law policy of combating raiding was stated. The reasons for the emergence and spread of raiding are analyzed, which are necessary for the further formation of an appropriate and effective criminal law policy to combat raiding.

In the course of the analysis of the problem of criminalization of raiding, the criminalization of raiding in one consolidated criminal law injunction, which will supplement the criminal law with the term "raiding" and combine the norms of Articles 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine, was recognized as expedient. At the same time, the author noticed that not each crime provided of Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine. Therefore, inclusion of Art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine to the proposed consolidated article was deemed inappropriate.

The problematic aspects of the current wording of Articles 205-1, 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine are clarified, among which the attention of the defender of thesis is paid to issues related to the types and amounts of punishments, as well as the interpretation of the concept of "other harsh consequences".

The result of the study is the proposed improvement of criminal legislation, which consists in improving the current wording and further consolidation of Articles 206 and 206-2 of the Criminal Code of Ukraine into one consolidated article entitled "Raiding", as well as making changes to art. 205-1 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: economic activity, raiding, illegal seizure of enterprises, illegal seizure of property of an enterprise, institution, company, counteraction to legitimate economic activity, forgery of documents submitted for the state registration of a legal entity and individual entrepreneur, criminal offenses in the field of economic activity, hostile takeovers, corporate blackmail.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коломійчук В.О. Сучасний стан та ефективність кримінально-правової політики України у сфері запобігання та протидії злочинам, які охоплюються поняттям "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2019. №9. С. 239-245. URL: http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/9_2019/34.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.32>).
2. Коломійчук В.О. Теоретичні підходи до визначення поняття "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2021. №18. С. 172-177. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/18/25.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.23>).
3. Коломійчук В.О. Щодо криміналізації рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №2. С. 123-127. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/27.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/27>).
4. Коломійчук В.О. Аналіз проблеми поширення рейдерства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 186-192. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/31.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/392263>).
5. Коломійчук В.О. Окремі аспекти розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та 206-2 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. 2022. №3. С. 240-245. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/9/9> (DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.33>).
6. Коломійчук В.О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія "Право". №66. С. 197-205. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/245279/242960> (DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.32>).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Коломійчук В.О. Протидія неправомірному заволодінню активами суб'єктів підприємництва. Матеріали всеукр. студ. наук.- практ. конф. (28 квітня 2020, м. Київ). Київ: КНТЕУ. 2020. С. 333-336.
8. Коломійчук В.О. Рейдерство в Україні та за кордоном: співвідношення понять. Матеріали міжнар. наук.-практик. конф. "Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права" (01 березня 2021, м. Полтава). Полтава: ЦФЕНД. 2021. С. 82-84.
9. Коломійчук В.О. "Антирейдерська" комісія як орган протидії рейдерству. Матеріали наук.-практик. конф. "Реформування законодавства і державних інституцій" (10-11 вересня 2021 року, м. Запоріжжя), Запоріжжя. 2021. С. 88-92.
10. Коломійчук В.О. Етапи розвитку рейдерства: зб. наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 5: Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії : за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 20 вересня 2021 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 97-102.
11. Коломійчук В.О. Рейдерство на території України. Причини та наслідки поширення. Матеріали II Матеріали наук.-практик. конф. "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ). Київ. 2021. С. 109-112.
12. Коломійчук В.О. Інші тяжкі наслідки як особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206 та 206-2 Кримінального кодексу України. Матеріали міжнар. наук.-практик. конф. "Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід" (19-20 листопада 2021 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2021. С. 96-99.
13. Коломійчук В.О. Незаконність як обов'язкова ознака рейдерства. Матеріали міжнар. наук.-практик. конф. "Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин" (4-5 лютого 2022 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2022. С. 52-57.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	19
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1 РЕЙДЕРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ	29
1.1. Сутність рейдерства та соціальна зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство	29
1.2. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії рейдерству	59
РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ОХОПЛЮЮТЬСЯ ПОНЯТТЯМ РЕЙДЕРСТВО	84
2.1. Об'єкт і предмет злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство	84
2.2. Об'єктивна сторона злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство	116
2.3. Суб'єкт злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство	139
2.4. Суб'єктивна сторона злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство	153
РОЗДІЛ 3 ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ	169
3.1. Кримінально-правова політика протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство	169
3.2. Практика призначення покарання та шляхи удосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство	190
ВИСНОВКИ	204
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	214
ДОДАТКИ	245

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВР України - Верховна Рада України

ВС - Верховний Суд

ВСУ - Верховний Суд України

ГК України - Господарський кодекс України

ДСА України - Державна судова адміністрація України

ЄДР - Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань

ЄМК - єдиний майновий комплекс

ЗУ - Закон України

Закон про державну реєстрацію - Закон України від 15.05.2003 №755-IV "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань"

КК - Кримінальний кодекс

нмдг - неоподаткований мінімум доходів громадян

ОГП - Офіс Генерального прокурора

ОЧ - Особлива частина

п. - пункт

ППВСУ - Постанова Пленуму Верховного Суду України

ст. - стаття

ТОВ - товариство з обмеженою відповідальністю

у т. ч. - у тому числі

ФОП - фізична особа-підприємець

ЦК України - Цивільний кодекс України

ч. - частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Економічне зростання, подолання бідності, розвиток сільського господарства визначені основними цілями нашої держави та закріплені Указом Президента України "Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року" [225]. А в умовах відновлення економіки, кризовий стан якої зумовлений війною, розпочатою російською федерацією проти України, вказані цілі набувають особливого значення.

Хоча і до початку повномасштабної війни наша держава мала проблеми, зокрема щодо захисту права власності, протидії корупції та створення належних умов для господарської діяльності. Підтвердженням цьому слугують результати міжнародних рейтингів. Так, у Міжнародному рейтингу захисту права власності (IPRI) за 2021 рік Україна посіла 106 місце зі 129 країн-учасників рейтингу [278]. У Міжнародному рейтингу Doing Business за 2020 рік наша держава посіла 64 місце зі 190 країн-учасників рейтингу [281].

У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року прямо зазначено про необхідність загального покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, *рейдерства* (курсив наш - В.К.) [223]. Тобто, необхідність захисту від рейдерства декларується як одна із стратегічних цілей України. Отже, питання зміцнення вітчизняної економіки, ефективного захисту бізнесу, протидії незаконному заволодінню власністю стоять на повістці денній розвитку нашої держави. При цьому, інтеграція України до Європейського Союзу є додатковим потужним стимулом політико-правових та соціально-економічних перетворень, в реалізації яких важлива роль належить ефективній кримінально-правовій політиці протидії рейдерству.

Це явище, з огляду на недосконале законодавство, тривале існування нечіткої та непрозорої системи реєстрації прав власності на нерухоме майно, наявність прогалин у процедурі державної реєстрації, низьку інформаційну прозорість суб'єктів господарювання створювало і продовжує

створювати значну загрозу як економічній безпеці окремих підприємств, так і національній безпеці загалом. Окрім цього, воно посягає на конституційне право на підприємницьку діяльність, створюючи значні перешкоди у його реалізації.

Неоднозначна оцінка науковцями спеціальних кримінальних заборон, спрямованих на протидію рейдерству (мова йде у першу чергу про ст. ст. 205-1, 206, 206-2 КК України), їх значення та ефективності, а також відомості про їх застосування вказують на відсутність єдиного розуміння правової природи феномена рейдерства.

Окремим аспектам кримінально-правової, кримінологічної та криміналістичної характеристики злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, присвячені праці С.В. Антонова, В.С. Бахуринського, Р.Ю. Бондаренко, П.С. Берзіна, Б.М. Грека, Н.М. Грищенко, Н.О. Гуторової, В.Б. Дацюка, О.О. Дудорова, Ю.А. Дорохіної, А.Л. Дробчак, О.М. Джужі, Є.В. Калмикової, Д.О. Калмикова, О.Г. Кальмана, Д.В. Каменського, Д.П. Кисленка, В.В. Кікінчука, Е.М. Кісілюка, О.М. Крижановського, С.А. Крушинського, Ю.О. Легези, М.І. Мельника, В.О. Навроцького, В.В. Налуцишина, О.М. Нестеренка, Р.А. Панасенка, В.І. Педана, О.І. Перепелиці, А.С. Політової, О.В. Процюка, Л.М. Скорої, О.Р. Слотило, Я.І. Соловія, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, С.С. Титаренка, І.М. Федулової, М.І. Фіалки, М.І. Хавронюка, С.С. Чернявського та інших.

Окрім цього, рейдерство було об'єктом досліджень М.О. Артюха, Б.М. Андрушківа, Ю.А. Берлача, Ю.В. Біляка, О.А. Бурбела, О.В. Гарагонича, З.В. Гбур, З.С. Варналія, М.Д. Василенка, А.О. Єфименка, З.Б. Живко, М.А. Колесника, І.І. Мазур, Р.В. Суботника, А.В. Смітюха, О.А. Туєва, І.А. Федчака, Ю.А. Хатнюка, Т.А. Цибульник, І.В. Шевчук та інших науковців, які підходили до оцінки цього явища з економічних, адміністративних та інших точок зору.

Незважаючи на значний внесок науковців щодо розробки питань протидії рейдерству, варто констатувати відсутність на даний час системного

дослідження питань кримінально-правової характеристики злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, що і зумовлює актуальність дисертаційного дослідження. Водночас, зважаючи на багатоаспектність цього явища, його динамічний характер та складність, у роботах зазначених вище дослідників вирішено далеко не всі питання, пов'язані з кримінальною відповідальністю за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство. Саме тому існує необхідність у подальшому комплексному дослідженні з метою підвищення ефективності застосування кримінально-правових норм.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної теми кафедри кримінального права і процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова "Забезпечення прав людини у сфері боротьби зі злочинністю (номер державної реєстрації 0117U000106). Обрана тема узгоджується з пріоритетними напрямками розвитку правової науки та основними завданнями розвитку Національної академії правових наук України на 2016-2020 та 2021-2025 роки, затвердженими загальними зборами Національної академії правових наук України 03.03.2016 та 26.03.2021 відповідно.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вирішення конкретного наукового завдання щодо розробки питань кримінальної відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення закону про кримінальну відповідальність з метою протидії рейдерству.

Мета зумовлює необхідність вирішення таких **завдань**:

- розкрити сутність рейдерства та дослідити соціальну зумовленість діянь, які охоплюються поняттям рейдерство;
- дослідити кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо кримінально-правових заборон, за допомогою яких здійснюється протидія рейдерству;
- визначити об'єкт злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство;

- проаналізувати об'єктивну сторону злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство;
- охарактеризувати суб'єкт злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, та особу злочинця;
- визначити суб'єктивну сторону злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство;
- дослідити кримінально-правову політику протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство;
- проаналізувати практику призначення покарання та розробити пропозиції щодо вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правової охорони порядку зайняття господарською діяльністю.

Предметом дослідження є правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові і спеціальні методи наукового пізнання, вибір яких зумовлено метою, об'єктом та предметом дисертаційної роботи. За допомогою *діалектичного методу* пізнання здійснювалось дослідження та обґрунтування основних понять, які використовуються в роботі, та розгляд правових явищ у контексті їхнього взаємозв'язку (розділи 1, 2). *Логічний метод* (аналіз, синтез, індукція, дедукція) використано під час дослідження нормативно-правових актів, аналітичних матеріалів, концепцій та поглядів авторів з окремих питань, які входили до предмета дослідження (розділи 1, 2, 3). Застосування *системного методу* дало можливість окреслити порядок дослідження основних питань та структуру дисертації (розділи 1, 2, 3). *Метод узагальнення* використано для компіляції вже запропонованих представниками юридичних та економічних наук думок щодо визначення поняття рейдерства та з'ясування його сутнісних ознак (підрозділ 1.1.). *Статистичні методи збору та аналізу* використано для узагальнення інформації Офісу Генерального прокурора та

Державної судової адміністрації України (підрозділи 1.1., 2.3., 3.1.). *Компаративістський метод* використано для порівняння кримінального законодавства України з відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн (підрозділ 1.2.). З використанням *догматичного методу та методу системного аналізу* розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, завдяки чому виявлено недоліки чинних редакцій кримінально-правових норм, узагальнено характеристики діючого законодавства (розділ 2). Також догматичний метод сприяв пошуку й аналізу шляхів удосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство (розділи 2 та 3). *Метод контент-аналізу* було застосовано для аналізу судової практики та її імплементації у дисертаційне дослідження (підрозділи 1.1., 2.1., 2.2., 2.3., 3.1.). У процесі виконання роботи використовувалися також й інші методи наукового пізнання у їх взаємозв'язку, які сприяли забезпеченню всебічності, повноти й об'єктивності дослідження та істинності одержаних результатів.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані Офісу Генерального прокурора про обліковані злочини за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України за період з 2014 по 2021 рік; дані статистичної звітності Державної судової адміністрації України щодо засуджених осіб за ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України за період з 2014 по 2021 рік; дані Єдиного державного реєстру судових рішень України (118 вироків з правовою кваліфікацією дій засуджених за ст.ст. 205-1, 206 чи 206-2 КК України), а також узагальнення матеріалів, оприлюднених в засобах масової інформації.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших в Україні спеціальних комплексних досліджень теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство. З урахуванням сучасного стану кримінального законодавства та правоохоронної діяльності розроблено низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають практичне значення, а саме:

вперше:

- вироблено концепцію розуміння рейдерства як комплексу незаконних дій, спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи;

- запропоновано визначення переліку кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватися дії рейдерів, на трьох рівнях - у вузькому (ст.ст. 206 та 206-2 КК України), широкому (ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України) та найбільш широкому розуміннях (ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України та ст.ст. 189, 197-1, 219, 223-1, 231, 257, 260, 296, 355, 356, 365-1, 366 КК України);

- визначено індикативні показники ефективності кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям "рейдерство", та констатовано її низький рівень на сучасному етапі;

- з огляду на логіко-граматичні та формально-змістовні недоліки ст. 206 КК України висунуто та аргументовано висновок про недоцільність об'єднання в одній частині статті КК України таких діянь як "Вимога припинити займатися законною господарською діяльністю чи обмежити її" та "Захоплення єдиного майнового комплексу або його частини";

- запропоновано об'єднати норми ст.ст. 206 та 206-2 КК України з огляду на спорідненість їх мети та однаковий видовий об'єкт, сформулювавши таким чином консолідовану статтю з назвою "Рейдерство";

удосконалено:

- наукові підходи до визначення безпосередніх об'єктів злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, зокрема визначено перелік безпосередніх факультативних об'єктів, на які можуть посягати вказані злочини;

- позицію, відповідно до якої потерпілими від злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є юридичні особи, а не лише суб'єкти господарювання (майно фізичних осіб взагалі предметом рейдерства не може бути, а посягання

на нього на думку дисертанта охоплюється кримінальними правопорушенням проти власності);

- положення щодо необов'язковості наявності корисливих мети та мотиву як елементів суб'єктивної сторони злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України;

- обґрунтування доцільності узгодження видів та розмірів покарань у санкціях ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України з огляду на проаналізовану практику призначення таких покарань як виправні роботи, арешт, штраф, обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування доцільності звернення до нормативного порівняльного дослідження кримінального законодавства в частині протидії рейдерству саме пострадянських держав з огляду на унікальну специфіку цього явища на теренах колишніх держав-учасниць СРСР з приміткою, що з огляду на євроінтеграційні процеси така спорідненість є тимчасовою;

- окремі питання криміналізації та соціальної обумовленості злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство;

- доктринальний підхід поширювального тлумачення поняття "державна реєстрація юридичної особи та фізичної особи-підприємця", вжитого у ст. 205-1 КК України, на всі випадки державної реєстрації, визначені у законодавстві, а не лише на процедуру створення юридичної особи чи фізичної особи-підприємця;

- кримінально-правова характеристика суб'єктів злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України та кримінологічна характеристика особи злочинця за вказаними злочинами;

- правила кримінально-правової кваліфікації злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України;

- основні напрями кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство;

- положення про доцільність віднесення злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, до переліку кримінальних правопорушень, вчинення яких може бути підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності - для подальшого розроблення теоретичних та прикладних проблем кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, а також вдосконалення напрямів кримінально-правової політики протидії цим злочинам;

правотворчій діяльності - при удосконаленні норм кримінального законодавства (Лист Голови Комітету Верховної Ради України з правоохоронної діяльності від 20 жовтня 2022 року №04-27/12-2022/177882 - Додаток Г та Лист народного депутата Верховної Ради України від 20 жовтня 2022 року №168/20-31 - Додаток Г);

правозастосовній діяльності - в діяльності судових і правоохоронних органів задля вирішення проблем кваліфікації злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України (Акт Слідчого управління Головного управління Національної поліції у Київській області про впровадження в практичну діяльність від 14 жовтня 2022 року – Додаток В);

освітньому процесі - при викладанні навчальних курсів "Кримінальне право", "Порівняльне кримінальне право України та держав Європейського Союзу", "Порівняльне кримінальне право та процес", підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін (Акт про реалізацію результатів наукових досліджень від 30 вересня 2022 року – Додаток Б).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, всі результати представленої роботи, сформульовані у ній висновки, положення та рекомендації ґрунтуються на особистих дослідженнях автора.

Апробація матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і пропозиції, що містяться в дисертації, доповідалися та обговорювалися на круглих столах, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: "Геоелектричні та політико-правові виклики структурної перебудови міжнародних зв'язків України" (28 квітня 2020 року, м. Київ); "Сучасний стан економіки, фінансів, обліку і права та їх основні проблеми" (9 березня 2021 року, м. Полтава), "Реформування законодавства і державних інституцій" (10-11 вересня 2021 року, м. Запоріжжя), "Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії" (м. Харків, 20 вересня 2021 року), "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ), "Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід" (19-20 листопада 2021 року, м. Харків), "Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин" (4-5 лютого 2022 року, м. Харків).

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені у 13 наукових працях, у тому числі 6 статтях, опублікованих у наукових виданнях України, 5 з яких визнаних фаховими з юридичних наук, та 7 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, переліку умовних позначень, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з них основний текст - 193 сторінки, список використаних джерел (281 найменування) - 32 сторінки, додатки - 11 сторінок.

РОЗДІЛ 1 РЕЙДЕРСТВО ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ

1.1. Сутність рейдерства та соціальна зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство

На даний час в Україні немає єдиної концепції кримінально-правового регулювання протидії рейдерству, як і однозначного розуміння його сутності.

Хоча поняття "рейдерство" в українському законодавстві не визначено, стверджувати про його відсутність на нормативному рівні не можна.

Першим нормативно-правовим актом, у якому згадано це поняття, є постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 №1673 "Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів" [218]. За текстом постанови рейдерство вжито у контексті зловживань на ринку цінних паперів, проте без визначення поняття.

У Постанові Кабінету Міністрів від 01.03.2007 №316 "Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік" поняття "рейдерство" використано як синонім протиправному захопленню підприємств [222], проте без конкретизації за видами. Коментуючи вказане визначення, А.А. Манжула та А.О. Драгоненко вірно стверджують, що воно не є узагальнюючим і не розкриває сутність цього явища [61, с. 121].

Відповідно до указу Президента України "Про заходи щодо посилення захисту права власності" від 12.02.2007 №103/2007 Кабінету Міністрів України за участю ВСУ та Генеральної прокуратури України доручено зробити аналіз фактів рейдерства та, спираючись на міжнародний досвід у цій сфері, внести проекти відповідних законодавчих актів, зокрема, щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство [207].

Указом Президента України від 26.03.2009 №191/2009 "Про додаткові заходи щодо посилення захисту права власності" наголошено на необхідності з'ясування дефініції рейдерства, внесення до ВР України законопроекту щодо

встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство за підробку установчих документів суб'єктів господарювання, рішень органів державної влади, штампів і печаток з метою сприяння проявам рейдерства, а також за участь у таких діях посадових і службових осіб правоохоронних органів, інших державних органів" [201]. Проте, законодавчих ініціатив зі згадкою поняття "рейдерство" не існувало аж до 2018 року.

Відповідно до п. 2 указу Президента України від 19.03.2014 №313/2014 "Про посилення протидії *рейдерству*" (курсив наш - В.К). під рейдерством слід тлумачити "порушення законодавства, пов'язані з протиправним поглинанням та захопленням суб'єктів господарювання, позбавленням їх права власності, використанням судів з цією метою" [214].

01.01.2019 набув чинності ЗУ "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання *рейдерству* (курсив наш - В.К). та стимулювання зрошення в Україні" від 10.07.2018 № 2498-VIII [192]. Попри таку назву, поняття "рейдерство" так і не було розкрито цим законом.

Указом Президента України від 22.07.2019 № 542/2019 "Про заходи щодо протидії *рейдерству*" (курсив наш - В.К.), черговий раз надано вказівку внести до ВР України законопроект, яким, зокрема буде посилена протидія рейдерству [208].

25.05.2022 набув чинності ЗУ "Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії *рейдерству*" (курсив наш - В.К.), спрямований на усунення прогалин у законодавстві, які використовувались для так званого "реєстраційного" рейдерства або ускладнювали процедуру захисту порушених прав [189].

Зазначимо також, що поняття "рейдерство" без надання його визначення вжито також у:

- наказі ДСА України від 23.07.2009 №397 (використано як синонім протиправному захопленню підприємств) [272];

- розпорядженні Кабінету Міністрів України від 09.06.2010 № 1199-р (за контекстом рейдерство прирівняно до протиправного поглинання та захоплення підприємств) [204];

- наказі Державної служби фінансового моніторингу України від 22.12.2018 №173 (використано як синонім підроблення реєстраційних документів з метою незаконної зміни бенефіціарного власника [206];

- наказі Державної авіаційної служби України від 16.04.2019 №475 [203];

- рішенні Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.12.2019 № 797 [205].

Як бачимо, поняття "рейдерство" неодноразово згадується у нормативно-правових актах, у тому числі у назві закону. Попри це, його офіційне визначення досі відсутнє, що зумовлює неоднакове трактування як правозастосувачем, так і пересічним громадянином. Вказане поняття відсутнє також і у КК України.

У зв'язку з цим вбачаємо доцільним звернутись до етимологічного та доктринального аналізу поняття "рейдерство".

"Рейдер" (англ. "raider") походить від "raid" - слова, що з'явилося в англomовному¹ лексиконі у 15 столітті та у свій час означало військову експедицію. У Великій Британії рейдерами називались пірати, які перебували на королівській службі, та основною метою яких був не грабунок корабля, а його знищення. Матеріальне збагачення рейдерів унаслідок рейдерської атаки носило додатковий характер або взагалі не ставилось за мету [92, с. 98].

У 19 столітті слово "raid" в англomовному лексиконі почало вживатись як синонім до раптової атаки, нападу, набігу [280]. До речі, певну аналогію можна провести з іменуванням в українській мові рейдами позапланових перевірок державних органів.

¹ За іншими джерелами слово "рейд" запозичено з голландської мови від слова "réed", яке первісно означало "місце, біля якого споряджають або споруджують кораблі" [174]. Проте, більш поширеною серед дослідників є версія саме про запозичення з англійської мови.

У економічному контексті це поняття почало використовуватись в 20 столітті у США, де рейдерами іменували осіб, що здійснювали поглинання підприємств або встановлення оперативного управління над ними [71, с. 11].

Кембриджський словник визначає слово "raider" у перекладі з англійського як особу, що здійснює незаконне і, як правило, жорстоке, позбавлення майна. При цьому, відмінним поняттям є "corporate raider", що позначає особу або компанію, яка купує велику кількість акцій іншої компанії, з метою отримання контролю над нею [277]. Інший англійський словник визначає це поняття як особу, яка захоплює контроль над компанією, таємно купуючи акції та використовуючи довірених осіб [279]. Негативне розуміння американського терміну "corporate raider" пояснюється тим, що зазвичай такі дії тягнуть за собою зміну менеджменту чи персоналу проти їх волі. Тим не менш, це не свідчить про злочинні дії з боку "корпоративного рейдера", порушення прав акціонерів чи правил корпоративного законодавства. Тому американське (західне) рейдерське захоплення завжди буде "недружнім поглинанням", але лише деякі "недружні поглинання" можуть розглядатися як рейдерські у вітчизняному розумінні [75, с. 116].

На території пострадянських країн діяльність рейдерів завжди є протиправною та незаконною. У зв'язку з цим слушно думку висловлює А.О. Ополінський, який розділяє підходи до визначення рейдерства на західноєвропейський (за яким навіть законне придбання контрольного пакета акцій певної компанії, яке здійснене без отримання згоди власників, може бути визнано рейдерством) та слов'янський (під рейдерством розуміють виключно протиправне заволодіння майном чи іншою власністю підприємств) [160, с. 75]. У дисертаційній роботі рейдерство буде трактуватись саме з точки зору слов'янської інтерпретації.

Як бачимо, під одним і тим самим словом в західній і вітчизняній практиці розуміють події зовсім різного роду. В країнах з розвинутою економікою під рейдерством розуміють легітимне придбання компанії, але проти волі власників чи менеджменту. При цьому, таке придбання чітко

регламентовано на законодавчому рівні та здійснюється прозоро і законно [72, с. 96]. На додаткову ілюстрацію такої думки можна навести ще твердження С. Антонова, який вказує, що вітчизняні рейдери відрізняються від західних колег використанням так званих "бандитських методів", під якими дослідник розуміє порушення норм кримінального законодавства [7, с. 196].

Отже, вітчизняне тлумачення рейдерства істотним чином відрізняється від зарубіжного за ознакою законності [97, с. 83].

Тому не зовсім коректними є думки науковців (І.М. Макарчука, М.О. Артюха, Б.М. Андрушківа та інших), які у своїх наукових роботах припускають можливість трактувати поняття рейдерства за аналогією до того, що розуміють під ним за кордоном [144; 9, с. 54; 72, с. 96], оскільки, як вже було зазначено, це явище на території пострадянських країн має особливу характеристику.

На нашу думку, діяльність осіб, які у 1990-их роках почали незаконно отримувати контроль на активами суб'єктів господарювання, почала іменуватись саме як рейдерство, оскільки першим проявом рейдерства на території пострадянських країн стали маніпуляції з приватизаційними процесами². Ваучери, наявні у громадян, скуповувались за безцінь, а особи, які їх у себе консолідували, отримали змогу стати власниками або "мажоритарними акціонерами" різних суб'єктів господарювання. Оскільки це було зовні схоже на недружні поглинання, учасники яких за кордоном іменувались як рейдери, дефініція такої діяльності назавжди закріпилась як "рейдерство".

У монографії "Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз" явище рейдерства залежно від методів, за допомогою яких воно здійснюється, розділяється на законне та незаконне. При цьому, в описі законного рейдерства виокремлюються певні легальні методи, за якими

² О.В. Тарасова також зазначає, що витоки рейдерства беруть початок з незаконної приватизації, коли підприємства ставали власністю так званих стратегічних інвесторів. Такими вважались фірми, що займалися продажем продукції цих підприємств. Це були не виробники, відомі на світовому ринку, а банальні торговці [245, с. 207].

здійснюється заволодіння певним майном чи бізнесом, зокрема, так як: викуп акцій або часток у статутному фонді підприємства, здійснення додаткової емісії, викуп боргів підприємства, яке поглинається та ін. У той же час, незаконне рейдерство визначається як комплекс заходів, здійснених всупереч чинному законодавству [71, с. 15].

Вважаємо, що не підлягає застосуванню при аналізі рейдерства *на території України* (курсив наш - В.К.) поняття "законне рейдерство", а вживання такого словосполучення для характеристики певних корпоративних процесів у західних країнах теж не є доцільним. З огляду на це, критично ставимось до розмежування рейдерства на законне та незаконне. З цієї ж причини не можемо приєднатись до великої кількості науковців, які проводять умовну класифікацію рейдерства за кольорами - на "чорне", "сіре" чи "біле" [40, с. 16-17; 166, с. 98].

Більшість науковців справедливо відносять рейдерство до виключно протиправного явища.

Рейдерство за своєю сутністю є злочином, вказує В.А. Герасименко, оскільки це винне суспільно небезпечне діяння. Але воно не зазначено у КК України та не заборонено під загрозою покарання. Таким чином, рейдерство як протиправне суспільно небезпечне явище є, а кримінально-правового поняття та правової характеристики цього явища немає [42, с. 83].

В.С. Бахуринський під рейдерством розуміє "процес незаконного насильницького або ненасильницького кримінального захоплення об'єктів чужої власності господарюючих суб'єктів з метою заволодіння, що супроводжується вчиненням незаконних (зокрема, обманних) дій і заподіянням власникам майна матеріальної або фізичної шкоди (збитків)" [13, с. 161]. Вчений також вважає, що рейдерство взагалі не може бути правовим явищем, оскільки реалізується за допомогою неправових засобів і методів [13, с. 27].

Як діяльність, що здійснюється всупереч законодавству та відображається у поглинанні та захопленні суб'єктів господарювання

протиправними засобами, поза межами закону, а також позбавленні їх права власності, використанням судів з цією метою, трактує рейдерство О.Р. Слотило [236, с. 259].

Також як виключно злочинну діяльність характеризує рейдерство В. Шемчук, стверджуючи, що воно є "привласненням чужого майна шляхом шахрайства, з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень та за співучасті корумпованих чиновників" [271, с. 14].

М.О. Артюх визначає рейдерство як протиправний перерозподіл власності [9, с. 54]. Вважаємо вказане визначення занадто загальним та таким, що не ідентифікує рейдерство як специфічний феномен (грабіж, крадіжка, розбій теж є прикладами протиправного перерозподілу власності)³.

Схожий підхід простежується і в І.А. Федчака та В.Я. Ільницького, які визначають рейдерство як загальну назву ланцюжка операцій, що за допомогою прогалин у законодавстві дозволяє отримати у володіння певний капітал (зазвичай - підприємство) [258, с. 411].

Ряд вчених, надаючи характеристику рейдерству, звужують його прояви до ринку цінних паперів.

Д.О. Андреев трактує рейдерство як "зміну права власності на акції та підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових та адміністративних рішень та протиправної діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, які обслуговують обіг та облік цінних паперів певного акціонерного товариства, та/або посадових осіб акціонерного товариства" [5, с. 13]. В.І. Торкатюк при визначенні рейдерства звертає особливу увагу саме на акціонерні товариства як об'єкти рейдерства. За його переконанням рейдерством є діяльність, пов'язана з поглинанням певного акціонерного товариства, реалізується поза волею такого товариства. При цьому, як

³ Також дискусійними видаються твердження цього автора, що скуповування акцій, ініціювання процедури банкрутства, реприватизація, силове захоплення, підроблення документів, шахрайство - це теж рейдерство. На нашу думку, такі дії у взаємозв'язку можуть охоплюватись поняттям рейдерства, проте, якщо розглянути їх самостійно, то вони до досліджуваного явища не входять. Більше того, скуповування акцій або ініціація банкрутства можуть бути цілком законними діями, що протирічить авторському поняттю рейдерства як протиправної процедури.

визначальний чинник також відзначається застосування способів, методів та засобів, що порушують законодавство [186, с. 324]. І.В. Шевчук досліджуване поняття трактує як дії, спрямовані на встановлення контролю над акціонерним товариством через придбання більшості акцій, у тому числі силове захоплення [270, с. 237]. С. Антонов визначає рейдерство як "поглинання акціонерного товариства, здійснене поза волею товариства, засобами та методами, які порушують чинне законодавство або не відповідають призначенню" [7, с. 198].

Вважаємо вказані підходи занадто вузькими, оскільки вітчизняні підприємства як об'єкти рейдерства можуть мати різні організаційно-правові форми, а звужувати їх виключно до акціонерних товариств неправильно.

Аналогічний коментар надаємо і до пропозиції О.В. Гарагонича, який вказує, що рейдерство може бути охарактеризоване як сукупність протиправних дій, спрямованих на встановлення повного юридичного та фактичного контролю саме над корпоративним підприємством та його активами всупереч волі підприємства, його органів та посадових осіб [39, с. 104]. Хоча загалом визначення є вдалим, воно виносить "за дужки" протиправні дії щодо унітарних підприємств, які теж можуть стати об'єктом рейдерів.

Р.В. Суботник під рейдерством розуміє "дії, спрямовані на набуття певною особою прав на майно або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника чи уповноваженої особи, що відбувається внаслідок спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію, який має правове обґрунтування та мотивацію" [244].

В.І. Педан під поняттям "рейдерство" визначає протиправне захоплення підприємства проти волі його власника (власників) різноманітними способами з метою подальшого розпорядження ним як у власних інтересах, так і в інтересах третіх осіб або його усунення з ринку господарювання [172, с. 57].

Б.М. Грек та Т.Б. Грек визначають рейдерство як захоплення чужого майна, установлення повного контролю над ним в юридичному і фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників та (або) із

застосуванням сили [46, с. 78; 47, с. 30]. Аналогічне визначення надане у науковій праці З.С. Варналія та І.І. Мазур [22, с. 130]. Така позиція видається нам непереконливою, оскільки використання сили чи корумпованості чиновників не є обов'язковими ознаками об'єктивного вираження дій, які охоплюються досліджуваним поняттям.

М.А. Колеснік розуміє під рейдерством систематичну недружню діяльність на ринку корпоративного контролю, спрямовану на несилове (або силове) отримання контролю над активами інших суб'єктів економічної діяльності всупереч їх волі, як законними, так і незаконними методами, із завданням їм економічних та інших видів збитків, що здійснюється з використанням недостатності правової бази, шляхом ініціювання бізнес-конфліктів та з корупційним використанням державних, адміністративних та силових ресурсів [89, с. 62]. Як бачимо, цей вчений є прихильником підходу, за якого рейдерство може позиціонуватись і в рамках правового поля.

Через призму поєднання різних методів зловмисників виходить Л.Д. Руденко, яка визначає рейдерство як процес, який складається із законних, напівзаконних та незаконних дій осіб, які спрямовані на захоплення або поглинання суб'єктів господарювання будь-якої форми власності та їхнього майна з метою встановлення повного контролю [231, с. 103]. Так само вважають П.В. Берназ та О.О. Середа, які під рейдерством розуміють "сукупність дій (законних та незаконних), які здійснюються особами з метою заволодіння майном іншого суб'єкта (фізичної або юридичної особи)" [77, с. 86]. О.А. Туркот теж вважає, що законні та незаконні способи встановлення контролю над підприємством можуть використовуватися у комплексі, оскільки рейдерство не обов'язково складається виключно з незаконних діянь [252, с. 39]. Із вказаними науковцями ми не погоджуємось, оскільки вважаємо, що рейдерству на території України не властива наявність у його "ланцюгу" законних дій. У цьому контексті В.А. Герасименко влучно зазначає, що дії рейдера щодо суті своєї є протиправними, навіть якщо використовувані ним інструменти формально відповідають закону [42, с. 81].

О.Б. Васильчишин та І.І. Білоус трактують рейдерство як "добре організований, продуманий, протиправний процес "законного" захоплення, поглинання власності без відома або проти волі її власника" [26, с. 221]. Це визначення вважаємо не зовсім вдалим, оскільки не будь-яка власність є об'єктом рейдерських посягань. На нашу думку, об'єктами рейдерства виступають саме суб'єкти господарювання та їх майно, що буде детально описано у підрозділі 2.1. дисертаційного дослідження. Майно фізичних осіб не може виступати об'єктом рейдерської атаки.

Н.М. Грищенко у широкому розумінні під рейдерством розуміє "поглинання та (або) захоплення майна установ, підприємств, організацій, які здійснюються як незаконними так і у законними методами, всупереч інтересам їх власника" [48, с. 26].

Отже, слід констатувати доктринальне різноманіття щодо визначень рейдерства. Кожен дослідник цього явища пропонує своє, відмінне від інших, поняття. Більше того, визначення науковців різняться навіть концептуально - відсутня сталість думок щодо протиправності рейдерства, об'єктів його посягання, форм тощо. При цьому, більшість дослідників єдині у тому, що відсутність усталеного понятійного апарату поглиблює проблему рейдерства, а тому наполягають на законодавчому закріпленні дефініції цього явища.

Визначаючи сутність досліджуваного явища, слід виокремити його ознаки, які надають змогу кваліфікувати злочинні діяння саме як рейдерство.

На нашу думку, спільними ознаками, притаманними рейдерству як явищу в Україні, є наступні:

1) Рейдерство - це завжди вчинення певних дій.

Рейдерство не вчиняється у формі бездіяльності. Примітним є те, що це явище є комплексним та складається із системи взаємопов'язаних та послідовних дій, мінімум одна з яких обов'язково є незаконною. Тому погоджуємось із В.С. Шапіро, який визначає рейдерство як "процес, що складається із сукупності і законних, і незаконних дій особи або кількох осіб, спрямованих на захоплення або поглинання суб'єктів господарювання будь-

якої форми власності з метою встановлення повного контролю над останнім" [268, с. 182].

У цьому контексті, О.М. Крижановський, аналізуючи ознаки господарських злочинів, вказує, що злочинам цього виду характерно поєднання кримінальних та легальних методів привласнення економічних благ, що приховуються господарсько-правовими умовами, властивими офіційному (дозволеному) ринковому економічному середовищу [113, с. 57]. При цьому, таке маскування протиправного заволодіння власністю під формально легальний правочин не робить його законним.

2) Протиправність.

Варто зауважити, що підхід, за якого при оцінці рейдерства мова має йти виключно про порушення норм кримінального закону, є невиправдано вузьким. Безсумнівно, порушення норм КК України відбувається при рейдерському захопленні, але обмежувати незаконність лише цим було б недалекоглядно, зокрема тому, що вичерпний перелік форм здійснення рейдерських захоплень в КК України не відображено. Тому така ознака як незаконність не повинна означати порушення лише норм кримінального закону. При вчиненні рейдерського захоплення порушуються, також норми інших галузей законодавства, наприклад, цивільного або господарського. При цьому, на перший погляд може скластись враження про те, що вказаний підхід є доволі широким, у той час як зміст поняття незаконності - надмірно абстрактним. Втім, якщо аналізувати цю ознаку, спираючись на контекст створення кримінально-правової норми у подальшому, то задля досягнення зазначених цілей, вбачається, що він є цілком слушним.

Рейдерство - це процес, ланцюжок, низка дій задля досягнення поставленої конкретної мети. Навіть одна незаконна дія, ланка в ланцюзі рейдерства дає право визначити цей ланцюжок і всі дії рейдерів як продовжувані в єдиному протиправному процесі [99, с. 203].

У контексті ст. 206-2 КК України І.М. Федулова вказує, що заволодіння у рамках цієї статті невід'ємно поєднане з протиправністю, що означає, що

особа, яка посягає на майно, не має права на нього, а отже, її дії є завжди протиправними [257, с. 69].

Підкреслимо також таку спільну рису як відсутність згоди учасника або керівника юридичної особи на втрату контролю або відчуження майна, що і робить рейдерство протиправним.

На нашу думку, в Україні рейдерство не може бути законним. Концепція тлумачення рейдерства як явища виключно незаконного є виправданою з огляду на курс держави щодо протидії рейдерству, інакше було б нелогічно запобігати поширенню явища, яке є легальним. Однозначне трактування цього явища як виключно незаконного, яке посягає у першу чергу на усталений порядок здійснення господарської діяльності, свободу підприємницької діяльності, а також на право власності, надасть змогу якісно протидіяти рейдерству кримінально-правовими заходами та здійснювати ефективну державну політику [94, с. 55-56].

3) Спрямованість рейдерів на встановлення контролю над певною юридичною особою або заволодіння її майном.

Стверджуємо, що рейдерство - це посягання або на систему управління юридичною особою, її господарську діяльність, або на майно, що належить їй або її учаснику (засновнику, акціонеру, члену). Одним із можливих видів рейдерських дій, є, наприклад, ситуація, коли наслідком таких злочинних посягань є зміна співвідношення часток у статутному капіталі або призначення одноособового виконавчого органу, повністю керованого рейдерами та підконтрольного їм. Отже, в такій ситуації можна вважати захопленням управління юридичною особою та її органами, так як характерним є панування в управлінській сфері, що має визначальний вплив на долю певної юридичної особи.

В.Є. Ковригіна, характеризуючи рейдерство, також вказує на таку ознаку як встановлення контролю [88, с. 29]. Тут слід зазначити, що контроль може бути фізичним або юридичним. Під встановленням юридичного контролю варто розуміти отримання документів, наявність яких надасть

підстави стверджувати про правомірність дій рейдерів з огляду на факт зміни корпоративної структури, перехід права власності, перереєстрацію тощо. А встановлення фізичного контролю означає силове захоплення майна юридичної особи, ЄМК чи його частини. До речі, синонімічним до поняття "рейдерство" довгий час вважалось "силове захоплення підприємства" [96, с. 334].

Ця ознака також знаходить своє місце у розумінні розробників проекту нового КК України, які у ст. 6.4.7. підрозділу 1 Розділу 6.4 тлумачать рейдерство саме як незаконне встановлення контролю над суб'єктом господарювання [226]. Розділяємо думку А.О. Легези, яка критично ставиться до того, що пропонованим поняттям рейдерства не охоплюється протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання, що історично відображає сутність рейдерства в нашій державі [140, с. 44].

Вважаємо, що майно фізичних осіб не може бути об'єктом рейдерства, а злочинні дії щодо нього цілком охоплюються складами злочинів проти власності у КК України. Тому критично ставимось до підходу Н.М. Грищенко, яка зазначає, що "об'єктом рейдерства треба визнавати право власності, а предметом - майно потерпілого" [48, с. 50]. Так само не згодні з В.Є. Ковригіною, яка до об'єктів рейдерства відносить будь-яке майно незалежно від форми власності" [88, с. 35].

Також слід звернути увагу на факти використання терміну "рейдерство" не тільки щодо майна фізичних осіб, а у інших діаметрально різних між собою конотаціях. У засобах масової інформації, а також у деяких наукових працях можна зустріти "політичне рейдерство", [24, с. 612], "кредитне (банківське) рейдерство" [159], "державне (комунальне) рейдерство" [161, с. 309; 238, с. 99] тощо. Видається, що рейдерство та наведені поняття має різну юридичну природу та ототожнювати їх не слід, оскільки це призводить до неправильного розуміння явища рейдерства та, як наслідок, вироблення неналежних методів протидії йому.

4) Спільна участь декількох осіб.

Д.П. Кисленком висловлено думку, що окрема особа неспроможна вчинити всі протиправні діяння, які визначають об'єктивну сторону рейдерства на всіх його етапах [86, с. 9]. У цьому контексті І.М. Федулова, аналізуючи ст. 206-2 КК України, вказує, що враховуючи складність та специфіку діяння, вчинити цей злочин самотужки одним суб'єктом злочину доволі складно, тому вчинення його групою осіб-співучасників за попередньою змовою є поширеним явищем. Про це свідчать більшість вироків, що наявні в Єдиному державному реєстрі судових рішень, які кваліфіковані за ч. 2 ст. 206-2 КК України саме у зв'язку зі вчиненням злочину за попередньою змовою групою осіб [257, с. 130-131].

О.Г. Кальман та Р.А. Панасенко також доходять до висновку про практичну неможливість одноособової реалізації рейдерських захоплень та атак. Переважно, такі дії здійснює злочинна група з чітким розподілом ролей та функцій. Вказане зумовлює потребу у зверненні до норм інституту співучасті. Крім того актуальним в деяких випадках постає питання про самостійну кримінальну відповідальність організатора рейдерської організованої групи чи злочинної організації на підставі ч. 1 ст. 30 КК України [84, с. 147].

Дійсно, майже неможливо самостійно реалізувати необхідні дії для досягнення успіху рейдерською атакою, тому ознака умисної спільної участі декількох суб'єктів є характерною для рейдерства. Характеризуючи рейдерство, дослідники вказують, що рейдерами є не окремі фізичні особи, а професійні особи штатом до 20 осіб [18, с. 4].

Проте однозначність таких тверджень спростовуються судовою практикою. Так, С.А. Крушинський та В.В. Налуцишин ілюструють цю тезу вирокіом Шевченківського районного суду м. Львова від 18.02.2020 у справі №466/715/18, яким особу засуджено за ч. 1 ст. 206-2 КК України. За фабулою справи обвинувачений, будучи учасником ТОВ, самостійно підробив низку документів, відповідно до яких отримав частку у статутному капіталі

товариства 51 % від його загального розміру, став директором ТОВ, провів усі дії, спрямовані на державну реєстрацію зазначених змін, і надалі від імені ТОВ здійснив відчуження його майна на користь третьої особи [137, с. 50]. Проте, на нашу думку, такий приклад є радше винятком ніж правилом. Більше того, факт засудження особи за злочин ще не означає, що він насправді не був вчинений у співучасті, оскільки може мати місце невстановлення органом досудового розслідування інших співучасників. Незважаючи на це, слід відмітити, що ця ознака є необов'язковою, але типовою для рейдерства.

Отже, з урахуванням вищезазначених ознак, вважаємо, що під рейдерством варто розуміти комплекс незаконних дій, спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи. Правильне визначення досліджуваного поняття, встановлення його ознак має ключове значення для кримінально-правової протидії рейдерству, зокрема для правильної кваліфікації дій учасників рейдерського захоплення [101, с. 176].

Розглянемо типові рейдерські схеми, які використовувались для встановлення контролю над певною юридичною особою або заволодіння її майном.

№1. Силowe захоплення

Одразу слід зазначити, що ця схема хоча і є архаїчною та втратила свою популярність з огляду на її очевидну незаконність та відносну простоту притягнення винних до кримінальної відповідальності, проте має випадки застосування і нині. Зрозуміло з назви, що вона характеризується використанням фізичної сили. Полягає у застосуванні насильства з метою примусу потерпілого до вчинення (утримання від) певних дій та/або з метою фізичного захоплення майна чи викрадення документів, печаток, штампів для подальшого їх використання. Схема реалізується як у силових захопленнях майна або приміщень, належних юридичній особі, так і в застосуванні фізичних заходів впливу щодо її керівників (власників). Як ще один спосіб

здійснення рейдерського захоплення з використанням цієї схеми можна виділити примушування до вчинення (невчинення) певного правочину. У даному випадку мова також може йти про прийняття відповідних управлінських рішень, вигідних рейдеру шляхом протидії законній господарській діяльності.

Встановлення фактичного контролю над юридичною особою шляхом силового захоплення приміщень не є кінцевою метою рейдерів, тому що захоплення майна не змінює право власності на нього. Тому метою в даному випадку може бути отримання доступу до установчих документів юридичної особи, а також до правовстановлюючих документів.

№2. Реєстрація переходу майнових прав юридичної особи на підставі підробленого документа

Полягає у наданні державному реєстратору (нотаріусу) підроблених документів (наприклад, судових рішень, рішень органів управління юридичної особи, договорів про відчуження), які містять недостовірні дані для протиправного заволодіння майном потерпілої особи. Після отримання корпоративних прав правопорушники можуть відчужувати їх, позбавлятися податкового кредиту, відшкодовувати податок на додану вартість афілійованим юридичним особам, перераховувати (виводити) кошти на рахунки третіх осіб, відчужувати майно тощо [233, с.18].

№3. Реєстрація недостовірних відомостей про учасників та /або керівників юридичної особи

Питома вага рейдерських злочинів здійснюється шляхом внесення недостовірних даних до ЄДР, зокрема щодо зміни складу учасників товариства або призначення нового директора. Також реєстраційна дія може полягати у виключенні певних відомостей з реєстру (наприклад, виключення відомостей про нового директора - якщо рейдерство здійснюється на замовлення колишнього менеджменту компанії). Крім того, при цій формі доволі поширеним є застосування підроблених документів [111, с. 45].

№4. Паралельний розділ у Реєстрі нерухомості

Полягає у незаконному відкритті державним реєстратором (нотаріусом) паралельного розділу у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та подальшій перереєстрації майна юридичної особи на іншу особу.

№5. Викрадення електронного ключа реєстратора

Полягає у хакерській атаці комп'ютера або хмарного середовища реєстратора, з метою заволодіння ключа для ідентифікації як реєстратора у державних реєстрах. Використання такого ключа дозволить від імені реєстратора (нотаріуса) вчинити будь-яку реєстраційну дію. Часто таку схему поєднують з підкупом реєстратора (нотаріуса), коли останній навмисно не встановлює потрібне програмне забезпечення. Крім того, такі дії можуть відображатись в умисному залишенні карти флеш-пам'яті з електронним ключем у комп'ютері з подальшим "випадковим" форматуванням жорсткого диску [233, с. 21].

Схеми №2-5 називають також реєстраційним рейдерством, тобто незаконним внесенням відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно або до ЄДР, на підставі рейдер заволодіває майном юридичної особи або контролем над нею. Реєстраційне рейдерство також може реалізовуватись шляхом підкупу реєстратора (нотаріуса), який протиправно вчиняє реєстраційну дію на підставі недостовірних відомостей.

№6. Підкуп або шантаж керівників підприємств або їх учасників

Полягає у підкупі менеджменту або учасників юридичної особи, а у разі недосягнення успіху - у висловленні потерпілій особі погроз різноманітного характеру з метою примусу до виконання вказівок рейдера у ході фінансово-господарської діяльності підприємства [234, с. 173-174].

№7. Перехід до модельного статуту

Раніше однією із схем рейдерства було умисне внесення змін до відомостей про юридичну особу та перехід на модельний статут, що здійснювалось на підставі підроблених документів. Така форма застосовувалась задля можливості вчинити реєстраційні дії без обов'язкової

наявності нотаріально засвідчених оригіналів протоколів вищого керівного органу юридичної особи, що дозволялось модельним статутом [233, с. 21].

№8. Незаконне внесення об'єкта нерухомості у статутний капітал

Вказана схема застосовувалась у період, коли на законодавчому рівні не було регламентовано вимогу обов'язковості нотаріального засвідчення справжності підписів на акті приймання передачі майна (або іншому документі, що підтверджує факт передачі такого майна у власність юридичної особи як внеску). Під час застосування цієї схеми рейдерських дій здійснювалась незаконна передача майна до статутного капіталу юридичної особи за відсутності згоди чи повідомлення власника. При цьому, така юридична особа могла бути як новостворена, так і така, що вже існувала. У момент незаконної передачі майна такі власники втрачали майнові права на відповідне майно та, натомість, отримували корпоративні права, що були пропорційні внесеному майну. У подальшому рейдери здійснювали продаж внесеного до статутного капіталу об'єкту або ж віддавали його під заставу чи іпотеку, що давало змогу реалізувати відчуження прав на такий об'єкт [233, с. 22].

№9. Оскарження приватизації

Полягає у скасуванні рейдерами результатів приватизаційного процесу. Міноритарний акціонер у судах встановлює факт того, що компанія була приватизована незаконним шляхом і домагається постановлення відповідного завідомо неправосудного судового рішення [236, с. 258]. До речі, ця форма рейдерства може відновити свою актуальність з огляду на анонсування Прем'єр-міністром України нової хвилі приватизації з 01.09.2022 [57].

№10. "Боргове захоплення"

Полягає у консолідації заборгованості шляхом покупки права вимоги до компанії-об'єкта рейдерства (купівля дрібної заборгованості) та одномоментного її пред'явлення до виконання. У разі неможливості погасити заборгованість, рейдер ініціює процедуру банкрутства та скуповує майно юридичної особи-боржника за ціною нижче ринкової. При цьому, банкрутство

може бути незаконним, тобто таким, що ініційовано на підставі підроблених документів. Реалізація вказаної схеми здійснюється за допомогою різноманітних механізмів, таких як застава (схему реалізують банки-кредитори, які мають право на майно, передане під заставу), стягнення кредиторської заборгованості (що здійснюється в межах наявної інформації про стан фінансової спроможності компанії та її фінансові показники); використання факту наявності боргу перед бюджетом (механізм примусу держави в приватних інтересах) [236, с. 258]. У науковій літературі вказана схема іменується також як захоплення підприємства через кредиторську заборгованість [276, с. 1110].

Враховуючи описану різноманітність рейдерських схем, відсутність кримінально-правового визначення рейдерства, варто констатувати варіативність об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватись дії рейдерів, що в свою чергу має наслідком відсутність єдиного підходу до переліку таких кримінальних правопорушень.

О.М. Луговий це пояснює тим, що законодавець (за виключенням диспозиції ст. 206-2) не використовував формулювання, що вказують на вчинення саме рейдерського захоплення підприємств [143, с. 48]. Що стосується визначення конкретних складів кримінальних правопорушень, що вчиняються під час рейдерських захоплень підприємств, то одне з перших намагань окреслити коло таких діянь зроблено учасниками парламентських слухань, що відбулись за участю Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності та Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств у 2008 році. Тоді до кримінальних правопорушень цієї категорії віднесено 61 склад, серед яких є, поряд із власне господарськими кримінальними правопорушеннями та кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності, зокрема, побої і мордування (ст. 126 КК України), захоплення заручників (ст. 147), хуліганство (ст. 296), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372) [143, с. 50-51].

У 2012 році Л.М. Скора зазначала, що за відсутності спеціальної норми, яка передбачала б кримінальну відповідальність за рейдерство, слідчі кваліфікують дії винних осіб за сукупністю статей, що передбачають покарання за дії, які вчиняються під час рейдерських захоплень, до яких у першу чергу належить протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України), оскільки злочинці своїми протиправними діями посягають на свободу законної господарської діяльності, вимагають припинити таку діяльність, створюють перешкоди у її здійсненні, завдають шкоди працівникам. При цьому, вчена справедливо відмітила, що всі дії рейдерів не можуть охоплюватись лише диспозицією ст. 206 КК України, а тому кваліфікуються у сукупності з іншими статтями, такими як 295, 296, 342, 343, 357, 356, 364-369 [234, с. 174-175]. Сучасні дослідження теж констатують "антирейдерський" характер ст. 206 КК України [136, с. 41].

Відповідно до пояснювальної записки до проекту закону від 02.07.2020 №3783 зазвичай до категорії рейдерських відносять кримінальні провадження за ст. 200, 205-1, 206-2, 223-1, 224, 358, 364, 366 КК України. Тому, законопроектом пропонується посилити відповідальність за ці кримінальні правопорушення, що забезпечить звуження кола інструментів для злочинних намірів щодо незаконного заволодіння майном та активами шляхом рейдерства [196].

Судова практика також не дає однозначної відповіді на це питання. Наприклад, відповідно до рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 22.10.2020 у справі № 279/3588/20 (цивільна справа) "юридичним втіленням такого діяння як рейдерство, є вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205-1 (Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та ФОП) та 206-2 КК України" [230].

Б.М. Грек також не вважає ст. 206 КК України як норму, якою охоплюється поняття рейдерства, проте зазначає, що це є суміжним злочином, який відрізняється від рейдерства за об'єктом злочинного посягання, яким є

привласнення майна [45, с. 45]. Такої ж думки щодо невключення ст. 206 КК України до переліку "рейдерських" кримінальних правопорушень притримується В.В. Черней, який до цього списку відносить ст.ст. 200, 205-1, 206-2, 223-1, 224 КК України [266, с. 11].

А от відповідно до вироку Києво-Святошинського районного суду від 09.01.2013 у справі № 1-2/12 "рейдерством є злочинна діяльність, яка полягає в одержанні від зацікавлених осіб винагороди за насильницьке примушування окремих керівників підприємств і установ до виконання незаконних вимог цих осіб, або до виконання в їх інтересах цивільно-правових зобов'язань" [33]. Аналогічний підхід знаходимо в Ухвалі Апеляційного суду Донецької області від 09.11.2017 № 263/13760/17 [256]. Фактично за такого підходу стаття 206 КК України тлумачиться як спеціальна "антирейдерська" заборона.

С.А. Крушинський та В.В. Налуцишин відносять до рейдерських захоплень правопорушення, відповідальність за які передбачена двома статтями - ст. 206 КК України та ст. 206-2 КК України [137, с. 48] Аналогічну позицію займає О. Васильчишин [26, с. 221].

О.Р. Слотило вважає, що основна частина рейдерських дій охоплюється статтями 189, 206 або 206-2 КК України, але додає, що крім цього, діяння, у яких виявляється рейдерство, може містити ознаки низки складів кримінальних правопорушень проти власності (ст. ст. 187, 189, 190 КК України), кримінальних правопорушень проти правосуддя (ст. 382 КК України) [236, с. 261].

І.М. Федулова зазначає, що стаття 206-2 КК України стала фактично спеціальною нормою, призначеною для охорони від рейдерства та пропонує її перейменувати відповідним чином [257, с. 27], при цьому науковець зазначає, що суміжними до цієї статті є ст.ст. 190, 205-1, 206, 356, 357, 358 КК України [257, с. 23].

Аналогічний підхід має Н.М. Грищенко, яка вказує, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації фактично передбачає кримінальну відповідальність за рейдерство [49, с. 258]. Вчена зазначає, що до

внесення у КК України ст. 206-2, рейдерські дії кваліфікувалися за окремими статтями КК України, а саме: за ст. 223, 219, 356, 206, 375 КК України [58, с. 46].

Таку ж позицію займає В.С. Бахуринський, який у своєму дисертаційному дослідженні "Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні" здійснює юридичний аналіз складу кримінального правопорушення за ст. 206-2 КК України. При цьому, суміжними ним визнаються ст. 190, 205-1, 206, 356, 357, 358 КК України [13, с. 107].

О.О. Дудоров вказує, що найбільш "близькою" до реалізації вимоги про окреслення поняття рейдерства у законодавчому полі та визначення підстав юридичної відповідальності за цей вид економічного посягання є чинна редакція ст. 206-2 КК України, яка водночас далеко не повною мірою захищає суб'єктів господарювання від протиправних захоплень [68, с. 59]. Схожа думка (щодо неефективності ст. 205-1 та 206-2 КК як спеціальних "антирейдерських" заборон), висловлюється також і практикуючими юристами [6].

Проте, найбільш вдалою з цього приводу ми вважаємо думку С.С. Титаренка, який досліджує як основні "антирейдерські" кримінальні заборони три статті КК України: 205-1, 206 та 206-2 [248, с. 61]. Науковець вказує, що ці заборони мають на меті забезпечення системної кримінально-правової охорони відносин у цій сфері у трьох ключових аспектах: 1) щодо реагування на прояви фіктивної реєстрації юридичної особи, яка здійснюється задля досягнення мети - захоплення іншого легально створеного підприємства; 2) щодо правової охорони ЄМК суб'єкта господарювання чи його складових, тобто щодо збереження режиму законного управління ним; 3) щодо комплексного захисту майна суб'єкта господарювання або його власників від незаконного заволодіння. Також С.С. Титаренко не підтримує підходи окремих дослідників щодо звуження кримінальної відповідальності за рейдерське захоплення підприємств за ст. 206-2 КК [248, с. 71-72].

Продовжуючи таку думку науковця, слід підкреслити, що обмежувати кримінальну відповідальність за рейдерство однією статтею не можна, оскільки жодна стаття КК України у чинній редакції не вичерпує собою сутність цього явища.

У науково-методичних рекомендаціях Харківського національного університету внутрішніх справ "Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників (рейдерство)" до кримінальних правопорушень, пов'язаних з протиправним поглинанням та захопленням підприємств відносять ст.ст. 205-1, 206, 206-2, 219, 231 КК України [163, с. 8-9].

Та обставина, що ст. 205-1 КК України має "антирейдерську" спрямованість (попри те, що остання не знаходить безпосереднього відображення в тексті цієї кримінально правової заборони), підтверджується не лише історією її появи, а й переконаністю фахівців у тому, що рейдерство безпосередньо пов'язане із системою функціонування частини державних реєстрів [65, с. 117-118].

У зв'язку з цим, виходячи з вищенаведеного, беручи до уваги поняття та сутнісні ознаки рейдерства, можливі схеми його реалізації, розглянуті вище, вважаємо, що буде виправданим підхід, за якого перелік кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватися дії рейдерів має розумітись на трьох рівнях - у вузькому, широкому та найбільш широкому значенні.

У вузькому значенні злочинами⁴, які охоплюються поняттям рейдерство, є:

- 1) протидія законній господарській діяльності (ст. 206 КК України);

⁴ Одразу слід зробити термінологічне уточнення. 01.07.2020 набув чинності ЗУ "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень" [195], який змінив підхід законодавця до класифікації кримінальних правопорушень, здійснивши їх диференціацію на кримінальні проступки та злочини. Тож тепер кримінальне законодавство передбачає існування узагальнюючого терміну "кримінальне правопорушення", яке регламентоване ст. 11 КК України. Проте, у цій роботі поняття "кримінальне правопорушення" та "злочин" будуть вживатись як синонімічні, оскільки, по-перше, відмітимо, що досліджувані нами статті КК України встановлюють кримінальну відповідальність саме за злочини, а не кримінальні проступки, а по-друге, у дисертаційній роботі використовуватимуться здобутки правової доктрини, зокрема напрацьовані до 01.07.2020.

2) протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України).

Вчинення вказаних злочинів завжди свідчить про вчинення рейдерства.

У широкому значенні до переліку злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, окрім вищеназваних ст.ст. 206 та 206-2 КК України, варто додати підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП (ст. 205-1 КК України). Попри очевидну "антирейдерську" спрямованість цієї статті, слід констатувати, що не кожне вчинення злочину, передбаченого цією статтею, є рейдерством. При цьому, "реєстраційне" рейдерство досить часто використовує інструмент внесення змін до ЄДР на підставі підроблених документів. Тому саме вказаним трьом кримінально-правовим нормам (які в подальшому також будуть іменуватись як "антирейдерські" статті КК України або "злочини, які охоплюються поняттям рейдерство") буде надаватись кримінально-правова характеристика у рамках цього дисертаційного дослідження.

Окрім цього, захист господарської діяльності юридичних осіб та їх майна може бути факультативним об'єктом таких кримінальних правопорушень як розбій (ст. 187), вимагання (ст. 189), шахрайство (ст. 190), самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1), доведення до банкрутства (ст. 219), підроблення документів, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1), незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231), бандитизм (ст. 257), створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ст. 260), хуліганство (ст. 296), примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань (ст. 355), самоправство (ст. 356), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358), зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2), службове підроблення (ст. 366) [132]. Але вчинення зазначених кримінальних правопорушень далеко не завжди свідчить про рейдерство, а

тому ці кримінально-правові заборони входять до переліку кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватися дії рейдерів у найбільш широкому значенні. При цьому, вказані кримінальні заборони не мають "антирейдерської" спрямованості.

Окремої уваги заслуговує питання соціальної зумовленості криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

Г.А. Пацелею здійснено наступну класифікацію соціально зумовлених підстав криміналізації на:

1) історичну підставу ("продукт приведення права у відповідність загальноцивілізаційному поступові суспільства, що здійснюється за принципом історизму");

2) міжнародно-правову підставу ("відповідність її змісту вимогам міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, яка не може залишатись осторонь проблем протидії злочинності на міжнародному рівні у глобалізованому світі");

3) кримінологічну підставу ("наявність реальної суспільної небезпечності діяння, підтвердженої соціально-груповими або загальносоціальними інтересами щодо посилення захисту суспільних відносин від відповідного роду посягань") [170, с. 28].

Достатньо повно і послідовно підстави криміналізації суспільно небезпечних діянь визначені О.І. Коробєєвим, який зводить їх до трьох наступних груп:

1) юридико-кримінологічна група (до цієї групи належать такі підстави: ступінь суспільної небезпечності діяння, відомості щодо розповсюдженості діянь, їх типології, про динаміку діянь, про кримінально-правові засоби, що мають на них важелі впливу та ін.);

2) соціально-економічна група (до цієї групи належать такі підстави: відсутність можливих побічних явищ кримінально-правової заборони; морально-правова шкода та шкода матеріального характеру, що спричиняється вчиненими діями та ін.);

3) соціально-економічна група (включає визначений рівень суспільної правосвідомості; суспільної психології; історичні традиції) [257, с. 40].

Відповідно, відсутність цих підстав свідчитиме про доцільність декриміналізації або недоцільність криміналізації певних діянь залежно від їх регламентації у кримінальному законі. І навпаки - наявність бодай однієї із зазначених підстави ствердно відповідатиме на запитання чи доцільною є криміналізація.

Підставами для висновку про соціальну зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство, є наступні:

1) ступінь суспільної небезпеки діянь;

Як зазначив Ю.А. Хатнюк, обсяги рейдерських захоплень власності набувають загрозливих розмірів не лише для конкретних галузей бізнесу, а й держави загалом, оскільки, як правило, призводять до погіршення інвестиційного клімату в Україні, перешкоджають та призупиняють розвиток виробництва, заважають виходу на світові ринки, сприяють розвиткові корупції у владних та бізнес-структурах [263, с. 24].

Як правило, наслідками рейдерства є: а) втрата активів юридичної особи; б) ліквідація суб'єкта господарювання, припинення його виробничої діяльності; в) звільнення працівників [72, с. 193-195]; г) поширення принципів недобросовісної конкуренції, г) нівелювання засади свободи господарської діяльності та інститутів приватної власності, д) сприяння корупції у правоохоронних органах, судах, органах державної влади, є) зниження рівня інвестиційної привабливості України [107, с. 73-73; 98, с. 111; 17, с. 4], е) дискредитація влади з огляду на неспроможність ефективного захисту прав юридичних осіб та її учасників; є) корумпованість системи органів державної влади і управління; ж) створення гострих соціальних проблем тощо [15, с. 62].

Окрім цього, негативним наслідком рейдерства є порушення конституційних прав та гарантій господарської діяльності і власності, які зокрема закріплені у статтях 41, 42 Конституції України [105].

Як видається, небезпека рейдерських злочинів виявляється в їх об'єктивній здатності спричиняти негативні зміни в соціальній дійсності, порушувати впорядкованість системи господарських відносин, деформувати і вносити елементи дезорганізації в нормальну господарську діяльність, що чинить вкрай негативний вплив на стабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні, призводячи до руйнування економічної системи та сприяючи посиленню соціальної напруженості суспільства. Тому, за своїм економічним змістом і соціальними наслідками злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, є досить серйозною небезпекою для суспільства. Небезпека ця багатогранна і у тому, що зазначені дії підривають економічну безпеку нашої держави загалом.

Більше того, кваліфіковані склади досліджуваних злочинів вказують на те, що вони можуть посягати на інші сфери суспільних відносин, які визначені нами як факультативні об'єкти цих злочинів. Відзначимо, що ступінь заподіяної шкоди вказується у диспозиціях відповідних статей, зокрема, за допомогою правового регламентування наслідків, використання оціночного терміну "тяжкі наслідки" (ст. 206 та 206-2 КК України). У випадку, якщо відбувається знищення певного майна - то воно вибуває із цивільного обороту; у разі, якщо майно пошкоджується - власник позбавляється змоги використовувати його на свій розсуд, також відновлення такого майна потребує суттєвих матеріальних затрат. Використання службовою особою свого службового становища підриває авторитет держави [257, с. 44].

Отже, безапеляційним є висновок про високий ступінь суспільної небезпеки діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

2) відносна поширеність діянь і їх типовість, динаміка;

Аналіз статистичної інформації ОГП, доктринальних та публіцистичних джерел констатує значну поширеність діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

Так, за останні 7 років органами правопорядку зареєстровано: 2678 кримінальних проваджень за ст. 205-1 КК України, 1875 - за ст. 206 КК України та 684 - за ст. 206-2 КК України. При цьому, варто врахувати високі показники латентності злочинів у сфері господарювання та недосконалість складів злочинів, передбачених ст. 206 та 206-2 КК України, наслідком чого є низькі статистичні показники обліковуваності цих злочинів. Тобто, навіть не всі діяння, які охоплюються поняттям рейдерство, потрапляють у зазначену статистику.

Буквального кожного тижня в ЗМІ з'являються нові повідомлення про ту чи іншу рейдерську атаку.

Звернення до експертних оцінок також свідчить про загрозливі масштаби досліджуваного явища:

- за період з 2004 по 2006 роки в Україні захоплено близько 2000 підприємств [79, с. 4];

- станом на 2007 рік кількість рейдерських захоплень становила 3000 [22, с. 130-131];

- протягом 2010-2014 років щороку в Україні фіксувалося понад 1300 рейдерських атак. У 2015 році з 3000 рейдерських атак успішними були 2700 [107, с. 73];

- з 2013 по 2018 рік в Україні зафіксовано 1 690 рейдерських захоплень, найбільша кількість з яких у 2017 - 414 [160, с. 75].

Звісно, до зазначених експертних оцінок та повідомлень у ЗМІ варто віднести досить критично з огляду на той факт, що поняття рейдерської атаки як і самого рейдерства нормативно не зафіксовані, а статистика рейдерства державними органами не здійснюється. Вказане надає можливість маніпулювати непідтвердженими офіційно даними щодо кількості рейдерських атак. Єдиним логічно правильним висновком буде підтвердження факту значної кількості рейдерських атак протягом етапів його існування. До аналогічного висновку прийшов також і О.М. Луговий [142, с. 139].

3) можливість впливу на рейдерство кримінально-правовими засобами при відсутності можливості успішної боротьби менш репресивними засобами;

Ю.А. Берлач безпідставно стверджує, що як в наукових працях, так і в нормативних документах поширеною є позиція щодо застосування виключно кримінально-правових санкцій за правопорушення, пов'язані з рейдерством. Це, на його переконання, є крайнім заходом, що спрямований на боротьбу з наслідкам рейдерства, а не скорочення причин його виникнення [14, с. 120-121].

Дійсно, результати оцінки ефективності роботи державних органів свідчать про те, що їх діяльність у сфері забезпечення захисту від рейдерських посягань є неефективною. За переконанням Офісу ефективного регулювання (BRDO) це свідчить про неефективність кримінально-правового способу захисту прав від рейдерства [165, с. 38]. Проте, ми солідарні з О.О. Дудоровим, який вважає, що на даний час ефективна протидія цьому явищу без адекватних кримінально-правових заборон щодо найбільш небезпечних форм протиправного заволодіння власністю компанії чи встановлення управлінського контролю над її діяльністю неможлива [68, с. 58].

Власне, рейдерство в Україні буде існувати доти, доки не буде цивілізованих методів набуття контролю над товариствами, а ринок не почне адекватно реагувати економічними та організаційними засобами: "блокадою" захоплених підприємств (відмовою учасників ринку працювати з таким товариством), санкціями на кшталт виключення з лістингу тощо, а також на нинішньому етапі розвитку країни [7, с. 198].

Беззаперечним є те, що кримінально-правова репресія здатна мати вплив на причини злочинності та її рівень тільки у тому випадку, якщо вона буде поєднана з іншими засобами впливу, зокрема, економічного, організаційного характеру та ін. Лише за допомогою кримінально-правових норм є неможливим викорінення злочинності. Більше того, кримінально-правові заборони повинні органічно доповнювати економічні, фінансові та інші

подібні заходи для вирішення соціальних та економічних проблем [169, с. 19]. Втім, слід відзначити, що в детермінації девіантної поведінки мають роль не лише фактори об'єктивного характеру, але також і суб'єктивні чинники, якими виступають особисті властивості особи винного, на які і може мати вплив кримінальна репресія. У такий спосіб законодавство має превентивне значення, сприяє зменшенню кількості певних злочинів. Логічним є висновок, що репресія матиме більші результати свого застосування у тих випадках, де саме особисті якості винних посідають основне місце в причинах злочинної поведінки [148, с. 90-91].

О.Б. Таращанська зазначає, що увагу держави слід зосереджувати не на встановленні кримінальної відповідальності за вже вчинене захоплення підприємства, а на унеможливлення надання ознаки законності таким діям, а саме - уникненні подробиць судових рішень, журналів реєстрації позовних заяв, апеляційних та касаційних скарг, інших документів в судах [246].

Показовою у цьому аспекті є позиція країн-учасників ЄС, кримінальне законодавство яких не містить статей, присвячених рейдерству. Проте вважаємо, що поки наше законодавство не досягне високого рівня розвитку, зокрема в частині ефективного регулювання корпоративних відносин, потреба їх кримінально-правової охорони залишатиметься. Можливо у майбутньому, з огляду на активні процеси євроінтеграції, гармонізації галузевого законодавства, існуватимуть підстави для перегляду цього висновку.

Тому підтримуємо С.С. Титаренка, який також вважає, що "реакція держави на рейдерські прояви за допомогою закону про кримінальну відповідальність є тимчасовим явищем, яке з часом буде трансформоване у наглядово-регуляторні форми контролю та реагування" [248, с. 216].

4) відсутність можливих побічних явищ кримінально-правової заборони;

Встановлення кримінальної караності діяння є допустимим виключно за умови, що позитивні результати застосування кримінально-правової норми

права істотно перевищать неминучі негативні наслідки криміналізації. Саме тому, криміналізація є крайній заходом (*ultima ratio*).

За переконанням О.О. Пащенко, питання про негативні наслідки кримінально-правової заборони мають знаходити своє вирішення із врахуванням виду покарання, що закріплюється у санкції конкретної статті КК України. При цьому, такі негативні наслідки знаходять свій вираз у обмеженнях прав і свобод, які є змістом конкретного покарання [171, с. 59].

О.Р. Слотило вказує, що "витрати держави на ведення боротьби кримінально-правовими засобами з рейдерством навряд чи перевищить ту майнову шкоду, яка щороку завдається державі, фізичним та юридичним особам" [237, с. 256].

Аналізуючи ж негативні наслідки заборони у злочинах, які охоплюються поняттям рейдерство, слід відзначити, що вони насамперед виражаються у наступному: для суспільства - неотримання корисних результатів діяльності від особи внаслідок засудження, для засудженого - втрата можливості реалізації, розвитку у певних сферах діяльності, обмеження права пересування, примусове залучення до праці тощо [257, с. 45].

У той же час, позитивними є такі наслідки: забезпечення захисту юридичних осіб та господарських відносин в цілому від можливого заподіяння шкоди, забезпечення реалізації права власності тощо. Тому вважаємо, що позитивні наслідки криміналізації є більш вагомими ніж негативними. З огляду на сукупність вказаних підстав, варто зробити висновок про соціальну зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

1.2. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії рейдерству

Під час дослідження кримінального законодавства, практики його застосування, правових інститутів чи кримінально-правових доктрин поширеним є використання порівняльного правознавства. Його цінність

полягає у можливості виявлення особливостей законодавчого регулювання кримінально-правових відносин, специфіки юридичних категорій, своєрідності правових дефініцій, сформованих законодавцями різних держав та проведення паралелей з вітчизняним кримінально-правовим регулюванням [74, с. 43-44].

Загалом ідея використання порівняльно-правового методу при дослідженні протидії рейдерству, зокрема кримінально-правової, підтримується науковцями. Це пояснюється тим, що вказане явище в Україні оцінюється та розуміється правозастосовувачами та науковцями по різному, що підкреслює потребу у дослідженні міжнародного досвіду. Попри це, слід зауважити, що досі відсутнє комплексне порівняння вітчизняних кримінальних заборон, які охоплюються поняттям рейдерство (ст. 205, 206, 206-2 КК України) з відповідними заборонами в законодавстві інших держав.

На думку Л.М. Скори звернення до порівняльного правознавства є не просто доцільним, а й необхідним при дослідженні вітчизняних кримінально-правових норм з огляду на євроінтеграційний курс, який передбачає виконання ряду вимог щодо відповідності існуючої системи законодавства міжнародним стандартам і кращим зразкам демократичної нормотворчості, виробленим у розвинутих державах світу [234, с. 37-38]. Розуміння нормативних засад боротьби із рейдерством у інших державах дозволить імплементувати найефективніші механізми для подолання цього явища в Україні, що матиме позитивний вплив не лише на безпеку господарської діяльності, але і на інвестиційну привабливість держави, а також свідчитиме про дотримання спільних цінностей із ЄС. Особливої актуальності це питання набуває після набуття нашою державою статусу кандидата в члени ЄС⁵, що безумовно свідчить, зокрема про потребу удосконалення ефективності кримінально-правової політики.

⁵ 23.06.2022 на саміті в м. Брюссель Європейською Радою прийнято рішення про надання статусу кандидата в ЄС для України та Молдови.

Поглиблене вивчення іноземного досвіду кримінально-правової протидії рейдерству дозволить, на наш погляд, узагальнити міжнародний досвід та порівняти його з вітчизняним, виявити певні недоліки та переваги, присутні у "антирейдерських" статтях КК України, вдосконалити як національне правове регулювання кримінальної відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, так і покращити (уніфікувати) правозастосовну практику щодо притягнення до кримінальної відповідальності за такі злочини.

Пропонується дослідити законодавство тих держав, в яких панує континентальна система права, до якої належить і українське національне законодавство. У підрозділі 1.1. нами детально проаналізовано особливості слов'янського тлумачення поняття рейдерства та встановлено відмінності розуміння цього явища в Україні та розвинутих європейських державах. У цьому контексті С.С. Титаренко вірно стверджує, що в державах із розвиненою ринковою економікою такі діяння як рейдерство, як правило, не криміналізуються. Це пояснюється тим, що за кордоном непоширеним є застосування неприхованої кримінально караної поведінки у цій сфері, а переважно застосовуються інші способи задля поглинання компаній [248, с. 84].

І.М. Федулова також зазначає, що у більшості європейських держав відсутня стаття, що регламентує кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном юридичної особи (що дослідниця трактує як синонім рейдерства). На її думку це пов'язано з ефективним регулюванням корпоративних правовідносин за допомогою норм цивільного, господарського, податкового законодавства, що виключає потребу у вжитті заходів кримінальної репресії [257, с. 46-47].

Враховуючи зазначене, підкреслюємо, що саме пострадянським країнам властиве таке явище як рейдерство у сучасному йому розумінні, оскільки кожна держава-учасник СРСР зазнала нормативного та економічного впливу адміністративно-командної системи. З огляду на це нами досліджуватиметься

кримінальне законодавство саме цих країн. Окрім цього, ці країни належать до однієї континентальної правової системи, однієї романо-германської правової сім'ї, і при цьому проявляють найбільшу спорідненість своїх національних законодавств унаслідок історичних, соціально-економічних і соціально-психологічних традицій [73, с. 34-37]. При цьому вважаємо тимчасовою таку спорідненість та спільність економічних та соціальних особливостей розвитку суспільства.

М.Д. Василенко у своїй праці наголошує, що рейдерство прийшло в Україну із території російської федерації на початку 1990-х рр [23, с. 98]. Попри це, з огляду відсутність верховенства права, демократичних процесів та ефективної кримінально-правової політики в умовах російської воєнної агресії на території України категорично не підтримуємо тези багатьох науковців, про необхідність запозичення досвіду боротьби російської федерації із рейдерством та імплементацію кримінально-правових норм за російським зразком. З огляду на конституційно закріплений євроінтеграційний курс розвитку України, вважаємо, що наша держава має випрацювати власну систему кримінально-правової протидії рейдерству, орієнтуючись на позитивні елементи системи протидії рейдерству інших держав, які були залучені до складу СРСР, з огляду на наявність спільного історичного та правового контексту.

Розпочати порівняльно-правовий аналіз варто з того, що 17.02.1996 Міжпарламентською асамблеєю держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав прийнято Модельний кримінальний кодекс держав-учасниць СНД (далі - Модельний КК) [149].

Глава 19 цього Модельного КК з назвою "Злочини проти особистої свободи, честі та гідності" містить, зокрема, статтю 142, яка встановлює кримінальну відповідальність за примушування особи до виконання або невиконання будь-якої дії шляхом погрози щодо такої особи або її близьких насильством, знищенням або пошкодженням майна, поширеннямклепницьких або оголошенням інших відомостей, які потерпілі бажають

зберегти в таємниці, а також шляхом погрози утиску прав і законних інтересів цих осіб, за відсутності ознак тяжкого злочину, - є злочином невеликої тяжкості [149].

З об'єктивної сторони злочин характеризується сукупністю дій:

- 1) примушування до виконання чи невиконання угоди;
- 2.1) психічне насильство щодо потерпілого або близьких йому осіб або
- 2.2) знищення або пошкодження майна потерпілого або
- 2.3) поширення наклепницьких або оголошення інших відомостей, які потерпілі бажають зберегти в таємниці.

Суб'єкт та потерпіла особа є загальними.

Глава 29 Модельного КК з назвою "Злочини проти порядку здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності" містить, зокрема, наступні статті:

- Стаття 254. Перешкоджання законній підприємницькій діяльності: Неправомірна відмова у реєстрації індивідуального підприємства або комерційної організації або ухилення від їх реєстрації, неправомірна відмова у видачі спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певної діяльності або ухилення від його видачі, незаконне обмеження прав та інтересів індивідуального підприємця або юридичної особи, а також інше незаконне втручання у їхню діяльність, вчинені посадовою особою органів державної влади або місцевого самоврядування з використанням свого службового становища та спричинення великої шкоди суб'єкту господарювання, - є злочином середньої тяжкості.

- Стаття 265. Монополістичні дії та обмеження конкуренції: встановлення та підтримання монополю високих або монополю низьких цін, а так само обмеження конкуренції шляхом змови або узгоджених дій, спрямованих на розділ ринку, обмеження доступу на ринок, усунення з нього інших суб'єктів економічної діяльності, встановлення чи підтримання єдиних цін, - є злочином середньої тяжкості. Ті ж діяння, вчинені: а) із застосуванням насильства або із погрозою його застосування; б) зі знищенням чи

пошкодженням чужого майна або з погрозою знищення чи пошкодження чужого майна; в) із використанням службового становища; г) організованою групою, - є тяжким злочином [149].

З об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 254, характеризується вчиненням ряду альтернативних дій: 1) неправомірна відмова у реєстрації індивідуального підприємця або комерційної організації; 2) ухилення від реєстрації індивідуального підприємця або комерційної організації; 3) неправомірна відмова у видачі спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певної діяльності; 4) неправомірне ухилення від видачі спеціального дозволу (ліцензії) на здійснення певної діяльності; 5) незаконне обмеження прав і інтересів індивідуального підприємця або юридичної особи; 6) незаконне втручання у діяльність індивідуального підприємця або юридичної особи.

Юридичний аналіз цієї статті вказує, що:

- 1) цей злочин може бути вчинений шляхом як дії, так і бездіяльності;
- 2) потерпілими від цього злочину є: індивідуальний підприємець, комерційна організація, інша юридична особа (тобто та, яка не займається комерційною діяльністю);
- 3) у деяких формах злочину (неправомірна відмова в реєстрації або видачі спеціального дозволу та ухилення від реєстрації чи видачі спеціального дозволу) обов'язковою об'єктивною ознакою є предмет;
- 4) суб'єктом злочину може бути лише посадова особа органів державної влади або місцевого самоврядування, яка використовує своє службове становище;
- 5) суб'єктивна сторона злочину полягає в усвідомленні особою характеру своїх дій та бажання настання відповідних наслідків.

З об'єктивної сторони, передбачений ст. 265, також характеризується вчиненням ряду альтернативних дій:

- 1) встановленням та підтриманням монопольно високих або монопольно низьких цін;

- 2) обмеженням конкуренції шляхом змови або узгоджених дій, спрямованих на розділ ринку;
- 3) обмеженням доступу на ринок;
- 4) усуненням з ринку інших суб'єктів економічної діяльності;
- 5) встановленням чи підтриманням єдиних цін.

Аналізуючи склад злочину, передбачений цією статтею, можна зробити наступні висновки:

- 1) склад цього злочину є матеріальним;
- 2) основним безпосереднім об'єктом посягання є свобода підприємницької діяльності щодо безперешкодного здійснення підприємцями своїх законних прав, факультативним об'єктом можуть виступати здоров'я, честь, гідність та власність особи;
- 3) суб'єкт злочину спеціальний (суб'єкти господарювання, посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування);
- 4) суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом;
- 5) потерпілим є суб'єкт господарювання.

Враховуючи вищенаведене, констатуємо певну схожість вказаних норм та кримінально-правової заборони за ст. 206 КК України. При цьому, норм, навіть віддалено схожих на ст. 205-1 та 206-2 КК України, у Модельному КК не знайдено. Поясненням цьому є те, що у 1996 році ще не функціонували належним чином реєстри речових прав, у тому числі, на нерухоме майно, у розрізі ідентифікації конкретного нерухомого майна за певною особою⁶.

Беручи до уваги вказані норми, звернемось до кримінальних кодексів країн-колишніх учасниць СРСР, а саме республік Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан.

⁶ О. Коровайко з цього приводу зазначає, що чинна на той час постанова Ради Міністрів СРСР від 10.02.1985 № 105 "Про порядок державного обліку житлового фонду" вела тільки статистичний облік нерухомого майна, при цьому її метою не було права власності на нерухоме майно. При цьому, основним об'єктом державної реєстрації за вказаною Постановою визнавались житлові будинки і приміщення, що належали громадянам [110, с. 116].

Кримінальну відповідальність за примушування до укладання угоди чи відмови від її укладання (за аналогією зі ст. 142 Модельного КК) встановлено у: ст. 226 КК Республіки Казахстан (ст. 226) [124], ст. 246 КК Республіки Туркменістан [129], ст. 224 КК Киргизької Республіки [125], ст. 247 КК Республіки Молдова [128], ст. 201 Республіки Азербайджан [121].

Кримінальну відповідальність за перешкоджання законній підприємницькій та іншій діяльності (за аналогією зі ст. 254 Модельного КК) встановлено у: ст. 189 КК Республіки Казахстан [124], ст. 238 КК Республіки Туркменістан [129], ст. 187 КК Республіки Вірменія [122], ст. 178 КК Киргизької Республіки [125], ст. 192-1 КК Республіки Узбекистан [130], ст. 190 КК Республіки Азербайджан [121] та ст. КК 190 Грузії [123].

Кримінальну відповідальність за обмеження конкуренції (за аналогією зі ст. 265 Модельного КК) встановлено у: ст. 196 КК Республіки Казахстан [124], ст. 245 КК Республіки Туркменістан [129], ст. 195 КК Республіки Вірменія [122], ст. 188 КК Киргизької Республіки [125], ст. 199 КК Республіки Азербайджан [121], ст. 195 КК Грузії [123], ст. 192 КК Республіки Узбекистан [130] та ст. 246 КК Республіки Молдова [128].

Інших діянь, які можна кваліфікувати не тільки як кримінально-правові заборони у сфері рейдерства, а взагалі у сфері корпоративних відносин, кримінальні кодекси таких країн як Вірменія, Азербайджан, Таджикистан, Туркменістан чи Узбекистан не містять. Можливо, причиною цього є недостатня розвиненість економіки, бізнесу та, як наслідок, - відсутність у цих державах значного поширення явища рейдерства.

Слід відмітити, що поняття рейдерство нормативно закріплене у кримінальних кодексах лише двох держав - Республіки Казахстан та Киргизької Республіки.

У Республіці Казахстан відносно нещодавно було проведено кримінально-правову реформу і 03.07.2014 прийнято новий КК, який набрав чинності з 01.01.2015. До переваг цього нормативного-правового акта слід зарахувати велику групу норм, спрямованих на кримінально-правову охорону

сфери корпоративних відносин. Всі ці норми розміщені в главі 8 КК Республіки Казахстан ("Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності"), зокрема і ст. 249 з назвою "Рейдерство" [124].

Проте, варто зазначити, що ця стаття з'явилася у попередній редакції КК Республіки Казахстан ще у 2011 році. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті (яка з того часу не змінилась) рейдерством є "незаконне придбання права власності на частку участі в юридичній особі, а також майна та цінних паперів юридичної особи або встановлення контролю над юридичною особою, що спричинило суттєву шкоду правам або охоронюваним законом інтересам громадян або організацій або охоронюваним законом інтересам суспільства або держави шляхом:

- умисного спотворення результатів голосування або перешкоджання вільної реалізації права при прийнятті рішення вищим органом шляхом внесення до протоколів зборів, засідання, у виписки з них свідомо недостовірних відомостей про кількість тих, хто голосував, кворум або результати голосування;

- складання завідомо недостовірного підрахунку голосів або обліку бюлетенів для голосування;

- блокування або обмеження фактичного доступу акціонера, учасника, члена органу управління або члена виконавчого органу до голосування;

- неповідомлення відомостей про проведення збору засідання;

- повідомлення недостовірних відомостей про час і місце проведення зборів, засідання;

- голосування від імені акціонера, учасника або члена органу управління за свідомо фальшивою довіреністю, шляхом порушення, обмеження або утиску права переважної купівлі цінних паперів;

- навмисного створення перешкод при реалізації права переважної купівлі цінних паперів;

- іншого обмеження прав та законних інтересів акціонера, учасника юридичної особи при прийнятті рішень загальними зборами акціонерів, учасників;
- навмисного створення перешкод управлінню юридичною особою;
- виконання рішення загальних зборів або здійснення функцій виконавчого органу шляхом утримання установчих або інших правовстановлюючих документів, печаток юридичної особи [124]".

Вказані діяння караються штрафом або виправними роботами, або громадськими роботами, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком до двох років [124].

Окрім цього, 02.07.2021 ця норма була доповнена ще ч. 1-1 наступного змісту: "Незаконне набуття права власності на частку участі в юридичній особі, а також майна або цінних паперів юридичної особи або встановлення контролю над юридичною особою шляхом примусу власника до відчуження юридичної особи, частки участі в ній, цінних паперів та іншого майна внаслідок організації або ініціювання щодо цієї юридичної особи перевірок, вжиття обмежувальних, заборонних та інших заходів правоохоронними, контролюючими або іншими уповноваженими органами або організаціями або в судовому порядку, що спричинило суттєву шкоду правам або охоронюваним законом інтересам громадян чи організацій або охоронюваним законом інтересам суспільства або держави, - карається обмеженням волі строком до семи років чи позбавленням волі той самий строк, з конфіскацією майна, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю терміном до п'яти років" [124].

Загалом злочини, описані у цій статті, можна умовно поділити на три групи: 1) незаконне набуття права власності на частку участі в юридичній особі, а також майна та цінних паперів юридичної особи; 2) встановлення контролю над юридичною особою внаслідок умисного спотворення

результатів голосування чи перешкоджання вільної реалізації права після ухвалення рішення вищим органом; 3) інші незаконні форми впливу на діяльність юридичної особи чи її учасників, що спричинили суттєву шкоду.

Здавалось би, закріплення на рівні кримінального закону поняття рейдерства, яке максимально повно описує форми цього явища, матиме ефективний результат. Проте, з 2011 року по 2021 рік правоохоронними органами Казахстану було зареєстровано лише 27 кримінальних проваджень за вказаною статтею, всі з яких були припинені з реабілітаційних підстав і жодне не було припинено з нереабілітаційних підстав [82]. На нашу думку, причиною цьому є надмірна казуїстичність вказаної кримінально-правової заборони, а також її законодавчо-технічні недоліки.

По-перше, у диспозиції указано про перешкоджання вільної реалізації права при прийнятті рішення найвищим органом юридичної особи. Залежно від організаційно-правової форми ним можуть бути загальні збори акціонерів, учасників тощо. Однак при конкретизації способів використовуються словосполучення "засідання", "блокування доступу члена органу управління або члена виконавчого органу до голосування", "голосування від імені члена органу управління", характерні не тільки для вищого органу управління, а інших органів управління юридичної особи.

По-друге, невдалим є формулювання "ініціювання щодо юридичної особи перевірок, вжиття обмежувальних, заборонних та інших заходів правоохоронними, контролюючими або іншими уповноваженими органами або організаціями або в судовому порядку, що спричинило суттєву шкоду правам або охоронюваним законом інтересам громадян чи організацій або охоронюваним законом інтересам суспільства або держави". Вбачаємо проблемним (якщо не неможливим) процес доказування причиново-наслідкового зв'язку між незаконним набуттям права власності на частку участі в юридичній особі, а також майна або цінних паперів юридичної особи або встановлення контролю над юридичною особою з однієї сторони, та

виконанням державними органами своїх повноважень щодо проведення перевірок.

По-третє, не зовсім зрозуміло, яким чином порушення права переважної купівлі цінних паперів може призвести до спотворення результатів голосування або перешкоджання вільної реалізації права на загальних зборах, адже ці процедури не збігаються у часі і вони різняться механізмами реалізації. При конструюванні цієї форми злочинної поведінки її законодавець описав як "...навмисне створення перешкод при реалізації права переважної купівлі цінних паперів або інші незаконні способи, що спричинили суттєву шкоду правам або охоронюваним законом інтересам громадян або організацій, або охоронюваним законом інтересам суспільства чи держави". Така конструкція, крім складностей тлумачення (наприклад, чи необхідно є спричинення шкоди при порушенні права переважної купівлі цінних паперів), дуже широко та необґрунтовано розсуває межі дії кримінального права у сфері корпоративних відносин. Створюється нормативна основа, що дозволяє притягати до кримінальної відповідальності за діяння, що розглядаються виключно як господарсько-правові делікти: відмова у реалізації права переважної покупки акцій, невчасна виплата дивідендів, неправильне визначення ціни примусового викупу акцій тощо.

Як зазначається у казахстанській науковій доктрині щодо ст. 249 КК Республіки Казахстан: "Даний вид правопорушення є одним із складів, що складно доводяться, оскільки найчастіше дії правопорушника завуальовані під легітимний характер, чи цивільно-правові угоди. Складнощі у міжгалузевій диференціації відповідальності за рейдерські посягання призводять до поширення практики неправильної кваліфікації правоохоронними органами, що супроводжуються повідомленням потерпілого про вирішення цього питання у цивільно-правовому порядку [138, с. 14]". Насправді, аналогічна проблема характерна і для України. Б.М. Грек у свій час відзначав, що рейдери користуються неможливістю розмежування цивільно-правових і кримінально-

правових відносин та наголошував, що можливим вирішенням проблеми стане запровадження кримінально-правового визначення рейдерства [45, с. 41].

Важливо взяти до уваги такий досвід Казахстану для покращення національного нормативно-правового регулювання, оскільки в Україні відповідальність за вчинення рейдерства теж не є ефективною (детально про це у п. 3.1.). Позитивним у цьому аспекті є кримінально-правова регламентація поняття рейдерства, а також його законодавче розуміння як "незаконне придбання права власності на частку участі в юридичній особі, а також майна та цінних паперів юридичної особи або встановлення контролю над юридичною особою".

Відповідно до ст. 226 КК Киргизької Республіки, який набув чинності 28.10.2021, рейдерством є:

- спотворення результатів голосування або перешкоджання вільної реалізації права при прийнятті рішення вищим органом управління шляхом внесення до протоколів зборів, засідання, у виписки з них свідомо недостовірних відомостей про кількість тих, хто голосував, кворуму або результати голосування або складання свідомо недостовірного підрахунку голосів або обліку бюлетенів або блокування або обмеження фактичного доступу акціонера, учасника, члена вищого органу управління або члена виконавчого органу до голосування;

- неповідомлення відомостей про проведення зборів, засідання або повідомлення недостовірних відомостей про час та місце проведення зборів, засідання, голосування від імені акціонера, учасника або члена вищого органу управління за свідомо фальшивою довіреністю;

- порушення, обмеження або утиск права переважної купівлі цінних паперів;

- створення перешкод при реалізації права переважної купівлі цінних паперів;

- інші незаконні дії, що спричинили незаконне набуття права власності на частку участі в юридичній особі або встановлення контролю над юридичною особою;

Вказані діяння караються штрафом чи позбавленням волі строком до двох років [125].

Варто підкреслити розуміння киргизьким законодавцем форм рейдерства, які умовно можна розділити на дві групи:

1) перешкоджання вільному волевиявленню учасників юридичних осіб щодо голосування на зборах, купівлі-продажу цінних паперів, управління юридичною особою;

2) інші незаконні дії, що призвели до втрати права власності чи контролю над юридичною особою (без вказівки на вид юридичної особи).

Окрім цього, варто відмітити існування в КК Киргизької Республіки ст. 213, яка передбачає кримінальну відповідальність за самовільне зайняття або захоплення житлового та (або) нежитлового приміщення, будівлі або споруди, незалежно від форми власності, із застосуванням насильства, не небезпечного для життя та здоров'я, або з загрозою його застосування [125]. Як бачимо, криміналізованою в цій державі також є так звана "силова" форма рейдерства.

Підсумовуючи аналіз досвіду протидії рейдерству у Киргизькій Республіці, позитивно ставимось до нормативного закріплення поняття рейдерства у КК цієї республіки, а також до того, що під цим поняттям розуміється не тільки протиправне заволодіння майном, а й незаконне встановлення контролю над юридичною особою. При цьому, КК Киргизької Республіки для кваліфікації дій як рейдерства не вимагає, щоб контроль було набуто саме над суб'єктом господарювання. Такий досвід є показовою відповіддю науковцям, які не виправдано звужують кримінально-правову протидію рейдерству виключно до ст. 206-2 КК України (І.М. Федулова, Н.М. Грищенко, В.С. Бахуринський), а також прибічникам заміни у ст. 206-2 КК України конструкції "підприємства, установи, організації" на "суб'єкт господарювання" (Є.В. Калмикова, Д.О. Калмиков, С.С. Титаренко та інші).

З негативних моментів варто зазначити надмірну казуїстичність ст. 226 КК Киргизької Республіки, що на нашу думку, призведе до результатів аналогічних як і в Республіці Казахстан. При цьому, намагаючись детально описати усі відомі на час криміналізації форми рейдерства, законодавець все одно залишив абстрактну конструкцію "інші незаконні дії, що спричинили незаконне набуття права власності на частку участі в юридичній особі або встановлення контролю над юридичною особою". Окрім цього, аналіз статті вказує, що акцент протидії рейдерству зроблено саме на захист вільного волевиявлення учасників юридичних осіб щодо голосування на зборах, купівлі-продажу цінних паперів та управління юридичною особою. Такий акцент призводить до асиміляції рейдерства та цивільно-правових деліктів, що однозначно утруднює ефективність такої норми та складнощі у її застосуванні взагалі.

Звертаємо також увагу на появу у 2014 році нових кримінально-правових заборон у сфері корпоративних відносин у законодавстві Республіки Молдова. Відповідно до попередньої редакції ч. 1 ст. 245.2 КК Республіки Молдова (до 25.07.2014) кримінально караним було лише умисне включення до Реєстру власників цінних паперів недостовірної інформації, що спричинило перехід права власності на цінні папери від однієї особи до іншої, якщо ця дія завдала шкоди у великому розмірі [128].

Згідно з новою редакцією цієї норми об'єктивна сторона складу злочину була істотно розширена за рахунок нових способів:

- а) вхід неавторизованих осіб до електронних систем ведення реєстру власників цінних паперів;
- б) видача власником реєстру списку акціонерів в інших випадках, крім передбачених законодавством;
- в) використання списку акціонерів будь-якою особою з метою придбання або продажу акцій товариства, якщо цими діями завдано збитків у великих розмірах [128].

Санкція статті передбачає штраф або позбавлення волі на строк до 3 років, з позбавленням або без позбавлення в обох випадках права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 5 років, а у разі юридичної особи - штраф із позбавленням права займатися певною діяльністю чи з ліквідацією юридичної особи [128].

Тут слід зробити примітку, що кримінальне законодавство Молдови визнає юридичних осіб (окрім юридичних осіб публічного права) повноправними суб'єктами кримінального правопорушення. Стаття 63 КК Республіки Молдова передбачає застосування до них таких санкцій як а) штраф; б) позбавлення права займатися певною діяльністю; в) ліквідація [128]. Вбачаємо у цьому позитивний момент, на відміну від вітчизняного кримінально-правового регулювання, яке виключає можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за вчинення злочинів, передбачених ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, які очевидно можуть вчинятись від імені та в інтересах юридичної особи.

Окремо варто згадати про ще одну новелу - ст. 245.9 КК Республіки Молдова, яка охороняє порядок господарської діяльності юридичних осіб корпоративної форми власності, у тому числі від рейдерства. Відповідно до вказаної статті передбачається кримінальна відповідальність за порушення законодавства про скликання та проведення загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств, внаслідок яких було завдано збитків у великих розмірах, вчинене шляхом:

а) відмови або ухилення від скликання загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств;

б) неповідомлення в установленому законом порядку про проведення загальних зборів учасників (акціонерів) або засідання ради або розкриття явно неправдивої інформації про дату, час і місце проведення загальних зборів або засідання ради;

с) незаконної відмови в реєстрації осіб, які мають право на участь в загальних зборах учасників (акціонерів);

d) проведення загальних зборів учасників (акціонерів) за відсутності необхідного кворуму;

e) перешкоджання вільному здійсненню права голосу при прийнятті рішення на загальних зборах учасників (акціонерів) або на засіданні ради комерційного товариства або навмисного спотворення результатів голосування шляхом внесення до протоколу, витягу з протоколу загальних зборів або засідання ради, а також до інших документів, що містять інформацію про порядок та результати голосування, явно неправдивої інформації про кількість голосів, кворум або результати голосування; шляхом складання списку з явно неправдивими даними про осіб, які мають право на участь у загальних зборах учасників (акціонерів) або на засіданнях ради; шляхом помилкового підрахунку голосів чи бюлетенів для голосування;

f) блокування або обмеження доступу учасників (акціонерів) комерційного товариства або якогось члена ради для здійснення права голосу;

g) голосування від імені учасника (акціонера) комерційного товариства або від імені члена ради на підставі явно неправдивої довіреності (мандату) або за явної відсутності повноважень;

h) затвердження рішень про внесення змін та/або доповнень до установчих документів (статут) комерційного товариства або зміни складу органів управління комерційного товариства, або про призначення нової керуючої організації, або про призначення адміністратора, або про збільшення статутного капіталу комерційного товариства або про реорганізацію чи ліквідації комерційного товариства з порушенням законодавства;

i) будь-які інші діяння, вчинені з метою незаконного встановлення контролю за комерційним товариством [128].

Вбачаємо схожість цієї статті із статтею 249 КК Республіки Казахстан, які між собою різняться тільки тлумаченням закріплених у статті форм рейдерства та відсутністю вказівки на поняття цього явища у назві статті. Тому коментарі щодо вказаної норми є аналогічними.

Санкція передбачає штраф або неоплачувану працю на користь суспільства⁷, у всіх випадках із позбавленням (або без позбавлення) права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до 3 років [128]. Незрозумілим видається, чому санкція не передбачає можливості накладення санкцій на юридичних осіб за аналогом ст. 245.2 КК Республіки Молдова, оскільки вказане кримінальне правопорушення також може вчинятись в інтересах юридичної особи. Також вважаємо, що заборона сконструйована вкрай казуїстично, оскільки потребує встановлення причиново-наслідкового зв'язку виключно з конкретними діями, передбаченими у статті. Тобто, інші порушення законодавства про скликання та проведення загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств, внаслідок яких було завдано збитків у великих розмірах, кримінальним правопорушенням визнаватись не будуть, що є очевидним недоліком.

Кримінально-правове регулювання корпоративних відносин у розглянутих державах характеризується процесами конвергенції кримінально-правових заборон з огляду на прийняття у 1996 році Модельного КК. Проглядається явна антирейдерська спрямованість багатьох кримінально-правових норм через позитивну динаміку поширення рейдерства. Водночас у низці країн виявлено або надмірну казуїстичність кримінальних заборон, або відсутність спеціальних антирейдерських заборон взагалі. Таку відсутність у рамках цих країн можна пояснити низьким рівнем розвитку корпоративних відносин.

Аналізуючи КК Латвійської республіки, варто відмітити наступне. Певну схожість ст. 205-1 КК України можна простежити з ст. 272 КК Латвійської республіки⁸, відповідно до якої кримінальним правопорушенням є надання неправдивих відомостей державній установі, у тому числі парламентській слідчій комісії, яке вчиняється особою, яка відповідно до

⁷ Вказана санкція за молдовським кримінальним законодавством є аналогом громадських робіт як виду покарання за КК України.

⁸ Набула чинності 17.12.2020.

закону зобов'язана надати інформацію державній установі або парламентській слідчій комісії, або вчиняє відмову надати пояснення, висновок чи переклад парламентській слідчій комісії. Санкція - тимчасове позбавлення волі або випробувальний нагляд, або громадські роботи, або штраф [126].

Схожі риси зі ст. 206 КК України має стаття 211 "Нечесна конкуренція, оманлива реклама та недобросовісна комерційна практика". Кримінальним правопорушенням визнається недобросовісна конкуренція, оманлива реклама чи недобросовісна комерційна практика, якщо ними завдано істотної шкоди державі або охоронюваним законом інтересам іншої особи) [126]. Відмітимо бланкетність цієї норми, оскільки її правильне застосування передбачає необхідність звернення до нормативних актів, які надають тлумачення недобросовісної конкуренції, оманливої реклами, недобросовісної комерційної практики тощо.

Хоча бланкетність кримінально-правових заборон є їх недоліком, на нашу думку вкрай складним (якщо взагалі реальним) є формулювання складів кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності без необхідності тлумачення інших актів законодавства. Необхідність звернення до інших нормативно-правових актів для правотлумачення вимагає від уповноважених осіб, які здійснюють досудове розслідування, а також забезпечують представництво функції обвинувачення у суді більш ґрунтовної фахової підготовки для уникнення неправильної кваліфікації діяння на стадії досудового розслідування та, як наслідок, помилок на етапі судового провадження. Тому у вітчизняних реаліях також існують проблеми з бланкетними нормами статей КК України.

Санкціями по статтям 211 та 272 КК Латвійської Республіки є тимчасове позбавлення волі або громадські роботи, або штраф [126].

Певну паралель можна провести і між ст. 206-2 КК України та ч. 2 ст. 275 КК Латвійської Республіки, згідно з якою підrobка документа, що надає права або звільняє від обов'язків, печатки чи штампа, а також використання або збут підrobленого документа, печатки чи штампу, якщо вони вчинені з метою

набуття майна, або якщо вони вчинені групою осіб за попередньою домовленістю, або якщо цим завдано істотної шкоди, карається позбавленням волі на строк до чотирьох років або тимчасовим позбавленням волі, або випробувальним наглядом, або громадськими роботами, або штрафом [126]. Як бачимо, латвійський законодавець, на відміну від вітчизняного, з певних причин не виокремлює в окрему статтю протиправне набуття майна шляхом використання підробленого документа, цим самим здійснюючи протидію рейдерству так би мовити загальними кримінальними заборонами.

При аналізі КК Литовської республіки на предмет норм, здатних здійснювати протидію злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, звертаємо увагу на наступні статті:

- Стаття 203. Протиправна діяльність юридичної особи. Так, відповідно до вказаної норми: "1. Особа, яка у великих розмірах займається діяльністю, не передбаченою установчими документами юридичної особи карається штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до одного року. 2. Особа, яка створює або очолює юридичну особу, яка використовується як прикриття протиправної діяльності карається штрафом або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років" [127].

- Стаття 205. Оманлива декларація про діяльність юридичної особи. Так, відповідно до вказаної норми: "Особа, яка від імені юридичної особи подає в офіційному звіті або в заяві неправдиві дані щодо діяльності чи майна юридичної особи і цим вводить в оману державну установу, міжнародну громадську організацію, кредитора, члена юридичної особи, суб'єкта або іншу особи, якій внаслідок цього завдано значної майнової шкоди карається штрафом або обмеженням волі, або арештом, або позбавленням волі на строк до двох років" [127].

- Стаття 304. "Надання неправдивої інформації з метою отримання документа". Так, відповідно до вказаної норми: "Особа, яка з метою отримання документа або посвідчення підробленого документа надає уповноваженому чи його працівнику неправдиві відомості, вважається таким, що вчинила

проступок та карається громадськими роботами або штрафом, або арештом" [127].

Цілком логічним є те, що за кожною із вказаних статей кримінальній відповідальності підлягають також і юридичні особи.

До речі, кримінальна відповідальність юридичної особи була узаконена в Литві ще в 2002 році у зв'язку з прийняттям закону про зміну КК, яким були реалізовані вимоги Кримінальної Конвенції Ради Європи про корупцію від 1999 року, зокрема, в частині регламентації умов та підстав для притягнення до кримінальної відповідальності юридичної особи, а також визначення переліку злочинів, за яким юридична особа виступає суб'єктом кримінальної відповідальності [106, с. 86].

У Пенітенціарному кодексі Естонської республіки (далі - ПК Естонської республіки) нашу увагу привернув Підрозділ 2 Розділу 3 Глави 16 з назвою "Винні діяння, пов'язані з даними" [173].

Так, відповідно до ст. 280 ПК Естонської республіки⁹ "1. Подання адміністративному органу свідомо неправдивих даних - карається штрафом ... або арештом. 2. Те саме діяння, вчинене з метою отримання офіційного документа, придбання права або звільнення від обов'язку, і якщо відсутній склад винного діяння, встановлений статтями 209-213 цього Кодексу, карається штрафом або позбавлення волі на строк до двох років". 3. Дія, встановлена частиною 1 цієї статті, вчинена юридичною особою - карається штрафом ... 4. Дія, встановлена частиною 2 цієї статті, вчинена юридичною особою, - карається штрафом" [173].

Згідно з ст. 281 ПК Естонської республіки¹⁰: "1. Подання невірних даних власнику комерційного реєстру, власнику реєстру некомерційних об'єднань та фондів, власнику суднової кріпосної книги, власнику реєстру комерційних застав, власнику Естонського центрального реєстру цінних паперів, власнику реєстру накопичувальної пенсії, у реєстр шлюбного майна, власнику

⁹ Набула чинності з 01.01.2015.

¹⁰ Набула чинності з 06.07.2017.

кріпосної книги, нотаріуса та судовому виконавцю - карається штрафом або позбавленням волі на строк до двох років. 2. Те саме діяння, вчинене юридичною особою, - карається штрафом" [173].

Можна стверджувати, що ст. 280 та 291 ПК Естонської республіки є аналогами вітчизняної ст. 205-1 КК України.

Підводячи підсумок порівняльно-правового аналізу кримінального законодавства прибалтійських країн, відмітимо неоднорідність норм, здатних бути запобіжниками рейдерству.

По-перше, кримінальні кодекси Латвійської, Литовської та Естонської республік не містять згадки ні про рейдерство, ні про протиправне захоплення майна юридичної особи, ні про незаконне отримання контролю над юридичною особою. При цьому, тільки у КК Латвійської республіки наявний аналог зі ст. 206-2 КК України.

По-друге, знову ж таки тільки КК Латвійської республіки має кримінально-правову заборону, яка має спільні риси з ст. 206 КК України. У кримінальному законодавстві Литовської та Естонської республік такі аналоги відсутні.

По-третє, можна стверджувати, що вказані кодекси здійснюють кримінально-правову охорону порядку державної реєстрації та нормального документообігу, оскільки мають спеціальні заборони, що регламентують кримінальну відповідальність за наданням компетентним органам недостовірної інформації чи підроблених документів (аналогія з ст. 205-1 КК України).

По-четверте, санкції проаналізованих статей є різноманітними та передбачають такі види покарання як штраф, громадські роботи, арешт, обмеження та позбавлення волі. Незрозумілим є відсутність у них такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Натомість позитивним досвідом вбачаємо можливість настання кримінальної відповідальності для юридичних осіб за вчинення

вищеперелічених кримінальних правопорушень за законодавством Литовської та Естонської Республік.

Законодавство таких країн як Австрія, Великобританія, Німеччина, Данія, Іспанія, Китай, США, Франція, Швейцарія, Швеція, Південна Корея, Японія, які мають найбільш розвинені системи господарювання, не розглядають діяння, які охоплюються поняттям рейдерство, як кримінальне правопорушення. Але підкреслимо, що Україна та вказані держави перебувають на різних етапах розвитку. З огляду на пріоритет захисту прав людини у цих розвинутих державах можемо говорити радше про відсутність поширеної практики рейдерських захоплень, аніж про недосконалість нормативного регулювання. Виходячи з цього, на відміну від пострадянських країн, інші країни приділяють велику увагу вдосконаленню корпоративного законодавства і не намагаються створити механізми кримінально-правової протидії вказаному явищу [262, с. 45]. Окрім цього, такі відмінності у правовому регулюванні зумовлені фактором більш раннього формування галузі корпоративного права і, як наслідок, більш високим, ніж в Україні, рівнем законодавчого регулювання відносин у даній сфері.

За нашим переконанням, порушенням вимог компліментарності буде порівняння відповідних параметрів економічного та правового розвитку, засноване на механічному копіюванні. Враховуючи те, що на сучасному етапі розвитку в Україні ще не сформовано належного рівня соціальної та економічної культури, як і культури публічного адміністрування, необхідним є застосування перехідних механізмів правового гарантування.

Попри часткову наявність спільних рис кримінального законодавства України та пострадянських країн, слід відмітити прогресивність підходів вітчизняного законодавця, зокрема щодо достатності наявних кримінальних заборон для протидії різним формам рейдерства, зокрема так званому "силовому" та "реєстраційному". Незважаючи на це, доцільним вважаємо у першу чергу імплементацію у КК України норм, які передбачатимуть кримінальну відповідальність у вигляді кримінально-правових заходів для

юридичних осіб, у інтересах яких здійснюються злочини, які охоплюються поняттям рейдерство за прикладом КК Литовської республіки та Республіки Молдова, а також ПК Естонської республіки.

Окрім цього, вбачаємо за доцільне вирішення проблеми кримінально-правового визначення поняття "рейдерство" шляхом створення статті під назвою "Рейдерство" за прикладом КК Республіки Казахстан та Киргизької республіки. Більш детально, ця пропозиція буде розкрита у п. 3.2 дисертаційного дослідження. При цьому, критично необхідно врахувати досвід цих країн та не припускатись їх помилок (зокрема в частині казуїстичності) з метою досягнення високої ефективності такої кримінальної заборони та досягнення нею запланованої мети.

Для досягнення результативної протидії рейдерству кримінально-правовими засобами необхідно більш детально дослідити ефективність та особливості застосування проаналізованих кримінально-правових норм у цих державах, що зумовлює потребу у подальших наукових розробках вказаного питання.

Висновки до розділу 1

1. Вагомого значення на сучасному етапі набуває проблема дослідження змісту поняття "рейдерство", без вирішення якої неможливе проведення подальшого дослідження. Дисертантом запропоновано власне визначення рейдерства як комплексу дій (незаконних та законних), спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи.

При здійсненні правової характеристики рейдерства виокремлено сутнісні ознаки, що притаманні досліджуваному явищу в Україні, такі як: вчинення певних дій; протиправність; спрямованість на встановлення контролю над певною юридичною особою або заволодіння її майном; спільна участь декількох осіб.

З огляду на аналіз кримінально-правових чинників (підстав) криміналізації зроблено висновок про соціальну зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

2. У результаті аналізу міжнародного досвіду кримінально-правової протидії рейдерству за законодавством республік: Азербайджан, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва, Молдова, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан зроблено висновок про наступну тенденцію: кримінальне законодавство розвинених в економічному плані країн взагалі не передбачає спеціальних норм щодо відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство. Кримінальне ж законодавство держав, що розвиваються, зокрема держав колишнього соціалістичного табору, навпаки, визначає деякі діяння, що охоплюються поняттям рейдерство, злочинними. І лише дві держави у світі, а саме Казахстан та Киргизстан мають спеціальну кримінально-правову заборону з назвою "Рейдерство". Запропоновано вирішити проблему кримінально-правового визначення поняття "рейдерство" в Україні шляхом створення статті під назвою "Рейдерство" за прикладом КК Республіки Казахстан та Киргизької республіки, проте з урахуванням досвіду їх ефективності.

РОЗДІЛ 2 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ОХОПЛЮЮТЬСЯ ПОНЯТТЯМ РЕЙДЕРСТВО

2.1. Об'єкт і предмет злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство

Одним із центральних елементів ознак складу злочину в кримінально-правовій науці вважається об'єкт злочину. Правильне встановлення об'єкта злочину дозволяє визначити зміст кримінального посягання, закладений законодавцем, та з'ясувати ступінь його суспільної небезпечності. Зважаючи на значення об'єкта злочину у структурі складу, широко застосовуваною є систематизація злочинів за критерієм об'єкта.

З'ясування усіх видів об'єктів та їх наукова класифікація є необхідними, з огляду на різноманітність суспільних відносин, на які посягають кримінальні правопорушення, а також появу нових раніше невідомих явищ та процесів, які також потребують кримінально-правової охорони. Для прикладу, ще п'ятнадцять років тому світу були невідомі такі поняття як криптовалюта чи NFT (з англ. - "non-fungible token"). А наразі регулювання їх обігу, забезпечення кримінально-правової охорони зазначених відносин є одночасно викликом та завданням вітчизняного законодавця.

У свій час С.С. Колос вдало систематизував основні теорії щодо об'єкта злочину у наступному вигляді:

1. суспільні відносини (М.І. Бажанов, В.І. Борисов, А.Н. Готін, М.Й. Коржанський, Ю.О. Кучер, В.М. Кудрявцев, А.Н. Миколенко, М.О. Мягков, А.О. Пінаєв, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, І.І. Чугунников);
2. соціальні цінності (П.С. Матишевський, Т.І. Присяжнюк, Є.В. Фесенко);
3. соціальне (правове) благо (С.Б. Гавриш, С.В. Расторопов, О.М. Ігнатов, А.Ф. Зелінський, В.М. Куц);
4. блага, інтереси і права (В.Т. Дзюба, А.В. Наумов);

5. правоохоронювані інтереси та блага особистості, суспільства або держави (О.Ф. Бантищев);
6. правовідносини (С.Я. Лихова, С.С. Титаренко);
7. блага та суспільні відносини (А.М. Ришелюк);
8. сфери життєдіяльності людей (В.П. Ємельянов);
9. соціальну оболонку суспільних відносин (В.М. Трубніков);
10. конкретні фізичні особи або їх суспільства (В.А. Туляков);
11. суспільні інтереси (Б.С. Нікіфоров);
12. матеріальні та нематеріальні цінності (А.Н. Трайнін)
13. соціальний порядок, що забезпечує безпеку людини, її прав, свобод і цінностей в охоронюваних кримінальним законом сферах життєдіяльності (М.В. Ємельянов) [103, с. 197].

Хоча В.О. Навроцький вважає, що кожна концепція розуміння об'єкта злочину має право на існування [254, с. 160], ми притримуємось традиційного підходу, який під об'єктом злочину розуміє суспільні відносини, взяті під охорону нормами кримінального закону, на які посягнув порушник. Саме вказаний підхід видається нам в найбільшій мірі обґрунтованим та діалектично виваженим в теорії вітчизняного кримінального права.

До структури об'єкта злочину традиційно відносять суспільні відносини, предмет злочину та потерпілого.

І. Суспільні відносини

З огляду на різноманітність суспільних відносин кримінально-правова доктрина сформувала дві найбільш поширені класифікації об'єктів.

Першою з них є так звана "вертикальна" класифікація, яка розрізняє об'єкти загальні, родові, видові і безпосередні. Згодні з думкою, що така класифікація відповідає взаємовідносинам філософських категорій "загального", "особливого" та "окремого" [4].

Загальним об'єктом називають усі суспільні відносини, поставлені під охорону кримінального законодавства. При цьому, під кримінально-правовою охороною перебувають не всі суспільні відносини, а лише ті, нанесення шкоди

яким здатне завдати істотної шкоди інтересам суспільства [115, с. 15-16]. Відповідно до ст. 1 КК України загальним об'єктом кримінального правопорушення виступають "права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний устрій України, мир і безпека людства" [132]. Порядок послідовності вказаних об'єктів вказує на підхід законодавця, за якого "людина, її життя та здоров'я є найвищими соціальними цінностями", що прямо корелюється зі ст. 3 Конституції України [105].

Тому цілком правою є І.О. Бандурка, яка вказує, що значення загального об'єкта злочину, перш за все, допомагає у визначенні кола найбільш важливих суспільних відносин, благ та інтересів суспільства, які охороняються кримінальним законодавством [12, с. 73].

Загальний об'єкт є спільним для всіх видів кримінальних правопорушень, а тому не має розмежувальних властивостей, з огляду на що детально зупинятись на цьому питанні ми не будемо.

Родовий об'єкт слід розглядати як такий, що є єдиним для певної (однорідної) групи злочинів. Родовий об'єкт злочину характеризується тим, що він охоплює групи тотожних, схожих за своїми властивостями суспільних відносин. Він виступає як класифікаційний критерій для всіх злочинів та кримінально-правових норм, що регламентують питання відповідальності за їх вчинення [115, с. 19].

Як ми вже зазначали, поняттям рейдерство охоплюються злочини, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, які віднесено до Розділу VII "Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності". А тому нам слід з'ясувати родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності.

При прийнятті кримінального закону законодавець у якості критерію для групування розділів ОЧ КК України використав об'єкт посягання. Тому якщо керуватись назвою Розділу VII, родовий об'єкт посягання зазначених у

ньому кримінальних правопорушень можна визначити як суспільні відносини у сфері господарської діяльності.

Проте, не все так однозначно з огляду те, що станом на сьогодні вказаний розділ містить склади не лише тих кримінальних правопорушень, які посягають на господарську діяльність. Це стало наслідком того, що протягом часу дії КК України (а це вже двадцять один рік) жодна стаття цього розділу не збереглась у первинній редакції 2001 року [69, с. 602]. Окрім цього, до розділу законодавцем включено ряд злочинів, що не охороняють господарську діяльність, проте мають економічний характер. Так, до господарської діяльності не відносяться земельні (ст. 233), фінансові (ст. 210, ст. 211) та адміністративні відносини, в сфері економічного контролю добробуту країни (ст. 199, ст. 200). Існують думки, що Розділ VII доцільніше було б назвати "Злочини в сфері підприємництва", та вилучити зазначені статті, перемістивши їх до відповідних розділів [20, с. 6; 239, с. 209].

Водночас слід визнати, що така проблема з назвою досліджуваного розділу зумовлена складністю визначити єдиний родовий об'єкт, який би охоплював усі злочини, що раніше мали назву господарських. Це певна об'єктивна неспроможність, що пояснюється різноманітністю діяльності людини у сфері господарювання та неоднорідною спрямованістю злочинів на досягнення того чи іншого суспільно-небезпечного протиправного результату. Враховуючи викладене, можливим є лише вказівка на "сферу людської діяльності, в межах якої заподіюється суспільно небезпечна шкода певному об'єктові кримінально-правової охорони" [48, с. 62]. Тому представники наукової доктрини намагаються знайти оптимальну відповідь на питання що є господарськими злочинами і на який родовий об'єкт вони посягають.

Відповідно до підходу В.О. Навроцького родовим об'єктом господарських злочинів слід розглядати систему господарства України. У розумінні вченого господарські злочини слід розглядати як передбачені нормами кримінального закону суспільно небезпечні посягання, які заподіюють істотну шкоду системі господарювання [152, с. 435]. До речі,

професор В.О. Навроцький перешкоджання правомірній підприємницькій діяльності відносив до господарських злочинів.

М.Й. Коржанський господарськими називає злочини, які "посягають на суспільні відносини, що утворюють систему господарювання і визначають порядок виробництва, розподілу і використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів" [108, с. 531-543].

С.С. Титаренко під родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності розуміє "сукупність правовідносин в Україні, що складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів, робіт і послуг" [248, с. 94-95].

Інші науковці визначали родовий об'єкт злочинів у сфері господарської діяльності як:

- нормальну господарську діяльність [243, с. 240];
- суспільні відносини у сфері економіки (економічної діяльності) [175, с. 5];
- всю сукупність відносин, що виникає в процесі руху коштів, речей, прав, дій у сфері цивільного обороту країни [179, с. 403];
- існуючу систему господарювання [27, с. 64];
- правильну, тобто таку, що відповідає інтересам держави і народу України, господарську діяльність усіх суб'єктів такої діяльності, незалежно від форм власності [37, с. 26];
- суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також в процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарювання [87, с. 171].

Р.Ю. Бондаренко зазначає, що наукова полеміка з цього приводу зумовлена декількома основними чинниками: 1) унікальними властивостями складу даного виду злочинів, зумовленими специфікою господарської

діяльності як такої; 2) різноманітністю визначень економічної, підприємницької та господарської діяльності [20, с. 10].

Таким чином, підтримуємо прихильників зміни назви розділу VII ОЧ КК України з огляду на те, що існуюча назва є занадто вузькою для переліку кримінальних правопорушень, які входять до цього розділу. Прикладом такого перейменування виступає проект КК, яким пропонується створити книгу "Кримінальні правопорушення проти економіки", у якій передбачити існування Розділу 6.4. "Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання" [226].

Іншим варіантом вирішення цієї проблеми може бути також виключення (перенесення) з розділу ряду статей, родовий об'єкт яких не охоплюються поняттям господарська діяльність, зокрема ст. 199, 200 210, 211, 212, 233 КК України.

З приводу родового об'єкту злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, розуміємо під ним охоронювані законом суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності.

Не зайвим буде зазначити, що поняття "господарська діяльність" та "підприємницька діяльність" не можна вважати однаковими за своїм значенням, оскільки вони мають відмінні ознаки. Для господарської (на відміну від підприємницької) діяльності мета одержання прибутку не є обов'язковою ознакою, а підприємницька діяльність виражається не лише у виробництві продукції, виконанні робіт чи наданні послуг, вона може полягати у створенні (заснуванні) іншого суб'єкта підприємницької діяльності - юридичної особи, а також у володінні корпоративними права у випадках, передбачених законодавством [150, с. 72]. Під час розгляду справ про господарські злочини ретельна увага повинна надаватись в якому значенні у відповідних статтях КК України вжито, зокрема такі терміни як "господарська діяльність" та "підприємницька діяльність", а також похідні від них [215].

Варто підкреслити, що з огляду на природу та сутність рейдерства як протиправного явища, спрямованого на встановлення контролю над певною

юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи, правильним кроком законодавця є віднесення ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 саме до розділу VII ОЧ КК України.

При цьому, слід зазначити, що у літературі наявна позиція, що рейдерство у першу чергу посягає на право власності, а тому кримінально-правова заборона, спрямована на протидію цьому явищу, повинна розташовуватись у розділі VI ОЧ КК України "Кримінальні правопорушення проти власності". Прихильниками цієї позиції виступають С.В. Бабанін, Н.М. Грищенко, В.А. Герасименко та Б.М. Грек.

Так, С.В. Бабанін основною метою будь-якої рейдерської атаки вбачає не процес втручання в економічну діяльність, а привласнення чужого майна, на що і спрямоване втручання. На думку вченого, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації першочергово завдає шкоду відносинам у сфері права власності, а завдання шкоди відносинам у сфері господарської діяльності є похідним [10, с. 126].

Н.М. Грищенко також доходить висновку про схожість даного злочину зі злочинами проти власності. Науковець керується критерієм способу заволодіння чужим майном, а також такою ознакою як корисливість мотиву злочинця та вважає за доречне визначити основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України право власності. Зазначається, що "не будь-яке протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації безпосередньо посягає на господарську чи підприємницьку діяльність, а лише таке, яке заподіює шкоду правам власника щодо вказаного майна з приводу можливості володіти, розпоряджатись та користуватись ним" [48, с. 65].

Очевидно, що прихильником такого підходу, але без прив'язки до ст. 206-2 КК України, виступив також Б.М. Грек, який у свій час запропонував доповнити розділ VI статтею 187-1 під назвою "Рейдерство" [44, с. 43].

Вступаючи у наукову дискусію з цього приводу, С.С. Титаренко вказує, що зрозумілим є те, що в разі вчинення кримінального правопорушення,

передбаченого ст. 206-2 КК України, характерним є заподіяння шкоди не тільки власнику майна відповідного суб'єкта господарювання, але передусім суспільним відносинам у сфері забезпечення захисту суб'єктів господарювання [248, с. 63].

В.А. Герасименко відстоює позицію, що рейдерство є багатооб'єктним правопорушенням, яке посягає на однакові за важливістю два основних об'єкти при двох взаємозалежних цілях. Одні дії тягнуть за собою руйнування господарського механізму, захоплення підприємства, поглинання його, господарське злиття, захоплення суб'єкта господарської діяльності. Інші - мають на меті заволодіння власністю, майном, майновими правами, приміщеннями та об'єктами нерухомості, землею, фінансовими активами підприємства. Кримінально-правова характеристика зазначених злочинів відрізняється за способами, формами їх вчинення, цілями та шкідливими наслідками. За таких обставин, на думку дослідника, доцільно розробити та встановити два поняття рейдерства - перше як злочин проти власності, а друге - як злочин у сфері економічної діяльності [42, с. 85].

На нашу думку, позиція, підтримувана С.В. Бабаніним, Н.М. Грищенко та В.А. Герасименком, є хибною, тому що заволодіння майном суб'єктів господарювання не завжди є кінцевою метою рейдерської атаки. Практика вітчизняного рейдерства знає випадки, коли цілями рейдерства виступали усунення конкурента з ринку, отримання монопольного становища, захоплення контролю над юридичною особою, зміна менеджменту тощо. Тому невиправданим є ототожнення рейдерства зі злочинами проти власності, незважаючи на їх схожість.

Окрім цього, позиціонування рейдерства як явища, що в першу чергу посягає на право власності, вносить непотрібну плутанину щодо об'єктів рейдерства, якими за такого підходу може бути і майно фізичних осіб, яких останніх позбавляють поза їх волею. Але такий висновок суперечить як ознакам рейдерства, сформованим історично, так і його сутності. Більше того, такий висновок не може існувати, оскільки протиправне заволодіння майно

фізичних осіб залежно від кваліфікуючих обставин вже має назви - крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, шахрайство. Підстав розширювати вказаний перелік злочинів проти власності рейдерством, на нашу думку, немає.

Н.О. Антонюк зазначає, що відносини власності можуть бути лише додатковим обов'язковим об'єктом рейдерства, тоді як основним об'єктом необхідно визнавати групу господарських відносин [8, с. 438].

Подібним чином висловлюється також і Я.В. Фроловічев, який стверджує, що першочергово рейдерство посягає безпосередньо на систему корпоративного управління. За переконанням науковця, порушення та втручання у систему корпоративного управління безпосередньо сприяє заволодінню майном юридичної особи у подальшому [248, с. 64].

Також варто звернути увагу на існуючу у науковій доктрині суперечку щодо розміщення ст. 205-1 у розділі VII ОЧ КК України.

Так, з однієї сторони, аналізований злочин безпосередньо не стосується господарської діяльності та вчиняється на стадії здійснення державної реєстрації юридичної особи чи ФОП, тобто до виникнення господарсько-правових відносин як таких.

З іншого боку, зміст диспозиції ч. 1 ст. 205-1 КК України вказує, що дії осіб, які вчиняють передбачений цієї статтею злочин, спрямовані на те, щоб уможливити майбутню господарську діяльність [153, с. 675].

На перший погляд здається, що використане у цій статті формулювання "для проведення державної реєстрації" охороняє виключно відносини, які складаються на етапі створення (первинної реєстрації) суб'єкта господарювання. Але це не так, оскільки з аналізу диспозиції можна зробити логічний висновок про те, що злочинні дії, передбачені складом злочину, визначеним ст. 205-1 КК України, пов'язані з майбутньою господарською діяльністю [248, с. 96].

Законодавча історія прийняття цієї статті також вказує на те, що її метою стала протидія протиправному поглинанню та захопленню підприємств [194].

На нашу думку проведення державної реєстрації юридичної особи чи ФОП на підставі підроблених документів має безпосередній зв'язок з господарською діяльністю, оскільки наслідком такої реєстрації їй завдається шкода. Це пояснюється негативними наслідками появи на ринку юридичної особи, яка не буде здійснювати свою статутну діяльність, не братиме участь у здоровій господарській конкуренції, не підпорядковуватиметься нормам закону тощо. Тому ст. 205-1 КК України логічно перебуває у розділі VII КК України.

До речі, О.О. Дудоров вважає, що використане у диспозиції ч. 1 ст. 205-1 КК України формулювання "проведення державної реєстрації" вимагає не буквального, а поширювального тлумачення, адже охоплювати ним потрібно не лише випадки створення відповідного суб'єкта, а й інші передбачені законом види державної реєстрації [153, с. 677].

Такий підхід є цілковито вірним, оскільки поняття державної реєстрації, використане у ст. 1 ЗУ "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань", [199] не звужується законодавцем виключно до процедури створення юридичної особи чи ФОП.

Яскраво ілюструє такий підхід судова практика. Для прикладу, вироком Печерського районного суду м. Києва від 03.08.2021 у справі № 757/47258/20-к ОСОБА_1 визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 205-1 КК України. Судом встановлено, що у ОСОБА_1 виник злочинний умисел, направлений на внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення державної реєстрації вказаних документів, які містять завідомо неправдиві відомості. З метою реалізації свого злочинного умислу ОСОБА_1 заздалегідь виготовив Рішення загальних зборів. У розділі "Вирішили" ОСОБА_1 вніс наступні завідомо неправдиві відомості: .. про збільшення статутного капіталу, .. про розподіл часток в статутному капіталі, .. про призначення на посаду керівника, .. про затвердження зміни адреси

фактичного місцезнаходження товариства, .. про зміни видів економічної діяльності товариства [34].

Як бачимо, суд кваліфікував за ст. 205-1 КК України підроблення рішення загальних зборів в уже створеній юридичній особі.

Отже, використане в диспозиції ч.1 ст. 205-1 КК формулювання "проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців" охоплює не лише випадки створення цих суб'єктів господарювання, а й інші випадки державної реєстрації, якими є усі реєстраційні дії, передбачені Законом про державну реєстрацію.

Незважаючи на специфіку кожного із кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності та суспільні відносини, на які посягає кожне із них, у межах розділу VI ОЧ КК України, можливим є також їх умовне групування за видовими об'єктами.

Нам імпонує визначення видового об'єкта злочину, надане Н.О. Гуторовою: "видовий об'єкт - це частина родового об'єкта, яка об'єднує в межах останнього групу близьких між собою суспільних відносин. Видовий об'єкт співвідноситься з родовим як частина і ціле або як вид із родом" [52, с. 84].

Систематизація видових об'єктів злочинів у рамках розділу VII ОЧ КК України здійснювалась неодноразово і продовжує уточнюватись, враховуючи зміни до цього розділу.

В.Я. Тацій, О.І. Перепелиця та В.М. Киричко визначали злочини, що вчиняються у сфері господарської діяльності залежно від безпосереднього об'єкта посягання на такі види:

1. у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (ст.ст. 199, 200, 201, 204, 210, 211, 212, 212-1);

2. у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів (ст.ст. 203-1, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 229, 231, 232);

3. у сфері банкрутства (ст. ст. 218-1, 219);

4. у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (ст.ст. 222, 222-1, 222, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2);
5. у сфері обслуговування споживачів (ст. 227);
6. у сфері приватизації державного та комунального майна (ст. 233) [176, с. 186-187].

Цікавою є класифікація Р.Ю. Бондаренко, яка розподіляє систему злочинів у сфері підприємництва на наступні групи:

1. Діяння, що порушують принцип свободи підприємницької діяльності:
 - а) злочини в сфері організації порядку зайняття підприємницької діяльністю (ст.ст. 203-1, 203-2, 204, 209, 209-1);
 - б) злочини в сфері спеціально забороненої підприємницької діяльності (ст.ст. 205-1, 212, 212-1, 213, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 232-1).
2. Діяння, що порушують принципи економічної конкуренції:
 - а) злочини в сфері захисту добросовісної конкуренції (ст.ст. 229, 231, 232, 232-1)
 - б) злочини в сфері захисту від протидії законній діяльності суб'єктів господарювання (ст.ст. 206, 206-2).
3. Діяння, що порушують принцип захисту споживача (ст.ст. 216, 223-2, 227, 232-2) [20, с. 36-38].

Знову звертаємо увагу на проект нового КК, відповідно до якого у рамках книги "Кримінальні правопорушення проти економіки" виділено такі розділи як:

- 1) Кримінальні правопорушення проти власності на речі;
- 2) Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності;
- 3) Кримінальні правопорушення проти фінансів;
- 4) Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання;
- 5) Кримінальні правопорушення проти порядку використання і захисту природних ресурсів [226]. Згадуваними нами раніше ст. 6.4.7 проекту, яка передбачає кримінальну відповідальність за рейдерство, розташована саме у розділі, спрямованому на захист порядку господарювання.

Проте, на нашу думку найбільш вдала класифікація проведена О.О. Дудоровим, який пропонує виділяти вісім груп злочинів у сфері господарської діяльності, спрямованих проти:

- 1) системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів (ст.ст. 199, 200, 216, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2);
- 2) системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст.ст. 204, 212, 212-1);
- 3) бюджетної системи (ст.ст. 210, 211);
- 4) порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201);
- 5) порядку зайняття господарською діяльністю (ст.ст. 203-1, 203-2, 205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 213, 227);
- 6) прав кредиторів (ст.ст. 219, 222);
- 7) засад добросовісної конкуренції (ст.ст. 229, 231, 232);
- 8) порядку приватизації (ст. 233) [69, с. 605].

Як бачимо, злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, в системі кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності систематизують як такі, що посягають на:

- 1) сферу підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів;
- 2) порядок зайняття господарською діяльністю;
- 3) сферу захисту від протидії законній діяльності суб'єктів господарювання.

Підсумовуючи, вважаємо, що видовим об'єктом злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, є порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю. При цьому, з огляду на специфіку злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, таке діяння може виходити за рамки цього видового об'єкта (у випадку подання документів щодо реєстрації юридичної особи чи ФОП, які господарську діяльність ще не здійснювали).

Вказана особливість підкреслює певну відмінність ст. 205-1 КК України поряд зі ст.ст. 206 та 206-2 КК України.

Під безпосереднім об'єктом розуміють порушені суспільні відносини, тобто, цей об'єкт або вже зазнав шкоди від вчинення конкретного злочину або перебуває у реальній небезпеці заподіяння такої шкоди [109, с. 164].

Стосовно безпосереднього об'єкта у науці кримінального права застосовується також класифікація "по горизонталі", необхідність якої існує тоді, коли злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам [114, с. 107].

Під основним безпосереднім об'єктом злочину розглядають суспільні відносини, яким безпосередньо заподіюється шкода від скоєння конкретного злочину та на руйнування яких спрямована сутність злочину, що перебувають під охороною кримінально-правової норми, яка встановлює кримінальну відповідальність за його вчинення [109, с. 166].

Вагомим є значення основного безпосереднього об'єкту злочину, оскільки саме він визначає ступінь як суспільної небезпечності злочину, так і тяжкість наслідків, що спричинені (могли бути спричинені) внаслідок його скоєння. Основний безпосередній об'єкт злочину є відображенням змісту, соціальної спрямованості злочину. Його повне з'ясування дозволяє правильно кваліфікувати суспільно небезпечне діяння. Крім того, основний безпосередній об'єкт злочину є ключовим при виборі місця тієї чи іншої норми в системі ОЧ КК України.

У свою чергу, у випадку, якщо злочином завдається шкода одночасно декільком об'єктам, то слід також виокремлювати додатковий безпосередній об'єкт злочину. Під ним доцільно розглядати суспільні відносини, які порушуються злочином або суспільні відносини, яким створюється реальна небезпека їх порушення поруч із основним об'єктом. При цьому, посягання на такі суспільні відносини - не є сутністю вчиненого злочину.

Додатковим безпосереднім об'єктом злочину є ті суспільні відносини, посягання на які не складає сутності даного злочину, але які цим злочином

порушуються або ставляться у небезпеку порушення поруч з головним об'єктом [109, с. 166].

В свою чергу, додатковий безпосередній об'єкт поділяється на обов'язковий та факультативний, які відрізняються між собою тим, що останній охоплює суспільні відносини, які у деяких випадках порушуються внаслідок вчинення кримінального правопорушення, а в інших - ні. Додатковий обов'язковий безпосередній об'єкт охоплює ж коло відносин, яким завжди завдається шкода.

Отже, при визначенні основного безпосереднього об'єкта злочинів, які охоплюються поняттям рейдерством, головним є виділення кола тих суспільних відносин, для охорони яких, власне, й були прийняті кримінально-правові норми ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України.

Розглянемо безпосередні об'єкти досліджуваних злочинів.

1. Підроблення документів, які подаються для державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців

Відповідно до Науково-практичного коментаря до КК України за редакцією М.І. Мельника та М.І. Хавронюка основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений порядок державної реєстрації юридичних осіб та ФОП, покликаний забезпечити, у тому числі правомірне заняття господарською діяльністю [153, с. 675]. Аналогічну точку зору висловлює в своєму дисертаційному дослідженні О.М. Нестеренко [156, с. 90].

Додатковим обов'язковим об'єктом цього злочину визнаються:

- установлений законодавством про державну реєстрацію порядок обігу окремих видів документів, порядок документального посвідчення фактів, які мають юридичне значення (С.С. Титаренко) [248, с. 96];

- документообіг, а саме певні правовідносини, які виникають між їх суб'єктами відносно офіційних документів з приводу забезпечення встановленого державою порядку їх створення, зберігання, використання та знищення в сфері здійснення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців (О.М. Нестеренко) [156, с. 147-148].

Додатковими факультативними об'єктами розглядуваного злочину є система оподаткування, власність, встановлений порядок кредитування, засади добросовісної конкуренції [153, с. 669], корпоративне право, право власності, здорова конкуренція тощо [156, с. 147-148].

2. Протидія законній господарській діяльності

Основним безпосереднім об'єктом протидії законній господарській діяльності, у правовій доктрині визнається:

- встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи підприємницької діяльності (О.О. Дудоров) [153, с. 679];

- суспільні відносини, що забезпечують свободу господарської діяльності, недопущення монополізму та недобросовісної конкуренції (Н.О. Гуторова) [52, с. 66-67];

- конституційне право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом, та конкуренцію у підприємницькій діяльності (М.І. Хавронюк) [66, с. 322-323];

- свобода господарської діяльності (П.П. Андрушко, О.І. Перепелиця, В.Я. Тацій, В.М. Киричко) [116, с. 214];

- правові відносини, що забезпечують правовий порядок висунення вимог до суб'єктів господарської діяльності (О.П. Кацаваленко) [85, с. 145];

- встановлений порядок здійснення господарської діяльності у частині забезпечення свободи підприємницької діяльності (А.М. Ришелюк) [85, с. 141].

Як бачимо, окреслюючи коло суспільних відносин, які знаходяться під охороною ст. 206 КК України, більшість науковців відносять до нього як одну зі складових "свободу господарської (підприємницької) діяльності".

Л.М. Скора, досліджуючи на дисертаційному рівні ст. 206 КК України, основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину також вважає свободу господарської діяльності [234, с. 64-65].

Натомість О.П. Кацаваленко стверджує, що свобода як об'єкт цього злочину не може розглядатись, бо складовими частинами цього поняття є вся гамма суспільних відносин, які забезпечують існування та функціонування господарської діяльності. Однак, вчений зазначає, що не всі ці відносини входять до сфери захисту кримінального права. Саме тому при такому підході до об'єкта неможливо визначити на що конкретно посягає злочин [85, с. 141-142].

Зі свого боку вважаємо, що основним безпосереднім об'єктом злочину за ст. 206 КК України є суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації відповідним суб'єктом свободи господарської діяльності.

Існує думка, що додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину є психічна недоторканність особи [153, с. 679]. Припускаємо, що підставою для такого твердження може слугувати те, що об'єктивна сторона цього злочину реалізується через протиправну вимогу, спрямовану потерпілому. Проте, на нашу думку, така вимога не завжди завдає шкоди психічному здоров'ю, а тому психічну недоторканність слід виокремлювати як додатковий факультативний, а не обов'язковий безпосередній об'єкт. Окрім цього, в результаті доповнення диспозиції норми складом щодо захоплення цілісного майнового комплексу чи його частини, такий додатковий безпосередній об'єкт втратив статус обов'язкового.

Додатковими безпосередніми об'єктами протидії законній господарській діяльності також можуть бути право людини на особисту недоторканність, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, право власності. У разі вчинення кваліфікованих видів злочину його додатковими об'єктами слід визнавати життя і здоров'я особи та встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень [234, с. 68].

3. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

О.О. Дудоров основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину залежно від того, на що спрямоване посягання, визначає: 1) правові відносини

щодо здійснення господарської діяльності у передбаченому законом порядку; 2) корпоративні права фізичних або юридичних осіб [163, с. 10], а додатковим - власність і встановлений порядок документообігу; такими саме об'єктами кваліфікованих складів цього злочину виступають фізична і психічна недоторканність особи, її здоров'я, порядок виконання покладених на службову особу повноважень [163, с. 12].

На думку І.М. Федулової основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, виступають суспільні відносини, що виникають у суб'єктів господарювання під час реалізації права володіння своїм майном в межах провадження законної діяльності відповідно до мети та завдань їх діяльності; а також суспільні відносини, що пов'язані зі сферою реалізації учасниками таких суб'єктів своїх законних прав та інтересів, зокрема, які пов'язані з участю у діяльності суб'єкта господарювання в межах частки в статутному капіталі [257, с. 86].

Іншу думку, як ми вже зазначали, має Н.М. Грищенко, яка основним безпосереднім об'єктом цього злочину вважає право власності, а додатковим - порядок здійснення господарської діяльності [48, с. 68].

Злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, посягає також на додаткові безпосередні об'єкти.

За ч. 2 ст. 206-2 КК України до таких об'єктів Н.М. Грищенко відносить життя, здоров'я та власність, а за ч. 3 - сферу службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Крім того, залежно від способів рейдерських захоплень, як додатковий факультативний об'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можуть виступати воля, честь, гідність особи, громадський порядок, громадська безпека тощо [48, с. 65-66; 257, с. 92].

Додатковими факультативними об'єктами протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації можуть бути основи національної безпеки; воля, честь та гідність особи; суспільна безпека та інші різноманітні суспільні відносини, блага, цінності та інтереси, що охороняються

кримінальним законом [48, с. 73], здоров'я особи чи відносини власності [153, с. 679]. Вказаний список також можна доповнити суспільними або державними інтересами, відносинами здорової конкуренції.

Отже, на нашу думку, основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації порядку зайняття господарською діяльністю в частині вільного розпорядження юридичними особами своїм майном. Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом протиправного захоплення майна підприємств, установ, організацій виступає право власності на зазначене майно, а факультативним - суспільні або державні інтереси, здоров'я, воля, честь, гідність особи, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, відносини здорової конкуренції.

II. Предмет злочину

Під предметом злочину слід розглядати конкретний матеріальний об'єкт, якому заподіюється суспільно небезпечна шкода, зокрема, шляхом фізичного або психічного впливу на нього. У предметі злочину знаходять своє відображення властивості суспільних відносин, що виступають об'єктом злочину [109, с. 173].

А.А. Музика та Є.В. Лащук зазначають, що предмет злочину є додатковою (факультативною) властивістю об'єкта злочину. Своє втілення він набуває у певних матеріальних цінностях, з приводу яких, або шляхом впливу на які, вчиняється конкретне злочинне діяння [151, с. 82].

Предмет злочину слід відрізнити від об'єкта злочину, які на думку Ю.А. Дорохіної співвідносяться як матеріальна і соціальна категорії відповідно [60, с. 17].

У цьому контексті, зазначимо, що доктрина кримінального права розробила концепцію розширеного розуміння предмета злочину, яка пропонує відійти від традиційної матеріальної ознаки предмета злочину.

Для прикладу, Д.Ю. Степаненко предметом злочину визнає і ті цінності (феномени, субстанції), матеріальність яких раніше заперечувалась

(наприклад, інформація, підвладна людині електрична та теплова енергія, органи та тканини людини). Вчений пропонує охоплювати поняття предмету злочину не лише речі, а і інші матеріальні утворення [241, с. 54].

Більше того, Н.О. Антонюк виділяє право на майно, як окремий предмет складів злочинів, передбачених ст. 189 та 190 КК України [8, с. 152].

Судова практика також іде цим шляхом. У ППВСУ "Про судову практику у справах про злочини проти власності" від 6 листопада 2009 р. № 10 зазначено, що "предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія" (п. 2) [220]. Отже, у постанові предметом злочину визнається суб'єктивне право (право на майно), а також дії майнового характеру, а не тільки матеріальні об'єкти.

З таким підходом не погоджується Л.А. Музика, яка вказує, що розширення поняття предмета злочину є доцільним саме в контексті ретельного дослідження змісту категорії матеріальності, а не внаслідок ігнорування вказаної властивості [151, с. 270].

Як бачимо, дискусія стосовно доцільності чи недоцільності визнавати предметами злочинів: нематеріальні цінності, соціальні норми, права людини тощо триває. Ми ж у своїх поглядах на це спірне питання схилиємось до позиції, згідно з якою предметом злочину можуть виступати тільки матеріальні речі та цінності, з приводу котрих та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння. А стосовно визнання предметом окремих злочинів права на майно (відповідно до положень ППВСУ), то, вважаємо, що з даного питання цілком переконливою є думка Є.В. Лашука, який пропонує розуміти під ним речі, котрі є матеріальним виразом такого права, зокрема офіційні документи, що його засвідчують (довіреність, акція, облігація, вексель, боргова розписка, чек, тощо) [139, с. 60].

Із загальної кількості злочинів, про які на сьогодні йдеться у розділі VII ОЧ КК, переважна більшість є предметними. Предметність злочину означає, що диспозиція статті містить безпосередню вказівку на наявність предмета та визначає його для конкретного злочину. В такій ситуації предмет злочину виступає обов'язковою ознакою складу злочину, а це означає, що в кожному конкретному випадку він потребує обов'язкового доведення та визначення [141, с. 158].

1. Підроблення документів, які подаються для державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців

Текстуальний аналіз диспозиції досліджуваної статті вказує, що предметом цього злочину, є документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП. Характерним є те, що це можуть бути будь-які документи, що подаються для державної реєстрації, незалежно від організаційно-правової форми, форми власності чи підпорядкування юридичної особи. Водночас предметом розглядуваного злочину не визнаються: а) документи, які подаються для державної реєстрації створення відокремленого підрозділу юридичної особи (у тому числі суб'єкта підприємницької діяльності); б) інші (тобто, не ті, які подаються заявником для державної реєстрації) документи, на підставі яких здійснюється державна реєстрація (наприклад, судові рішення про ліквідацію юридичної особи) [153, с. 675].

О.О. Дудоров вважає нелогічним те, що предметом злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, можуть бути документи, що подаються для здійснення державної реєстрації юридичних осіб, що не є суб'єктами господарської діяльності. Науковець пояснює це розташуванням аналізованої кримінально-правової заборони в "економічному" розділі ОЧ КК України. Водночас позитивний відгук вченого отримала згадка у цій статті про ФОП, як організаційно-правова форма, яка може використовуватись у кримінально протиправних цілях [65, с. 119].

Документи, які подаються для державної реєстрації громадського об'єднання, що не має статусу юридичної особи (ст. 19 Закону про державну реєстрацію), діючого третейського суду (ст. 20 Закону про державну реєстрацію) структурних утворень політичної партії, що не мають статусу юридичної особи (ст. 21 Закону про державну реєстрацію), відокремленого підрозділу іноземної неурядової організації, представництва, філії іноземної благодійної організації (ст. 22 Закону про державну реєстрацію) предметом злочину за ст. 205-1 КК України не виступають.

Не можемо погодитися з науковцем з приводу того, що розташування цієї статті в розділі VII КК України може виправдати виключення з переліку документів, які є предметом цього злочину, документів, які подаються для державної реєстрації не суб'єктів господарювання (наприклад, благодійних організацій, політичних партій тощо). Вказана норма, як було з'ясовано, доповнила кримінальний закон з метою протидії рейдерству, а таке звуження її дії дозволить уникнути кримінальної відповідальності за подання документів, що містять завідомо неправдиві відомості, для проведення державної реєстрації осіб, які не є суб'єктами господарювання.

2. Протидія законній господарській діяльності

На сторінках наукової літератури існувала думка, що злочин, передбачений ст. 206 КК України, належить до безпредметних [139, с. 232].

Ще до прийняття ЗУ від 06.10.2016 №1666-VIII, яким було розширено диспозицію ст. 206 КК України¹¹, Л.М. Скоря спростовувала безпредметність цього злочину, пояснюючи це тим, у певних випадках формою протидії господарській діяльності виступає вимога оплатної передачі іншій особі належних потерпілому корпоративних прав. У такому разі предметом злочину, на думку вченої, виступає офіційний документ, що засвідчує право на

¹¹ ЗУ "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності" від 06.10.2016 №1666-VIII в абзаці першому ч. 1 ст. 206 слова "знищення їхнього майна" замінено словами "знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них" [190].

володіння, користування та розпорядження майном підприємства (його частиною) [234, с. 72].

Окрім цього, протидія господарській діяльності може проявлятися у формі вимоги, поєднаної з пошкодженням чи знищенням майна. Очевидно, що в такому разі це майно буде виступати предметом злочину.

Більше того, після розширення диспозиції вказівкою на захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них, зазначені об'єкти також можуть виступати предметами цього злочину.

Отже, злочин, передбачений ст. 206 КК України, може бути як безпредметним, так і предметним.

Слід відзначити ще один момент в частині регламентації у КК України визначення майна, яке виступає предметом погрози пошкодження чи знищення (ч. 1 ст. 206). Аналіз основного складу вказаного злочину дає змогу зробити висновок про наявність вказівки про незаконні дії щодо "їхнього" майна, тобто такого, що безпосередньо належить потерпілому чи близьким йому особам, у той час як подібна вказівка відсутня з невідомих причин у кваліфікованому складі. Це призводить до виникнення суперечностей та є нелогічним, оскільки буквальне тлумачення ч. 2 ст. 206 КК України робить можливим ситуацію, що складом цього злочину може бути фактичне пошкодження чи знищення будь-якого майна, навіть такого, що не належить потерпілому чи близьким йому особам. Подібні законодавчі неточності є неприпустимими та потребують усунення. Враховуючи викладене, потрібним є внесення відповідних змін до ч. 2 ст. 206 КК України в частині обмежувального тлумачення ознаки "пошкодження чи знищення майна" аналогічно нормам, що визначені в якості обмежувальної ознаки в ч. 1 ст. 206 КК України, тобто має бути чітко вказано про майно, що належить потерпілому або близьким йому особам [248, с. 112-113]. Вказаний недолік

може бути усунено шляхом уточнення цієї норми словосполученням "майна потерпілого чи близьких йому осіб".

Варто підкреслити, що розгорнутий перелік об'єктів, якими було доповнено вказану норму ("цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів") є проявом тавтології. Такий висновок слідує з аналізу поняття цілісного (єдиного¹²) майнового комплексу та його структурних елементів:

- ЄМК - усі види майна, призначені для діяльності підприємства, його структурного підрозділу, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировина, продукція, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інші позначення та права, включаючи права на земельні ділянки (ст. 1 ЗУ "Про оренду державного та комунального майна" [210]). Аналогічне визначення з вказівкою на власника майна містить також ст. 1 ЗУ "Про приватизацію державного та комунального майна" [216];

- до складу підприємства як ЄМК входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 191 ЦК України" [264]);

- цілісний майновий комплекс - об'єкт, сукупність активів якого забезпечує провадження окремої діяльності, що визначає загальнодержавне значення підприємства, на постійній і регулярній основі. Відповідно до п. 4 Положення "Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства" визначено перелік активів, запасів що відносяться до майна, яке включається до складу цілісного майнового комплексу державних підприємств, у тому числі казенних підприємств [213].

¹² ЗУ "Про оренду державного та комунального майна" від 03.10.2019 №157-IX [210] змінено поняття "цілісний майновий комплекс" на "єдиний майновий комплекс", тому за своїм змістом вони є однаковими.

У доктрині взагалі відзначається, що поняття "цілісний майновий комплекс" є застарілим і має бути замінено на ЄМК [136, с. 46].

Отже, будівлі, споруди, земельні ділянки, об'єкти будівництва є частиною ЄМК. У зв'язку з цим пропонуємо у цій частині викласти норму ст. 206 КК України наступним чином: ".. захоплення єдиного майнового комплексу або його частини..").

3. Протиправне захоплення майна підприємства, установи, організації

Текстуальний аналіз ст. 206-2 КК України вказує, що предметом цього злочину законодавцем визнається "майно підприємства, установи, організації, у тому числі частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів".

Вказане формулювання потребує детального аналізу. Розпочати варто зі словосполучення "підприємства, установи, організації". Взагалі вказана "тріада" не є винаходом законодавця, вперше вжитим у ст. 206-2 КК України. Таке ж словосполучення використовується у КК у статтях 18, 47, 96-4, 147, 173, 175, 212, 212-1, 257, 260, 271, 279, 293, 330, 341, 349, 354, 356, 357, 358, 389-2 (у примітці) [132].

Також це словосполучення має згадки і у законодавстві - як у окремих статтях (ст. 237 ГК України [43], ст. 1 ЗУ "Про охорону праці" [211], ст. 31 Кримінально-виконавчого кодексу України [135]), так і в назвах нормативно-правових актів (ЗУ "Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України" [212], "Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями" [224] тощо.

В літературі відзначається, що підприємства, установи та організації охоплюються поняттям "юридична особа", а сучасне цивільне та господарське законодавство, оперує такими поняттями як "юридична особа", "суб'єкт господарювання" тощо [111, с. 39; 83, с. 15].

Тому І.М. Федулова, С.С. Титаренко, В.С. Бахуринський наполягають на використанні у ст. 206-2 КК України терміну "суб'єкт господарювання". За їх

переконанням, саме таке поняття буде доречним в контексті протидії рейдерству, оскільки об'єктами рейдерства є не будь-які юридичні особи, а лише суб'єкти господарювання [257, с. 219; 248, с. 145-146; 13, с. 69].

Н.М. Грищенко в аналогічному ключі стверджує, що якщо проаналізувати такі поняття, як "організація", "підприємство" та "установа", то можна зробити висновок, що більш загальним є термін "організація", у той час як інші два поняття - менші за обсягом та знаходяться у його підпорядкуванні. Втім, якщо розглянути диспозицію ст. 206-2 КК України з позицій граматичного тлумачення, то вказані поняття застосовуються як рівнозначні. Більше того, в нормативно-правових актах більш поширеним є вживання терміну "юридична особа", що також за своєю сутністю та змістом є більш загальним у порівнянні до понять "підприємство" та "установа". Враховуючи викладене, науковець висловлює пропозицію визнати предметом цього злочину "майно юридичної особи" [48, с. 75].

Тобто, пропозиціями щодо удосконалення ст. 206-2 КК України у цій частині є заміна словосполучення "майно підприємства, установи, організації" на 1) "майно юридичної особи" або на 2) "майно суб'єкта господарювання".

Аналіз господарського законодавства дає підстави стверджувати, що кожен суб'єкт господарювання є або юридичною особою або ФОП. При цьому, юридичними особами можуть бути і не суб'єкти господарювання. На нашу думку, удосконалюючи ст. 206-2 КК України, варто замінити зворот "підприємство, установи, організації" саме на "юридична особа", оскільки це розширить дію норми на суб'єктів, які не підпадають під поняття "суб'єкт господарювання", проте можуть бути об'єктами рейдерства.

Наприклад, такими суб'єктами можуть бути благодійні та інші неприбуткові організації¹³. Опонуючи до тези В.С. Бахуринського, що така пропозиція "винесе за дужки" ФОП [13, с. 69], не змінює ситуацію, слід

¹³ Наприклад, за повідомленням Луганської обласної прокуратури Луганський жертвою рейдерства став благодійний фонд [227].

зазначити, що вони не можуть бути об'єктом рейдерської атаки, а ст. 206-2 КК України і так не здійснює їх кримінально-правової охорони.

Також, на нашу думку, редакція цієї норми не є коректною і в частині включення часток, акцій, паїв до майна підприємств, установ, організацій.

Згідно зі ст. 66 ГК України, "майно підприємства - це виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самотійному балансі підприємства". Крім того, ч. 2 ст. 66 ГК України визначає різноманітні джерела, за допомогою яких може відбуватись формування майна підприємства, перелік яких не є вичерпним [43].

У ст. 139 ГК України наявне визначення майна як "сукупності речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів" [43].

Є.В. Калмикова доречно зазначала, що майном юридичної особи є не частки, акції чи паї її власників, а те майно, яке вони передали у статутний фонд юридичної особи під час її утворення (грошові кошти, будівлі, споруди, техніка, обладнання, нематеріальні активи тощо). Щойно таке майно передано зазначеними особами до статутного фонду юридичної особи, воно стає власністю цієї юридичної особи. Особи ж, які брали участь у формуванні статутного фонду юридичної особи, вважаються власниками не переданого ними майна, а юридичної особи загалом з урахуванням того співвідношення, що існувало між внесками засновників на момент утворення цієї юридичної особи [83, с. 15].

Тому використане у ч. 1 ст. 206-2 КК України застереження "у тому числі частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів чи членів" з позицій регулятивного законодавства, яке закріплює відокремленість майна юридичної особи, є некоректним, адже з цього застереження випливає, ніби частки власників (засновників) юридичної особи є її власністю. Насправді

майном юридичної особи є не частки її учасників, а майно, яке вони передали у статутний фонд юридичної особи, зокрема, під час її утворення [111, с. 40].

Аналогічний коментар надала І.М. Федулова, яка запропонувала змінити диспозицію досліджуваної статті, виключивши з її складу словосполучення "в тому числі", розширивши відтак її зміст та узгодивши з цивільним законодавством [257, с. 90].

Отже, частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів є їх приватною власністю, яка не є майном юридичної особи. Для прикладу, продаж акцій не означає зменшення кількості майна акціонерного товариства, оскільки лише власник акцій втрачає своє майно (корпоративні права на юридичну особу). При цьому, частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів є предметом злочину за ст. 206-2 КК України.

У літературі також було запропоновано замінити конструкцію "частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів" на словосполучення "корпоративні права". Підставою для такої заміни визначено те, що частки, акції, паї підпадають під визначення корпоративних прав згідно з ст. 167 ГК України, а тому доцільно спростити вказану кримінально-правову норму [257, с. 90]. Не погоджуємось із такою пропозицією, оскільки не виправданим є звуження корпоративних прав виключно до правомочностей майнового характеру, оскільки до прав учасників належать і інші права, зокрема право на отримання інформації про господарську діяльність (ст. 25 ЗУ "Про акціонерні товариства" [187]). Окрім цього, права як сукупність правомочностей учасників юридичних осіб не можуть виступати предметом злочину з огляду на їх нематеріальність.

Отже, з огляду на зазначені зауваження, у цій частині запропонованою редакцією цієї норми буде наступна: "Протиправне заволодіння *майном юридичної особи або* (курсив наш - В.К.) частками, акціями, паями... .

III. Потерпілий від злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство

Кримінальне законодавство України не розкриває поняття потерпілого від злочину, хоча у багатьох статтях Кодексу вживається цей термін або вказується на його ознаки.

У кримінально-правовому розумінні потерпілий від злочину - соціальний суб'єкт, яким може бути фізична особа, юридична особа, держава, інші соціальні утворення або суспільство, благам, законним правам чи інтересам якого заподіюється шкода внаслідок вчинення певного злочину, або ж створюється загроза заподіяння такої шкоди [185, с. 60].

Оскільки не у всіх злочинах є вказівка на потерпілого, останній є факультативною ознакою складу злочину. Для прикладу, диспозиція ст. 205-1 КК України не містить згадки про особу, якій внаслідок злочину завдається або може бути завдана шкода. Проте, виходячи з сутності цього злочину, шкода у першу чергу може бути завдана юридичній особі або її учаснику чи працівнику, ФОП.

Ст. 206 КК України містить вказівку на потерпілого, яким може бути особа, яка веде господарську діяльність, тобто суб'єкт господарювання.

Відповідно до ст. 55 ГК України до суб'єктів господарювання належать (1) господарські організації та (2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [43].

Л.М. Скора приходить до висновку, що потерпілими від злочину за ст. 206 КК України можуть виступати: 1) фізичні особи, що займаються здійсненням законної господарської діяльності та яким в результаті вчинення злочину завдано шкоду або створено загрозу заподіяння шкоди; 2) службові особи суб'єкта господарювання; 3) близькі особи названих перед цим категорій осіб; 4) інші юридичні особи, які внаслідок скоєння злочину зазнали майнової, моральної шкоди або опинились у ситуації реальної загрози заподіяння такої шкоди; 5) треті особи, яким заподіяно шкоду внаслідок скоєння злочинних діянь (при вчиненні кваліфікованих видів протидії законній господарській діяльності) [234, с. 126].

З назви ст. 206 КК України випливає, що господарська діяльність, яку повинні здійснювати зазначені вище особи для того, щоб їх (за відповідних обставин) можна було визнати потерпілими від протидії законній господарській діяльності, має бути законною. Протидія незаконній господарській діяльності не утворює складу даного злочину.

У свій час з боку О.П. Кацаваленко навіть висувалась пропозиція доповнити диспозицію ч. 1 ст. 206 вказівкою на законність господарської діяльності, поставленої під кримінально-правову охорону. На думку вченого, таким чином можна виключити з-під сфери дії статті осіб, які займаються незаконною господарською діяльністю [85, с. 145].

Оскільки поняття законної господарської діяльності не визначено законодавчо, Л.М. Скора до обов'язкових вимог законодавства щодо узаконення господарської діяльності відносить:

- 1) державну реєстрацію суб'єкта господарювання;
- 2) ліцензування господарської діяльності (у випадку необхідності);
- 3) відсутність заборони займатися господарською діяльністю певним особам;
- 4) відсутність спеціальної заборони щодо зайняття певними видами діяльності [234, с. 75-76].

Таким чином, законна господарська діяльність - це діяльність суб'єктів господарювання, котрі у встановленому законом порядку пройшли державну реєстрацію та у випадку необхідності - ліцензування, і котрі не мають заборон на здійснення такої діяльності.

Відповідно до диспозиції ст. 206 КК України зазнати шкоди від злочину, крім особи, яка займається законною господарською діяльністю", можуть також інші особи, які у кримінально-правовій нормі визначені як "близькі особи". Вказане поняття найбільш повно визначено у ст. 1 ЗУ "Про запобігання корупції", відповідно до якої близькими особами є "члени сім'ї .. , а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат

та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням" [202].

Проте раціональною також є думка П.П. Андрушка з приводу того, що близькими потерпілому є будь-які особи, доля котрих для нього має важливу роль. Це можуть бути як близькі родичі, так і особи, з якими він не перебуває у родинних стосунках, проте має відповідні наміри або підтримує інші види стосунків (наприклад, жінка, з якою потерпілий має намір одружитися, перебуває у фактичному шлюбі чи підтримує інтимні стосунки) [154, с. 528].

Крім розглянутих вище категорій потерпілих від злочину, передбаченого ст. 206 КК України, у деяких випадках до їх числа можуть потрапити також інші (треті) особи, які не мають прямого відношення до суб'єкта господарювання. Наприклад, при вчиненні такого особливо кваліфікованого виду досліджуваного нами злочину, як протидія законній господарській діяльності, що спричинила інші тяжкі наслідки (ч. 3), потерпілими можуть бути визнані треті особи, яким внаслідок злочинних дій завдано значну матеріальну чи іншу шкоду, необережно заподіяно тяжкі тілесні ушкодження або смерть [234, с. 79].

Частина 1 ст. 206-2 КК України надає вказівку, що потерпілими від цього злочину можуть бути підприємства, установи, організації та їх засновники, учасники, акціонери, члени.

Такий розгорнутий перелік знаходить негативний відгук у доктрині, оскільки справедливо відзначається, що засновники, учасники, акціонери разом утворюють поняття "власник", яке у цьому контексті тотожне до "учасник" [83, с. 14; 248, с. 137].

Статус учасника та члена юридичної особи не розмежовується у регулятивному законодавстві, що свідчить про недоречність окремого їх позначення в нормах кримінального закону [248, с. 137].

Вважаємо доцільним замінити зворот "засновника, учасника, акціонера, члена" на "учасника (засновника, акціонера, члена)" по аналогії як це вжито у ППВСУ від 25.02.2016 № 4 "Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин": "Господарським судам підвідомчі справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаними із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, крім трудових спорів" [200].

Тому у цій частині пропонованою редакцією норми ч. 1 ст. 206-2 (за умови її збереження) буде наступна: "Протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями її *учасника (засновника, акціонера, члена)* (курсив наш - В.К.).

Важливе питання було піднято С.С. Титаренком, який наголошує на проблемі відсутності уніфікованої термінології для позначення потерпілих осіб у злочинах, які охоплюються поняттям рейдерство. Так, у ст. 205-1 йдеться про "юридичну особу або ФОП", у ст. 206 - про "того, займається господарською діяльністю", а у ст. 206-2 - про "підприємство, установу, організацію". Як вирішення цієї проблеми науковець пропонує використання у межах відповідних диспозицій єдиного поняття "суб'єкти господарювання", оскільки вказані "антирейдерські" заборони розташовані саме у розділі VII ОЧ КК України, а описані в них діяння посягають на законну діяльність саме учасників господарських відносин [248, с. 119-120].

У цілому, вважаючи доречною ідею використання однакової термінології у кримінальному законі та, зокрема, у "антирейдерських" статтях, відзначимо наступне. Стаття 205-1 КК України не містить згадки про потерпілого, а її нинішня назва в частині вказівки на юридичну особу та ФОП вбачається нам доречною, оскільки поширює свою дію на юридичних осіб всіх видів та ФОП. Використання у назві статті пропонованого звороту

"підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації суб'єктів господарювання" істотно звужить коло діянь, на які поширюватиметься кримінально-правова норма. Тому що підроблення та подання документів, необхідних для державної реєстрації юридичних осіб *не суб'єктів господарювання* (курсив наш - В.К.) не кваліфікуватиметься за цією нормою. Заміна у ст. 206 КК України "того, хто займається господарською діяльністю" на "суб'єкта господарювання" нами підтримується, проте знову ж таки у ст. 206-2 КК України використання звороту "майном суб'єкта господарювання" звужує дію цієї норми, залишаючи не суб'єктів господарювання без захисту від рейдерства. Тому на нашу думку, у ст. 206-2 КК України варто використати зворот "майном юридичної особи".

2.2. Об'єктивна сторона злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство

Об'єктивна сторона - один з чотирьох елементів складу злочину, який на відміну від інших містить найбільше інформації потрібної для кваліфікації діяння.

Об'єктивну сторону злочину утворюють його зовнішні ознаки, встановлені законом про кримінальну відповідальність [117, с. 97].

Сталим у науковій доктрині є перелік ознак об'єктивної сторони складу злочину, який включає: 1) суспільно-небезпечне діяння (дія або бездіяльність); 2) суспільно-небезпечні наслідки; 3) причиново-наслідковий зв'язок між суспільно-небезпечним діянням і суспільно-небезпечними наслідками; 4) спосіб вчинення злочину; 5) час вчинення злочину; 6) місце вчинення злочину.

Єдина ознака, з приводу якої немає єдності наукових думок - це засоби та знаряддя вчинення злочину. Дехто відносить засоби та знаряддя до предмету злочину [275, с. 43]. Існують також думки, що засоби вчинення злочину мають "нерозривний зв'язок з усіма елементами та ознаками складу злочину" [228, с. 197]. Проте більшість науковців притримуються

традиційного підходу та вважають, що засоби та знаряддя вчинення злочину - це частина об'єктивної сторони складу [247, с. 86; 156, с. 108].

Залежно від закріплення у диспозиціях статей ОЧ КК України деякі із перелічених ознак є обов'язковими, а інші - факультативними. Різниця між ними полягає у тому, що обов'язкові ознаки властиві будь-якому складу кримінального правопорушення, а факультативні - тільки деяким. Саме такий поділ слугує критерієм для класифікації складів кримінальних правопорушень на формальні та матеріальні. У кримінальних правопорушеннях із формальним складом об'єктивна сторона містить лише діяння (дію чи бездіяльність). У свою чергу, у кримінальних правопорушеннях із матеріальним складом обов'язковими є не тільки діяння, а й суспільно небезпечні наслідки та зв'язок між ними.

Деякі кримінально-правові норми поєднують в собі положення, що вказують на матеріальний склад злочину в одній частині, та формальний - в іншій, тому такі склади слід іменувати комбінованими.

Універсальною обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є лише діяння у формі дії чи бездіяльності, оскільки воно притаманне будь-якому кримінальному правопорушенню. Що ж до суспільно небезпечних наслідків, способу, знаряддя й засобів, місця, часу та обстановки вчинення злочину, то у конкретних випадках при прямій вказівці на ці ознаки у диспозиціях статей КК України вони можуть набувати значення обов'язкових, у інших випадках - є факультативними.

Аналізовані у дисертаційному дослідженні злочини вчиняються тільки у формі діяння тільки шляхом активної дії, тому що бездіяльністю рейдерство вчинити неможливо.

Кримінальний закон не дає визначення поняттю "діяння". Під ним розуміють певну поведінку, вчинок людини. Воно спричиняє настання суспільно-небезпечних наслідків, вказує на зв'язок об'єкта й об'єктивної сторони злочину, складає предметний зміст суб'єктивної сторони злочину. Діяння може проявлятися в дії або бездіяльності [131, с. 134].

Під "дією" розуміють активну, свідому, суспільно небезпечну, протиправну поведінку суб'єкта злочину [235, с. 70].

Є.О. Гладкова виділяє певний перелік ознак, що характеризують суспільно небезпечну дію, а саме:

- фізичність (прояв у певному просторі; рухи тіла або її вербальна чи інформаційно-акустична активність);
- усвідомленість (певна осмисленість поведінки);
- вольовий характер (дії підконтрольні волі особи, яка їх реалізує);
- суспільна небезпечність (здатність заподіювати істотну шкоду суспільним відносинам);
- активність (ступінь ініціативності суб'єкта злочину у порушенні відповідних кримінально-правових заборон) [118, с. 131-132].

З огляду на наявність відповідних вказівок на ознаки об'єктивної сторони, злочин за ст. 205-1 КК України має формальний склад, за ст. 206 КК України - комбінований - (формальний у частині протиправної вимоги та матеріальний у частині захоплення ЄМК чи його частини), за ст. 206-2 КК України - матеріальний. Розглянемо об'єктивні сторони зазначених злочинів детальніше.

1. Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації

Диспозиція цієї статті передбачає дві форми злочинних дій:

- 1) внесення в документи завідомо неправдивих відомостей;
- 2) подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості [132].

У першу чергу, звертаємо увагу на певну термінологічну неузгодженість. У назві цієї статті вжито словосполучення "підроблення документів", натомість диспозиція використовує зворот "внесення в документи .. завідомо неправдивих відомостей".

Справа в тому, що підроблення документів та внесення в них завідомо неправдивих відомостей співвідносяться між собою як ціле та частина.

Підроблення, зазначене у ст. 358 КК України, є ширшою категорією, а одним із його способів є внесення в документи завідомо неправдивих відомостей, що називається частковою піддробкою. При цьому, існує також і повна піддробка, що є несанкціонованим відтворенням бланка відповідно до справжнього в цілому (загального виду, розміру, матеріалу, способів друку, елементів захисту, реквізитів документа) [16, с. 168].

Національний банк України своїм листом¹⁴ теж класифікував підробку на часткову та повну. Вказано, що часткова підробка документів - це такий вид підробки, коли в реквізити справжнього документа вносяться зміни, доповнення чи виконується заміна якої-небудь його частини. Повна підробка - відтворення всіх складових частин справжнього документа, текстовий і фоновий друк, рукописне та машинописне заповнення бланка, підписи посадових осіб, відтиски печаток та інші реквізити [273].

У практиці Касаційного кримінального суду сталою є позиція, відповідно до якої під внесенням до документів неправдивих відомостей розуміється включення до нього інформації, яка не відповідає дійсності або повною мірою, або в певній частині (постанови від 29.09.2021 у справі №682/3004/15-к [184], від 03.11.2021 у справі № 751/3724/17-к [180], від 28.05.2020 у справі № 761/32869/16-к [183].

Таким чином, внесення в документи відомостей, які повністю або частково не відповідають дійсності, є частковим підробленням. Тому не можемо погодитись з думками науковців, які під внесенням у документ завідомо неправдивих відомостей розглядають: як повне виготовлення винним перекручених документів, які призначаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП, так і внесення у документ, що раніше складено іншою особою, неправдивих даних та відомостей [62, с. 165].

¹⁴ Щодо способів підробки документів, а також ознак (властивостей) піддроблених документів, за якими вони можуть бути виявлені: Лист Національного Банку України від 16.02.2007 № 48-012/214-1688 [273].

До речі, дії особи щодо підроблення відбитка штампу або печатки також слід розглядати підробленням документа з огляду на те, що такий відбиток може бути обов'язковим реквізитом документа.

Аналіз Закону про державну реєстрацію та вироків за ст. 205-1 КК України дає підстави стверджувати, що цей злочин може передбачати як повну підробку документів, так і часткову (хоча остання є більш поширеним явищем). Тому за умови збереження цього складу (про це піде мова далі) більш коректно на нашу думку, було б використовувати у ч. 1 вказаної статті конструкцію *"Підроблення документів, які відповідно до закону подаються для державної реєстрації"*. Це узгодило б диспозицію ч. 1 та назву статті.

О.М. Нестеренко наголошує, що зміст дефініції "внесення" в межах ст. 205-1 КК полягає в активній дії, яка пов'язана з доповненням вже існуючого змісту інформації або відомостей певних документів, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП, завідомо неправдивими відомостями [156, с.120].

Слід вказати, що законодавець не дає визначення що ж саме є завідомо неправдивими відомостями, покладаючи це завдання на правозастосувача.

У контексті внесення до офіційного документа неправдивих відомостей науковці трактують це як включення до дійсного офіційного документа таких даних, що не відповідають дійсності (повною мірою або частково) [153, с. 1147]. Інші дослідники вказують на те, що цей вид підроблення полягає у невідповідності відомостей дійсності, перекручуванні та спотворенні змісту фактів, які мають юридичну силу і посвідчуються цими документами [155, с. 866].

У рамках ст. 205-1 КК України під внесенням завідомо недостовірних відомостей розуміємо включення до документів, які подаються для державної реєстрації, інформації, яка не відповідає об'єктивній дійсності. Прикладами таких відомостей можуть бути недостовірні (тобто ті, які насправді не мають місце) відомості про мету і предмет діяльності підприємства, його місцезнаходження, розподіл часток в статутному капіталі, про призначення на

посаду керівника, про затвердження зміни адреси фактичного місцезнаходження, про зміну видів економічної діяльності, розмір майнового внеску до статутного капіталу тощо. Аналіз судової практики засвідчує, що поширеним є внесення недостовірних відомостей про керівника юридичної особи, який насправді не здійснює організаційно-розпорядчу функцію та фігурує в реєстрах та документах лише як "номінальний" директор.

Другою формою злочинної дії за ст. 205-1 КК України є подання для проведення державної реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості.

Під таким поданням треба розуміти активні форми поведінки людини, які пов'язані з закріпленням у відповідних документах завідомо неправдивих відомостей і передачу таких документів органам, установам та організаціям [157, с. 181].

Академічний тлумачний словник визначає "подання" як дію за значенням давати, передавати що-небудь комусь, кудись [3].

Тож зміст подання за ст. 205-1 КК України можна тлумачити як процес передачі завідомо неправдивих відомостей. Такий процес передачі може бути реалізовано як в електронній формі, так і в паперовій [199].

Якщо документи для державної реєстрації подаються особисто, то заявник пред'являє документ, який посвідчує його особу. У випадку, якщо подано підроблений документ (паспорт, службове посвідчення та ін.), то дії в частині подання такого документа державному реєстратору повинні додатково кваліфікуватись за ч. 4 ст. 358 КК України [248, с. 110]. Судова практика, однак, цей теоретичний підхід не сприймає; типовим є, зокрема, віднесення до документів, що подаються для державної реєстрації юридичної особи, як предмета злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, довіреності на представлення інтересів суб'єкта господарювання [65, с. 126].

Для прикладу, вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 18.06.2018 у справі № 755/3242/18 Особу_1 визнано винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 та ч. 2 ст. 205-1 КК України за те, що остання,

серед іншого виготовила довіреність, у яку внесла завідомо недостовірні відомості, а саме зазначила Особу_2 як директора ТОВ "Західнафтотрейд" [31]. За ч. 4 ст. 358 КК України дії Особи_1 кваліфіковано не було.

Фактично за ст. 205-1 КК України для реєстрації використовуються справжні документи реальних людей, які відповідають дійсності і, як правило, саме ці люди і підписують реєстраційні документи або довіреності [62, с. 166]. Як правило, це громадяни зі специфічним соціальним статусом (малозабезпечені, психічно хворі, ті, хто перебуває у місцях позбавлення волі) - саме такий висновок впливає з вивчення матеріалів судової практики [65, с. 122].

Вказаний злочин у нинішній редакції статті є завершеним з моменту реалізації вчинення однієї із альтернативних злочинних дій, а саме: внесення в документи завідомо неправдивих відомостей або подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості. Для визнання злочину завершеним, враховуючи формальність його складу, наслідки цих дій, які, зокрема можуть полягати у внесенні відомостей до ЄДР, значення не мають.

Доречно буде пригадати зауваження Головного науково-експертного управління ВР до проекту закону №0887, яким ст. 205-1 було внесено до КК України. Зазначалося, що зі змісту диспозиції статті впливає, що підроблення документів з метою використання їх підроблювачем фактично охоплює стадію готування до злочину. Це означає, що диспозиція досліджуваної статті не встановлює обов'язку подання таких документів (із завідомо неправдивими відомостями) до компетентного державного органу задля здійснення державної реєстрації юридичної особи. Логічне завершення злочинного наміру призвело б до вчинення закінченого злочину, за умов якого вказане діяння могло б заподіяти значну матеріальну шкоду цій юридичній особі, її учасникам або засновникам чи іншій юридичній особі. Враховуючи викладене, конструкція цієї норми є некоректною з позицій кримінально-правового аналізу [194].

О.О. Дудоров та Р.О. Мовчан також наголошують, що ст. 205-1 КК України в частині внесення в документи, які подаються для державної реєстрації, фактично встановлено кримінальну відповідальність за готування до злочину, причому нетяжкого. Науковці зазначають, що готування до такого злочину, за загальним правилом, з огляду на ч. 2 ст. 14 КК України не повинно тягнути кримінальну відповідальність [63, с. 248-249].

Погоджуючись із цим, С.С. Титаренко, пропонує змінити існуючу норму ст. 205-1 КК України, залишивши лише кримінальну відповідальність за подання сфальсифікованих документів для державної реєстрації [248, с. 109-110]. Додатково, науковець обґрунтовує свою позицію тим, що переважна більшість вироків стосується якраз малозабезпеченої категорії осіб, які передають свої персональні дані та документи за винагороду та в деяких випадках додатково подають уже підроблені документи державному реєстратору. При цьому, реальний вигодонабувач злочину зазвичай до кримінальної відповідальності не притягується. В кращому випадку матеріали відносно таких осіб виділяються в окреме провадження; суд обмежується констатацією факту, що інші співучасники є "невстановленими особами". Тому наразі ця кримінально-правова заборона на думку науковця "діє в обмеженому і недосконалому режимі" [248, с. 108].

Саме по собі внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця, завідомо неправдивих відомостей не є кінцевою метою злочинця, не має жодних наслідків без подальшого використання таких документів, а тому є лише умовою для реалізації наступної форми цього злочину - подання таких документів для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП.

Враховуючи зазначене, вбачаємо доцільним звужити дію вказаної статті виключно до встановлення кримінальної відповідальності за умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної

особи або ФОП. Вказана пропозиція тягне за собою також і необхідність узгодження назви статті з пропонованою редакцією.

Окремо слід зауважити на термінологію щодо дії, передбаченої цим злочином. Аналіз норм КК України дає змогу зробити висновок про застосування в різноманітних його нормах ряду понять як синонімічних за змістом: зокрема, це терміни "підроблення" (ст.ст. 205-1, 216, 223-1, 318, 358, 366, 409), "фальсифікація" (ст.ст. 158, 220-2, 263-1, 321-1, 321-2), "підробка" (ст. ст. 158, 200, 290). При цьому, наведені поняття використано законодавцем як синоніми. За нашим переконанням, варто усунути застосування синонімічних понять у кримінальному законі та обрати один термін, що буде використовуватись, наприклад - підроблення.

Таким чином, пропонуємо наступну редакцію норми ст. 205-1 КК України:

"Умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної особи чи фізичної особи-підприємця..", що між іншим уніфікує термінологію цієї статті із спорідненою до неї статтею 206-2 КК України.

2. Протидія законній господарській діяльності

Диспозиція ст. 206 КК України вказує на те, що цей злочин може бути вчинено лише шляхом активних дій наступних форм:

1) протиправна вимога припинити займатись господарською діяльністю або обмежити її, укласти або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, за відсутності ознак вимагання;

2) захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них [132].

Обов'язковими ознаками об'єктивної сторони протидії законній господарській діяльності є суспільно небезпечна дія та спосіб її вчинення (у частині вимоги). Наявність у сукупності цих двох ознак й утворює склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 206 КК України.

До речі, слід вказати на таку розмежувальну ознаку вимагання (ст. 189 КК України) і протидії законній господарській діяльності (ст. 206 КК України) в частині вимоги як безоплатність, яка полягає у тому, що вимагання у розумінні ст. 189 КК України передбачає безоплатне отримання від потерпілого майна або права на нього. Натомість вимога за ст. 206 КК України необов'язково має корисливий мотив і може бути спрямована на примус потерпілого шляхом погроз до неукладення угоди, укладення оплачуваної угоди чи іншого обмеження господарської діяльності. Ключовим є те, що потерпілий піддається примусу робити ту дію (укладати договір, утримуватись від укладення договору, не виконувати договір тощо). У цьому контексті слід звернути увагу на вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 19.01.2016 у справі № 278/4278/14-к, відповідно до якого протиправну вимогу про щоденну передачу грошових коштів з кожного рейсу транспортного засобу компанії-перевізника кваліфіковано за ст. 189 КК України, а протиправну вимогу зміни перевізником маршруту його транспортних засобів - за ст. 206 КК України [32].

Академічний тлумачний словник української мови трактує поняття "вимога" як побажання, прохання, висловлене так, що не припускає заперечень (категоричність) [3]. Під вимогою також слід розглядати оповіщення іншої особи про те, які дії чи бездіяльність вона має вчинити негайно або в майбутньому, згідно з намірами винної особи [27, с. 847].

Л.М. Скора, характеризуючи вимогу як дію об'єктивної сторони ст. 206 КК України, відзначає про такі її ознаки як конкретизованість та протиправність. Якщо винний пред'являє неконкретизовану вимогу, то склад злочину, передбачений ст. 206 КК України, відсутній. За наявності всіх інших ознак такі дії необхідно кваліфікувати за ст. 189 КК України як вимагання.

Протиправність вимоги означає її неправомірність, невідповідність правовим нормам, закону, їх порушення [234, с. 80].

Законодавець вказує, що обов'язковою ознакою вимоги є її протиправність. Правомірна вимога припинити займатись господарською діяльністю чи обмежити її не утворює склад злочину. Наприклад, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 20.08.2021 [217] до ряду юридичних осіб застосовано санкції, які зокрема передбачають обмеження господарської діяльності, проте з огляду на законність цих обмежень такі дії не можуть становити склад злочину за ст. 206 КК України.

Хоча С.С. Титаренко вважає, що вказівка на ознаку протиправності вимоги припинити займатися господарською діяльністю та інших видів вимог, спрямованих на протидію законній господарській діяльності, є непотрібною. Науковець пояснює це тим, сукупність ознак дії, наведених у диспозиції статті вказують на те, що висунута вимога апріорі не може бути законною [248, с. 134].

Отже, ознаками вимоги за ст. 206 КК України є категоричність, конкретизованість та протиправність.

За формою вимога може бути як усною (повідомлена по телефону або особисто при зустрічі) або письмовою (повідомлена засобами поштового зв'язку, через електронну пошту, шляхом передання листа, відправки смс, залишення напису на стіні тощо).

Погоджуємося з П.П. Андрушком, який вважає, що суть обмеження свободи господарювання полягає у тому, що потерпілий примушується до укладання угоди, якої він не бажає, або ж до умисного невиконання угоди, що була укладена раніше, всупереч його волі та бажанню. При цьому наслідки у вигляді завдання шкоди (матеріальної, моральної або будь-якої іншої) потерпілому в результаті таких дій не набувають значення [154, с. 627].

Таким чином, вважаємо, що вимога укладення угоди або її невиконання уже включена до вимоги обмеження господарської діяльності, що свідчить про недоцільність зайвої її конкретизації. Більше того, солідарні з думкою щодо

того, що зайвою є конкретизація законодавцем видів угод, примушування до яких може утворювати об'єктивну сторону цього злочину [234, с. 91]. З огляду на це, пропонуємо виключити з диспозиції цієї статті конструкцію "укласти угоду, або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю".

Обов'язковим елементом цього злочину у частині вимоги є також його спосіб. Аналіз диспозиції ст. 206 КК України вказує, що протидія законній господарській діяльності у частині вимоги має поєднуватись з погрозою певного змісту.

У складі злочину, передбаченого ст. 206 КК України, погроза як одна з форм психічного насильства, є протиправним впливом на психіку особи з метою придушення її волі для досягнення злочинного результату [234, с. 94].

При цьому, важливим є реальний характер погрози, тобто вона має бути не абстрактною, а потерпілий має сприймати її як таку, що може здійснитись. Значення тут набувають суб'єктивні та об'єктивні складові. Погроза має бути адресною, тобто її характерною рисою є звернення до конкретної особи, а також її висловлення або особисто потерпілому, або через третіх осіб [114, с. 46].

Досліджувана стаття передбачає дві форми погроз - насильством або майну.

Погроза застосування насильства - залякування потерпілого застосувати до нього чи до його близьких осіб насильство будь-якої форми, у тому числі те, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, як, наприклад, у ч. 2 ст. 186 КК України [132]. Науково-практичний коментар до цієї статті трактує цю погрозу як психічне насильство, яке полягає у залякуванні потерпілого негайним застосуванням до нього насильства [153, с. 589].

Погроза майну - залякування потерпілого приведенням у непридатність (повну або часткову) його майна або майна його близьких осіб. Також погроза майну може включати залякування псуванням такого майна.

Хоча це не всі види можливих погроз. Для прикладу, ст. 189 КК передбачає формами погроз також обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці. З цього приводу, Л.М. Скора пропонує доповнити ст. 206 КК України видами погроз за аналогією ст. 189 КК України, оскільки погроза обмеження прав та інтересів, а також розголошення відомостей щодо потерпілого та близьких йому осіб має іноді не менш негативні наслідки, ніж погроза насильством; і сучасний злочинець, розуміючи важливість для особи, яка займається господарською діяльністю, недоторканності особистого життя, ділової репутації, іміджу і статусу, тисне на останнього саме такими способами [234, с. 97]. Натомість формальний підхід до застосування ст. 206 КК України не дозволить кваліфікувати за цією статтею протиправну вимогу припинити чи обмежити господарську діяльність, якщо вона буде поєднана з погрозою, наприклад розголосити відомості особистого життя директора підприємства, які останній бажає зберегти в таємниці. Тому ми цілком підтримуємо зазначену пропозицію.

Особливістю вимоги за ст. 206 КК України, яка має подібність з вимогою за вимаганням (ст. 189 КК України), є те, що при її пред'явленні винний не вживає активних дій до безпосереднього заволодіння майном, а прагне задовольнити своє домагання внаслідок певних дій особи, до якої адресовано вимогу - щоб та сама передала йому майно, право на майно або вчинила інші дії майнового характеру [153, с. 600].

З огляду на такий ненасильницький характер злочину, критично ставимось до доповнення цієї норми принципово відмінною дією - заволодінням цілісного майнового комплексу чи його частини, яка вже передбачає необхідність активних дій фізичного характеру. Хоча логіку законодавця можна зрозуміти - вона побудована на давно обговорюваній потребі криміналізувати силову форму рейдерства. Проте, проаналізувавши ефективність цієї норми, сміливо стверджуємо, що така спроба зазнала невдачі, зокрема через те, що рейдерство розвинулось, перейшло до нового

етапу, для якого у більшій мірі стало характерною інтелектуальна, а не силова складова. Такий приклад ілюстративно підтверджує висловлену в літературі тезу, що вітчизняний кримінальний закон "дивиться головою назад" [106, с. 54]. Тому цього приводу науковці небезпідставно висловлюють зауваження щодо своєчасності такого доповнення цієї статті [36, с. 516].

Під захопленням об'єкта слід розуміти встановлення над ним фактичного контролю, що дозволяє визначати режим використання чи діяльності об'єкта і, зокрема, обмежувати чи дозволяти доступ на нього певних осіб [153, с. 681]. Цей термін може позначати як власне діяння, так і одночасно його наслідок, яким є встановлення контролю над об'єктом, який захоплено [248, с. 120].

Слід відзначити юридичну та граматичну недосконалість існуючої редакції ст. 206 КК України, яка обтяжує її розуміння.

По-перше, зворот "за відсутності ознак вимагання" стосується тільки першої частини норми (щодо протиправної вимоги), а тому його доцільно перенести, а не використовувати наприкінці норми. Ознаки вимагання не можуть мати місце при захопленні ЄМК чи його частини, оскільки ці злочини між собою є принципово різними.

По-друге, на нашу думку, обмеження діяльності на ЄМК чи його частині включає в себе обмеження доступу до них. У першу чергу слід зазначити, що практика функціонування ЄМК свідчить про наявність пунктів охорони (контролю). Тобто, захоплення ЄМК чи його частини уже свідчить про встановлення певного контролю на пропускними пунктами. Також зрозумілим є те, що у випадку обмеження доступу працівників до підприємства як ЄМК (наприклад, шляхом фізичного перешкоджання робітників), діяльність останнього також обмежується (працівники не можуть виконувати трудову функцію, підприємство працює в обмеженому режимі). Тому вбачаємо недоцільним використання звороту "обмеження доступу до них".

Зазначаємо, що ст. 206 КК України має дві основних складових, які, враховуючи їх принципову відмінність у реалізації, варто було б розділити на

дві окремі частини кримінально-правової норми. Перша складова стосується виключно вимоги припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, поєднаної з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи зниження їхнього майна за відсутності ознак вимагання. Друга складова стосується захоплення ЄМК або його частини, поєднаного або з незаконним припиненням діяльності на цих об'єктах, або обмеженням діяльності на цих об'єктах.

Таким чином, за умови збереження ст. 206 КК України пропонуємо наступну редакцію її основного складу:

"Стаття 206. Протидія законній господарській діяльності

1. Вимога припинити займатися законною господарською діяльністю чи обмежити її, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна, або розголошення відомостей, які ці особи бажають зберегти в таємниці, за відсутності ознак вимагання, карається, - ..

2. Захоплення єдиного майнового комплексу або його частини, поєднане з незаконним припиненням або обмеженням діяльності на цих об'єктах, - карається ..

3. Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

Злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, є матеріальним за своїм складом. Об'єктивна сторона аналізованого злочину характеризується наступними обов'язковими ознаками:

- суспільно небезпечне діяння - протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями їх учасників (засновників, акціонерів, членів);

- спосіб вчинення злочину - шляхом вчинення правочинів з використанням визначених законом засобів;

- засіб вчинення злочину - підроблені або викрадені документи, печатки, штампи;
- суспільно небезпечний наслідок, що настає в результаті вилучення майна з правомірного володіння власника чи користувача, у вигляді матеріальної шкоди;
- причиново-наслідковий зв'язок - протиправне вилучення майна із законного володіння.

Суспільно небезпечне діяння у досліджуваній кримінально-правовій нормі об'єктивізується у вигляді здійснення активних дій, спрямованих на протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями її учасника (засновника, акціонера, члена).

Ознака протиправності заволодіння майном свідчить про відсутність законних прав на майно у винного. Характерною рисою заволодіння є його безоплатність, тобто відсутність жодних відшкодувань вартості такого майна власнику, також воно йому не повертається [48, с. 67].

Пленум ВСУ в постанові "Про судову практику у справах про злочини проти власності" від 06.11.2009 № 10 надав роз'яснення поняття "заволодіння" як умисного протиправного і безоплатного обернення чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи [220].

Н.М. Грищенко вказує, що заволодіння як обов'язкова ознака об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, виражається у формі активної поведінки (дії), спрямованої на вилучення майна підприємства, установи, організації з володіння, розпорядження, користування власника або особи, якій воно ввірене на законній підставі, на користь винного або інших осіб і збагачення його або інших осіб за рахунок цього майна [48, с. 82]. Погоджуємось із позицією, що заволодінням слід вважати протиправний перехід не тільки права власності, а й інших майнових прав, таких як право володіння, розпорядження, користування, господарського відання, оперативного управління.

Зі змісту диспозиції ст. 206-2 КК України можна визначити обов'язковість активних дій, враховуючи те, що злочин визначається переходом права володіння майном або права на майно юридичної особи саме внаслідок укладення правочинів.

Досліджуваний злочин характеризується такою специфікою: спосіб вчинення злочину та особливості деяких видів майна, що є його предметом, доводять те, що з позиції кваліфікації за ст. 206-2 КК України, під заволодінням майном мається на увазі як отримання у фактичне володіння речей, належних юридичній особі або її учаснику, так і (головним чином) набуття речових або зобов'язальних прав на майно юридичної особи або її власника [248, с. 151-152].

Таким чином, заволодіння відповідно до ст. 206-2 КК України - це протиправне, неправомірне вилучення майна юридичної особи або майнових прав їх учасників шляхом вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами.

Досліджувана норма має вказівку на спосіб вчинення злочину - "шляхом вчинення правочинів", відсутність якого виключає кваліфікацію за цією статтею.

Відповідно до ч. 1 ст. 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [264]. Не слід ототожнювати поняття правочину та договору, оскільки останнє поняття є вужчим, що прямо слідує з аналізу ч. 2 ст. 202 ЦК України [264].

Під вчиненням правочинів у ст. 206-2 КК України слід розуміти як власне їх вчинення самим винним, так і забезпечення (організацію) ним вчинення таких правочинів іншими особами (зокрема, забезпечення вчинення правочину між двома юридичними особами). Якщо правочин здійснюється у формі договору, то він вважається вчиненим з моменту досягнення сторонами згоди з усіх його істотних умов (ч. 1 ст. 638 ЦК України) [153, с. 295].

До речі, вважаємо за неточність законодавця використання у ст. 206-2 КК України "правочинів" у множині. Формальний підхід до тлумачення цієї

норми вказує, що для кваліфікації за цієї статтею є обов'язкова необхідність більше ніж одного правочину, що суперечить логіці. Тому наполягаємо на або доповненні норми у цій частині зворотом "одного або декількох" перед словом "правочинів" або на використанні "правочину" замість "правочинів".

На думку Ю.А. Дорохіної заволодіння майном шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток чи штампів є одним із "традиційних і найбільш поширених способів вчинення шахрайства" [59, с. 598]. Такої ж думки притримується Р.Л. Максимович [145, с. 319].

Свого часу щодо небажаної конкуренції ст. 206-2 та ст.ст. 358 і 190 КК України, та як наслідок недосконалості норми ст. 206-2 КК України, зазначалось у зауваженнях Головного науково-експертного управління ВР України до законопроекту №0887, який доповнив кримінальний закон цими статтями [194].

Така ж позиція відтворюється і в науковій літературі. Зокрема, В.Б. Дацюк зазначає, що статті 205-1 та 206-2 КК України, задекларованою метою яких є посилення кримінально-правової протидії рейдерству, лише створили зайву конкуренцію з традиційними нормами кримінального законодавства (статті 190, 358 та 366 КК України) і не вирішили проблему по суті [55, с.166].

Н.М. Грищенко вказує, що "до внесення до КК України ст. 206-2 дії, пов'язані з протиправним захопленням майна підприємств, установ, організацій, кваліфікувались саме за ст. 190 КК України, оскільки вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації за своєю сутністю є різновидом обману як способу шахрайства" [48, с. 91].

Є.В. Калмикова також вважає, що злочин за цією статтею є різновидом шахрайства, а тому не характеризується значно підвищеною або зменшеною суспільною небезпекою порівняно з іншими проявами вказаного злочину [83, с. 15].

Підтримуючи Є.В. Калмикову, найрадикальнішу позицію займає С.С. Титаренко, що наполягає на виключенні ст. 206-2 КК України з огляду на те, що вона є проявом надмірної диференціації кримінальної відповідальності та не потрібна загалом [248, с. 144]. Така пропозиція щодо виключення цієї статті, висловлена на дисертаційному рівні, є єдиною - інші науковці одноголосно стверджують про соціальну обумовленість криміналізації цього злочину [48, с. 183; 257, с. 184-185; 13, с. 162-163].

У дискусію проти позиціонування ст. 206-2 КК України як різновиду ст. 190 КК України вступає І.М. Федулова, яка стверджує, що ці злочини між собою відрізняються. Це пояснюється тим, що протиправному заволодінню майна за ст. 206-2 КК України, на відміну від шахрайства, не притаманна така обов'язкова ознака як добровільна передача потерпілим майна чи права на нього [257, с. 149].

В.С. Бахуринський також приходить до висновку необов'язковості добровільної передачі майна винним особам за ст. 206-2 КК, підкріплюючи це твердження прикладами судової практики [13, с. 109-111].

Дійсно, тривалий час існувала позиція, щодо того, що обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього, яка висловлювалась у:

- п. 12 постанови Пленуму ВС СРСР від 05.09.1986 № 11 "Про судову практику у справах про злочини проти особистої власності" [221];
- п. 18 ППВСУ № 12 від 25.12.1992 "Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" [219];
- п. 17 ППВСУ від 06.11.2009 №10 "Про судову практику у справах про злочини проти власності" [220].

В подальшому ця позиція була переглянута, крайній раз - Касаційним кримінальним судом у справі № 489/4597/14-к, який у постанові від 07.02.2019 зазначив, що такі висновки (*щодо добровільності передачі майна*) (курсив наш - В.К.) ВСУ зробив на підставі узагальнення судової практики у переважній більшості справ про шахрайство. Те, що в цьому провадженні спосіб обману

та заволодіння майном не є типовим, не виключає злочинності цього діяння, яке прямо передбачене у кримінальному законі. Крім того, слід зауважити, що, розглядаючи також "нетипову" справу про вчинення шахрайства, ВСУ у своїй постанові від 24.11.2016 (справа №5-250кс (15)16) висловив правову позицію що "до суб'єктів обману при вчиненні шахрайства належать не лише власники, а й інші особи, уповноважені на вчинення юридично значущих дій стосовно майна. Введення таких осіб в оману дає підстави говорити про опосередковане вчинення шахрайства. Оскільки стаття 190 КК України не вимагає, щоб особа, яка вводиться в оману при вчиненні шахрайства, і потерпілий від цього злочину (тобто той, кому заподіюється майнова шкода) збігались" [181]. За фавбулою справи злочин полягав у протиправному заволодінні правом на квартиру, що сталося у результаті здійснення державної реєстрації на основі підробленого документа (введення в оману державного реєстратора).

Проте, ми не згодні з таким тлумаченням шахрайства і наполягаємо на тому, що добровільність є його обов'язковою ознакою. Відсутність добровільної передачі майна потерпілим має унеможливлювати кваліфікацію за ст. 190 КК України [95, с. 244].

З огляду на це, ми цілковито підтримуємо підхід щодо розмежування ст. 190 та 206-2 КК України, одним із критеріїв якого є обов'язковість добровільної передачі майно у першому злочині, та відсутність такої обов'язковості - у другому. Такий висновок пояснює логіку законодавця у створенні окремого злочину за ст. 206-2 КК України.

Під поняттям "засоби вчинення злочину" розглядаються ті предмети, речі, за допомогою яких злочин було вчинено, які використовувались для полегшення його вчинення, втім, не завдали безпосереднього впливу [117, с. 119].

Як слідує з аналізу норми, засобом вчинення цього злочину та обов'язковим елементом об'єктивної сторони є підроблені або викрадені документи, печатки, штампи. Такі засоби мають визначальну роль для кваліфікації цього злочину.

На нашу думку, видається зайвим термінологічне уточнення належності документів, печаток, штампів саме підприємствам, установам, організаціям. Як уже було з'ясовано, предметом цього злочину виступає не тільки майно юридичної особи, а й частки, акції, паї їх учасників (засновників, акціонерів, членів). Тому можливою є ситуація, за якої винна особа, заволодіваючи предметом цього злочину, використовує підроблені або викрадені документи, печатки, штампи, які належать не юридичній особі, а її учаснику. Тому пропонуємо змінити норму цієї частини на "... з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів", що розширить сферу її застосування.

Поняття документу можемо віднайти у ст. 1 ЗУ "Про інформацію", відповідно до якої документ - це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [209]. Проте вказане поняття є занадто широким для розуміння об'єктивної сторони цієї статті. Вважаємо, що під документом у ст. 206-2 КК України розуміється саме офіційний документ, визначення якого дається у примітці до ст. 358 КК України. До переліку таких документів, зокрема, але не виключно, входять документи, передбачені Законом про державну реєстрацію, а саме: реєстраційна картка, установчі документи юридичної особи, документ про підтвердження реєстрації іноземної юридичної особи в країні її місцезнаходження, електронні документи, подані для проведення державної реєстрації тощо [199].

Штампи і печатки - це спеціальні форми-кліше, на яких містяться рельєфні або заглиблені дзеркальні відображення текстів, малюнків, інших позначок і які призначаються для отримання відбитків на папері, сургучі, металі та інших матеріалах [153, с. 1144].

Використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів здійснюється у формі пред'явлення або представлення. Пред'явлення - це надання певним особам можливості ознайомлення з документом. У свою чергу, представлення - це передання певній організації документа, під час

якого відбувається вихід цього документа з володіння особи [48, с. 91]. Використання підроблених або викрадених документів, печаток або штампів юридичної особи у контексті ст. 206-2 КК України виражається у їх залученні у процес вчинення правочину, та відбувається лише тоді, коли за їх відсутності цей правочин не відбувся би [153, с. 295].

Оскільки зазначений спосіб передбачає нетрадиційний для таких випадків абстрактний обман, а містить певну конкретизацію, то одразу постає надзвичайно важливе питання про те, чи охоплюватиметься положеннями ч. 1 ст. 206-2 КК України такі кримінально карані діяння як "підроблення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації" (частини 1-3 ст. 358 КК України), "використання підроблених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації" (ч. 4 ст. 358 КК України), "викрадення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації" (ст. 357 КК України). На думку Є.В. Калмикової, якщо ці діяння є невід'ємною (сутнісною) складовою способу вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, то її положення мають безпосередньо їх охоплювати, в іншому випадку - вони такими не є [83, с.14].

На нашу думку, вчинення правочину з використанням підробленого документа не потребує додаткової кваліфікації за ч. 4 ст. 358 КК України, оскільки у даному випадку має місце конкуренція частини і цілого.

При цьому, об'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, не охоплюються дії у вигляді підроблення чи викрадення документів, штампів і печаток з огляду на що вони повинні додатково кваліфікуватись за відповідними частинами статей 357, 358, 366 КК [153, с. 41].

Аналізований злочин має суспільно небезпечний наслідок, що виражається у настанні фактичної шкоди, тобто протиправного вилучення майна юридичної особи чи часток, акцій, паїв її учасника (засновника, акціонера, члена) із законного володіння [257, с. 102].

Майнова шкода як суспільно небезпечний наслідок злочинного діяння характеризується відповідними ознаками: 1) вартісний характер і, відповідно, грошовий еквівалент; 2) є результатом вторгнення в чужу майнову сферу; 3) перебуває у причиново-наслідковому зв'язку із злочинним діянням-порушенням; 4) наявність співрозмірності між розміром порушеного майнового права або предмета майнового права й розміром витрат на їх поновлення чи не відбутото збільшення майнового фонду потерпілого [56, с. 341].

На нашу думку, вказаний злочин, окрім прямої шкоди, у деяких випадках зумовлює також упущену вигоду - доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (ч. 2 ст. 22 ЦК України [264]). Упущена вигода за цією статтею є доходами, які юридична особа або її учасник (засновник, акціонер, член) не отримали у результаті протиправного вилучення з їх володіння майна.

Але з аналізу матеріалів судової практики випливає, що у більшості випадків при обрахуванні істотної шкоди даного злочину враховуються лише реальні збитки (пряма шкода), а не упущена вигода. Упущену вигоду достатньо складно вирахувати, оскільки "упущена вигода є не реальним, а потенційним наслідком злочину, що може як настати, так і не настати" [250, с. 75-82], а тому проблемним є доказування її розміру у суді.

Н.М. Грищенко вказує, що закінченим протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є з моменту втрати власником майна можливості володіти, користуватися та розпоряджатися ним. Дії злочинця не можуть бути визнані такими, що вчинені у повному обсязі для досягнення результату у вигляді незаконного збагачення, допоки злочинець не має змогу використовувати та розпоряджатись таким майном. За таких обставин дії винного повинні бути кваліфіковані як замах на злочин за відповідними частинами ст.ст. 15 і 206-2 КК України [48, с. 67].

Цікавою є думка І.М. Федулової, яка відзначає, що цей злочин є закінченим з моменту вчинення реєстраційних дій [257, с. 97]. При цьому, він

не суперечить викладеному вище висновку Н.М. Грищенко, оскільки з огляду на спосіб вчинення цього злочину, допоки не буде здійснено державної реєстрації власник чи володілець майна не втрачає свої речові права на нього, а новий власник, відповідно, не має права використовувати та розпоряджатись таким майном.

2.3. Суб'єкт злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство

Як відомо, кримінальні правопорушення не вчиняються безособово, тому у рамках кримінально-правової характеристики важливим етапом для встановлення наявності складу злочину та підстав для притягнення до кримінальної відповідальності є дослідження його суб'єкта.

Суб'єкт кримінального правопорушення буває загальним та спеціальним. Стаття 18 КК України передбачає визначення поняття загального суб'єкта, яким відповідно до ч. 1 цієї статті є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у визначеному віці [132]. Частина 2 цієї статті розкриває поняття спеціального суб'єкта кримінального правопорушення, який відрізняється від загального тим, що ним може бути "лише певна особа".

Тож як загальний, так і спеціальний суб'єкт характеризуються наявністю таких обов'язкових ознак: 1) фізичність; 2) осудність; 3) вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Для загального суб'єкта наявність у сукупності названих ознак є достатньою, спеціальний же суб'єкт, крім зазначених, повинен мати й інші, передбачені кримінальним законом, ознаки [234, с. 102].

Проаналізуємо вказані ознаки загального суб'єкта детальніше.

До 2013 року КК України чітко передбачав кримінальну відповідальність тільки для фізичних осіб (зокрема у ст.ст. 6-8, 18 КК України).

Проте, 23.05.2013 прийнято ЗУ № 314-VII "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації

Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб", яким КК України доповнено новим розділом XIV-1 під назвою "Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб [191]. Прийняття вказаного закону оновило бурхливу дискусію серед науковців, погляди яких розділились на прихильників та противників визнання юридичної особи суб'єктом злочинів.

Перші мотивують свою позицію тим, що на відміну від фізичних, юридичні особи можуть заподіювати значно більшу шкоду суспільству, а тому теж мають нести за це відповідальність. Також стверджується, що санкції, передбачені в цивільному й адміністративному законодавстві, є значно меншими, тому не приносять очікуваного результату. Пропонується встановлення наступних видів покарання для юридичних осіб: штраф, заборона на здійснення певної діяльності, повна ліквідація юридичної особи [74, с. 131].

З іншого боку, аргументами прихильників традиційного підходу визнання фізичної особи єдиним суб'єктом кримінальної відповідальності є твердження, що суб'єкт злочину має володіти свідомістю та волею, а тому може бути тільки фізичною особою, а не "абстрактним юридичним поняттям", "штучним юридичним утворенням. Додатково зазначається про неможливість застосування інституту осудності до юридичних осіб [267, с. 125; 109, с. 212; 229, с. 130]). Зазначається також про можливість боротьби з організованою злочинністю шляхом встановлення кримінальної відповідальності для юридичних осіб [260, с. 154].

При цьому, як зазначає В.В. Мойсеєнко, Європейський Союз загалом позитивно ставиться до відповідальності юридичних осіб. Дослідник у підтвердження цієї тези наводить Рекомендації Комітету міністрів-членів Ради Європи від 20.10.1988 №88(18), відповідно до яких на підприємства-юридичні особи повинна накладатись відповідальність за правопорушення, вчинені ними під час ведення своїй діяльності [150, с. 55].

У цьому контексті варто зазначити, що існує три підходи до розуміння кримінальної відповідальності юридичних осіб:

1. Визнання суб'єктом кримінального правопорушення як фізичну, так і юридичну особу (Франція, Литва, Естонія, Китай, Сполучені Штати Америки, Великобританія, Австрія).

2. Визнання суб'єктом кримінального правопорушення тільки фізичну особу (Болгарія, Угорщина).

3. "Квазікримінальна" відповідальність юридичних осіб (розмежування суб'єкта кримінальної відповідальності та кримінального правопорушення) (Латвія, Італія, Королівство Іспанія, Польща, Королівство Швеція, Фінляндія, Федеративна республіка Німеччина, Україна). Відмінністю такого підходу є те, що законодавство цих держав хоча і не визнає юридичних осіб суб'єктами кримінального правопорушення, але може передбачати до них застосування санкцій або заходів кримінально-правового характеру.

Як бачимо, вітчизняним законодавцем обрано третій підхід, який не відносить юридичну особу до суб'єкта кримінального правопорушення, але в той же час передбачає можливість для неї бути об'єктом заходів кримінально-правового характеру. При цьому, на думку деяких вчених, не можна застосовувати кримінальну відповідальність до особи, яка не є суб'єктом злочину. В такому випадку буде вже не кримінально-правове, а кримінально-політичне вирішення проблеми [51, с. 275].

З точки зору дотримання принципу індивідуалізації відповідальності і справедливості покарання ми цілком підтримуємо рішення законодавця не визнавати юридичну особу суб'єктом кримінального правопорушення, проте застосовувати до неї заходи кримінально-правового характеру у разі якщо певні кримінальні правопорушення вчиняються її уповноваженою особою від імені та в інтересах такої юридичної особи.

Так, відповідно до ст. 96-3 КК України за вчинення певних кримінальних правопорушень до юридичних осіб можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру, такі як штраф, конфіскація майна або

ліквідація. До таких належать кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 109, 110, 113, 146, 147, 152, 153, 154, 155, 156, 156-1, ч. 2 - 4 ст. 159-1, 160, 209, 255, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 260, 262, 301-1, 301-2, 302, 303, 306, 343, 345, 347, 348, 349, ч. 1 і 2 ст. 368-3, ч. 1 і 2 ст. 368-4, 369, 369-2, 376, 376-1, 377, 378, 379, 386, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України [132].

Проте, незрозумілою є логіка законодавця щодо формування вищезазначеного переліку, зокрема, підстави включення туди вказаних статей і невключення інших. Невідомо чому до переліку не включено статті 205-1, 206 та 206-2 КК України, адже ці злочини можуть вчинятись в інтересах юридичної особи (наприклад, юридична особа-конкурент здійснює протидію господарській діяльності або відбувається протиправне заволодіння майном підприємства з боку юридичної особи). Д.В. Зеркалов, досліджуючи рейдерство у своїй монографії, взагалі зазначає, що найчастіше рейдерством займаються наступні суб'єкти: олігархи та фінансово-промислові групи; інвестиційні компанії, які займаються рейдерством професійно; юридичні особи-посередники, діючі в інтересах замовника. Всі інші "гравці", на думку науковця, "не несуть серйозної загрози, оскільки для успішної реалізації проектів вони потребують великих матеріальних та адміністративних ресурсів" [79, с. 35]. Тому варто погодитись з В.К. Грищуком, І.М. Федуловою, П.Л. Фрісом, які вважають, що перелік розділу XIV-1 КК України є неповним та не включає кримінальних правопорушень, які мали туди потрапити, у першу чергу проти господарської діяльності [51, с. 188; 260, с. 153; 257, с. 108].

З огляду на вищесказане, пропонуємо доповнити частину першу статті 96-3 КК України підпунктом 7 наступного змісту *"вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205-1, 206 та 206-2 цього Кодексу"* та занесення вказаних статей до переліку у пункті другому примітки до статті 96-3 КК України.

До речі, це питання також не вирішується і проектом нового КК, оскільки серед переліку кримінальних правопорушень, за які на юридичну

особу можуть бути накладені заходи кримінально-правового характеру відсутня стаття щодо рейдерства (6.4.7) [226].

Наступною ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є осудність.

З огляду на ч. 1 ст. 19 КК України осудністю є спроможність особи під час вчинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [132].

Варто погодитись з Л.М. Скорою, яка зазначила, що необхідною умовою вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 206 КК України, є певний рівень розумового розвитку особи, що, як правило, виключає наявність у неї хворобливого стану психіки [234, с. 103]. Аналогічно можемо сказати і про ст. 205-1 та 206-2 КК України. А тому вважаємо недоцільним у межах цього дисертаційного дослідження зупинятися на питаннях критеріїв осудності й неосудності.

Зазначимо лише, що злочинна діяльність пов'язана з рейдерством, відноситься до економічної злочинності, яку нині іменують ще як "білокомірцеву" (white-collar crimes). Така злочинність неможлива без наявності у злочинця розвинених інтелектуальних здібностей, спеціальної освіти, досвіду роботи в певній сфері тощо. В кожному випадку рейдерства існує потреба у використанні значної інтелектуальної праці злочинця, зокрема для пошуку прогалин законодавства, ініціювання корпоративних конфліктів, укладення необхідних правочинів або навіть отримання судових рішень. Враховуючи це, вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, неосудними особами в принципі видається неможливим (вказаний висновок підтверджений також аналізом судової практики та кримінологічним аналізом особи злочинця-рейдера).

Наступною обов'язковою ознакою суб'єкта кримінального правопорушення є вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Це поняття є полісемантичним і може трактуватись як 1)

хроно-логічний (календарний) вік людини; 2) біологічний вік людини; 3) психологічний вік людини; 4) соціальний вік людини [146, с. 134].

На думку М.Й. Коржанського, вік можна визначити як юридичний період життя людини, який визначається на основі документів, які встановлюють дату народження [109, с. 216]. Досягнення необхідного віку свідчить про те, що особа здатна правильно розуміти кримінально-правову заборону, контролювати свої дії, має можливість усвідомлено вибирати той або інший варіант поведінки, а така здатність з'являється тільки по досягненню певного віку [74, с. 136-137].

Основним критерієм віку суб'єкта злочину є його хронологічний аспект. У той же час, за наявності обґрунтованих підстав вважати, що хронологічний вік не відображає психофізичний розвиток особи, встановлюється інтелектуальний розвиток особи [257, с. 109].

Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років. Цей вік є загальним для притягнення до кримінальної відповідальності. При цьому, ч. 2 цієї статті встановлює також і спеціальний вік у чотирнадцять років для притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення ряду кримінальних правопорушень [132].

Досліджуваних нами статей у цьому переліку немає, а тому для притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України, вона має досягти загального віку у шістнадцять років.

Малоймовірним є вчинення особами у віці до шістнадцяти років кримінальних правопорушень, які охоплюються поняттям рейдерство, враховуючи наступне.

Здебільшого це пояснюється вимогами цивільного законодавства. Стаття 50 ЦК України визначає, що право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. А згідно із ст. 34 ЦК України, повну цивільну дієздатність має

фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років. В свою чергу, відповідно до ст. 32 ЦК України неповнолітня особа має право лише: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини; 2) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 3) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 4) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 5) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку). Інші правочини неповнолітня особа вчиняє за згодою своїх батьків [264]. Це виключає участь неповнолітніх осіб у протиправному заволодінні майном суб'єктів господарювання шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів (ст. 206-2 КК України).

І хоча неповнолітні особи у ряді випадків, визначених ст. 35 ЦК України можуть отримати повну цивільну дієздатність до 16 років та теоретично брати участь у рейдерських діях, проаналізована нами судова практика за період з 2014 по 2021 рік не знає жодного випадку, коли щодо неповнолітніх осіб було винесено вирок за ст.ст. 205-1, 206 чи 206-2 КК України.

Статистичний аналіз віку засуджених осіб за "антирейдерськими" статтями показав наступні результати:

1) злочин, передбачений ст. 205-1 КК України у 18,8% випадків був вчинений особою віком 18-25 років; у 14,8% - особою віком 25-30 років; у 56,3% - особою віком 30-50 років; у 9,5% - особою віком 50-65 років; 0,5% - особою старше 65 років;

2) злочин, передбачений ст. 206 КК України у 50,0% випадків був вчинений особою віком 18-25 років, у 50,0% - особою віком 30-50 років;

3) злочин, передбачений ст. 206-2 КК України у 6,7% випадків був вчинений особою віком 18-25 років; у 73,3% - особою віком 30-50 років; у 20,0% - особою віком 50-65 років.

Незважаючи на це, Н.М. Грищенко вважає неприйнятним виключення осіб, яким не виповнилось 18 років, з кола суб'єктів кримінально караного діяння, передбаченого ст. 206-2 КК України [48, с. 133-134].

Варто зауважити, що мова про виключення неповнолітніх осіб з числа суб'єктів злочинів, які охоплюється поняттям рейдерство не йде, оскільки таке твердження суперечило б ст. 22 КК України.

При цьому, суб'єкт рейдерських злочинів, по-перше, має мати достатні знання та навички про те, як вчинити суспільно небезпечні дії, передбачені ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, і про їх юридичні наслідки; по-друге, повинен бути наділений достатнім обсягом дієздатності для вчинення правочинів самостійно або від свого імені. Тому сумнівною є можливість свідомого вчинення даного злочину особою, яка не досягла шістнадцяти років [257, с. 111].

У цьому контексті цікавим є спостереження В.В. Мойсеєнка, який констатує зміну вікової характеристики осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності у бік осіб більш старшого віку у порівнянні із загальною злочинністю. За результатами проведеного дослідження основну вікову групу складають особи від 25 до 45 років (81 %), 100 % засуджених мали середню, середньо-спеціальну чи вищу освіту. Обумовлено це тим, що для зайняття певною господарською діяльністю потрібна відповідна освіта, спеціальність і кваліфікація [150, с. 102].

Таким чином, стверджуємо, що виправданим є невключення законодавцем досліджуваних статей у перелік кримінальних правопорушень, наявний у ч. 2 ст. 22 КК України, оскільки на основі емпіричного дослідження судової звітності встановлено, що неповнолітніми особами такі злочини не вчиняються.

Тепер перейдімо до характеристики спеціального суб'єкта кримінального правопорушення.

Ознаки спеціального суб'єкта можуть виступати однією з підстав криміналізації у разі якщо: а) злочин може вчинити тільки спеціальний суб'єкт

(простий склад злочину); б) вчинення злочину спеціальним суб'єктом збільшує ступінь його суспільної небезпечності (кваліфікований склад злочину); в) вчинення злочину спеціальним суб'єктом зменшує ступінь його суспільної небезпечності (привілейований склад злочину) [162, с. 7].

Здійснюючи характеристику суб'єкта злочину, що передбачений ст. 205-1 КК України, варто відзначити: в частині внесення завідомо неправдивих відомостей у документи, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи - підприємця - суб'єкт є загальним, у той час як у частині подання для проведення державної реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості - суб'єкт злочину є спеціальним. Даний висновок є логічним наслідком аналізу положень регулятивного законодавства, що регламентує подання документів для державної реєстрації заявником або уповноваженою ним особою (наприклад, це може бути засновник створюваної юридичної особи, голова комісії з припинення юридичної особи або фізична особа, яка має намір стати підприємцем) [248, с. 150]. Інакше кажучи, тут ми маємо справу з одним із випадків існування спеціальних суб'єктів злочину із нормативно невизначеними ознаками [65, с. 130].

Подібної точки зору дотримуються В.М. Киричко і В.Я. Тацій, які зазначають, що суб'єктом подання державному реєстратору документів, що містять завідомо неправдиві відомості, може бути лише особа, яка мала законні повноваження здійснювати таке подання [116, с. 252].

В.С. Плугатир, О.В. Кришевич також стверджують, що суб'єкт цього злочину - спеціальний; ним можуть бути: засновник (засновники) юридичної особи, уповноважена ним (ними) особа, зокрема, службова; фізична особа - підприємець, уповноважена ним особа [177, с. 472].

Оскільки для подання підроблених документів для державної реєстрації суб'єкт повинен мати певні повноваження, надані йому законом або юридичною особою, стверджуємо, що суб'єкт злочину за ч. 1 ст. 205-1 КК України у цій частині є спеціальним.

З.С. Варналій справедливо стверджує, що практика розслідування рейдерства показує, що в переважній більшості випадків до рейдерства залучені посадові і службові особи органів державної влади та місцевого самоврядування [22, с. 129-130].

Саме тому, поряд із зазначеними обов'язковими ознаками суб'єкта, яких достатньо для складів злочинів, передбачених ч. 1 ст. 205-1 КК України, чч. 1, 2 ст. 206 КК України, чч. 1, 2 ст. 206-2 КК України, для ч. 2 ст. 205-1 КК України, ч. 3 ст. 206 КК України та ч. 3 ст. 206-2 КК може бути притаманна така факультативна ознака, як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища. Тобто, ці кримінальні правопорушення можуть бути вчинені спеціальним суб'єктом - службовою особою. У даному випадку йде мова про те, що службова особа наділена визначеними законодавством повноваженнями (колом прав та обов'язків), що роблять можливими здійснення впливу на процес чи результат прийняття рішень у юридичній особі, в якій вона працює. Також, керуючись своїм положенням та посадою вона має авторитет серед підлеглих осіб та інших працівників, який надає можливості діяти не тільки в межах нормативно-закріплених повноважень, а й виходити за них [48, с. 120-121].

У КК України наведено два визначення поняття "службова особа": перше у чч. 3 та 4 ст. 18 та друге - у примітці до ст. 364 КК України. Варто зауважити, що примітка до ст. 364 КК України поширює поняття службової особи на статті 364, 368, 368-5, 369, а тому для цілей інших статей використовується поняття, надане у ст. 18 КК. На відсутність єдиного змісту у ідентичних термінах, що використані при описі статей розділу VII ОЧ "Кримінальні правопорушення проти господарської діяльності" КК України, звертає увагу Н.О. Гуторова. Вчена зазначає, що такий різнобій у термінології при визначенні службової особи, а також громадянина, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, складно пояснити [52, с. 176-177].

Цікавою є думка Л.М. Скорої, яка пропонує при кваліфікації дій за ч. 3 ст. 206 КК України використовувати не загальне визначення службової особи, передбачене ст. 18 КК України, а те, що міститься у примітці до ст. 364 КК України. Вчена це пояснює тим, що сутність діянь службових осіб державних органів, установ, організацій та органів місцевого самоврядування і осіб, що виконують управлінські функції у комерційних організаціях, є різною. Зокрема, вчинення протидії законній господарській діяльності службовою особою підприємства має різний ступінь суспільної небезпеки порівняно з вчиненням даного злочину службовою особою державного органу. Адже службові особи, які є представниками влади чи місцевого самоврядування і наділені певними повноваженнями, мають більше можливостей впливати на діяльність суб'єкта господарювання, тиснути на нього, використовуючи для досягнення своєї мети важелі адміністративного характеру. А службові особи комерційної організації навряд чи можуть використати своє службове становище для вчинення протидії законній господарській діяльності [234, с. 146].

Таким чином, службовою особою - спеціальним суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 205-1 КК України, ч. 3 ст. 206 КК України та ч. 3 ст. 206-2 КК України можуть бути такі категорії осіб: особи, що здійснюють функції представника влади чи місцевого самоврядування (постійно, тимчасово або за спеціальним повноваженням), особи, що постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом (ч. 3 ст. 18 КК України). Крім того, службовими особами також

визнаються посадові особи іноземних держав, іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій, а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів (ч. 4 ст. 18 КК України) [132].

При цьому, характерним для службової особи є те, що вона обов'язково повинна мати хоча б: функцію представника влади чи місцевого самоврядування, адміністративно-розпорядчу або адміністративно-господарську функцію [257, с. 117].

Загалом згідно з чинним законодавством в юридичних особах незалежно від форми власності, а також наявного штату працівників, такою особою завжди є її керівник. Саме він несе юридичну відповідальність, зокрема за правильність і своєчасність сплати цими особами податків і зборів, а також страхових внесків. Разом із тим, якщо внутрішніми документами юридичної особи чи її відокремленого підрозділу цей обов'язок покладається і на інших службових осіб, то вони, на наше переконання, також є суб'єктами цього злочину. Як правило, йдеться про заступників керівників, а також головних бухгалтерів відповідних суб'єктів господарювання [241, с. 89].

Аналіз "антирейдерських" статей свідчить, що суб'єктом цих злочинів є тільки та службова особа, яка використала службове становище. Безапеляційним є те, що службова особа може використати лише своє службове становище. Дійсно, важко уявити ситуацію, за якої особа буде використовувати службове становище іншої особи. У зв'язку з цим, потребує уточнення формулювання норми, у ч. 2 ст. 205-1 КК України, шляхом виключення слова "свого" зі звороту "службовою особою з використанням свого службового становища", так як це зроблено у ч. 3 ст. 206 КК України та ч. 3 ст. 206-2 КК України.

Якщо злочин хоч і вчинений службовою особою, проте без використання службових повноважень, вказане має кваліфікуватись як вчинене загальним суб'єктом.

Суб'єкт основних складів злочинів, передбачених ст. 206 та 206-2 КК України, є загальним, тобто - це фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

З огляду на вказівку у диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК України на вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів суб'єкта господарювання, логічним є те, що переважно вказаний злочин вчиняється саме представниками юридичної особи, її керівними працівниками, або ж особами, що добре обізнані в діяльності такої особи [248, с. 151].

Окремо хочемо звернути увагу на деякі кримінологічні особливості суб'єктів злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство.

Цікавим є спостереження Н.М. Грищенко про те, що станом на 2019 рік до кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у 100 % випадків притягувались лише чоловіки [48, с. 115]. Таке твердження слід дещо уточнити в руслі нашого дослідження. По-перше, воно не повністю відповідає дійсності, оскільки за даними звіту про склад засуджених за 2018 рік, було винесено один вирок за ч. 2 ст. 206-2 КК України щодо жінки. Проте, таке уточнення не впливає на загальний висновок - з 2014 по 2021 рік, практика притягнення до відповідальності складається у абсолютній більшості щодо чоловіків. Аналогічна ситуація наявна і по ст. 206 КК України - за останні десять років (2011 - 2021) жодна жінка не була засуджена за цей злочин.

Що стосується гендерного розподілу за ст. 205-1 КК України, то він істотно відрізняється від інших двох кримінальних заборон, які охоплюються поняттям рейдерство. Відповідно до зведеної інформації за даними звітів про склад засуджених за 2014-2021 роки за вказаною статтею засуджено 568 осіб, з яких 150 - жінки, що становить 26,4 %. Тобто, кожне четверте підроблення

документів, що подаються для державної реєстрації юридичних осіб або ФОП, вчиняються жінками. Вказана статистика майже повністю співпадає з даними В.В. Мойсеєнка, який стверджує що у структурі осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності представники чоловічої статі значно частіше вчиняють кримінальні правопорушення цієї категорії (73,1 %) ніж представники жіночої статі (26,9 %) [150, с. 102].

Увагу при характеристиці особи злочинця, на наш погляд, також заслуговує освітній рівень засуджених. Результати проведеного дослідження показали, що за період з 2014 по 2021 рік станом на дату вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, тільки початкову загальну освіту мали 0,9% засуджених осіб, базову загальну середню - 19,1%, повну загальну середню - 42,8%, професійно-технічну - 20,3%, базову вищу - 3,1%, повну вищу - 14,0 %. Проте, таке узагальнення є не зовсім точним, враховуючи, що за останні сім років за ст. 205-1 КК України було засуджено 568 осіб, за ст. 206 КК України - 4, за ст. 206-2 КК України - 15. Тому у більшій мірі такий аналіз освіти стосується саме ст. 205-1 КК України з огляду на питому вагу вироків по цій статті. Проте, для "чистоти" дослідження, доречним буде навести здійснити аналіз освіти окремо по кожній статті:

1) 205-1 КК України: початкову загальну освіту мали 0,9% засуджених осіб, базову загальну середню - 19,5%, повну загальну середню - 42,6%, професійно-технічну - 20,2%, базову вищу - 3,0%, повну вищу - 13,7%. Вказана статистика опосередковано свідчить, що за цією статтею переважно засуджуються особи, які виступають підписантами підроблених документів, або самі подають зазначені документи, для вчинення чого освітній рівень не є важливим. Натомість реальні бенефіціари та організатори цього злочину, які за нашим переконанням повинні мати високий освітній рівень, до кримінальної відповідальності не притягуються;

2) 206 КК України: повну загальну середню освіту мали 50,0% засуджених осіб, професійно-технічну - 25,0%, повну вищу - 25,0%;

3) 206-2 КК України: базову загальну середню освіту мали 46,7% засуджених осіб, професійно-технічну - 20%, базову вищу - 6,7%, повну вищу - 20,0%.

Отже, кримінологічними особливостями суб'єктів злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, є те, що ці злочини переважно вчиняються чоловіками від 30 до 50 років з високим освітнім рівнем, оскільки такі діяння потребують певного рівня розвитку, освіти, досвіду роботи, навичок та умінь у сфері бізнесу [113, с. 115].

2.4. Суб'єктивна сторона злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство

На відміну від об'єктивної сторони, яка характеризує зовнішній прояв злочинного діяння, суб'єктивна сторона пов'язана з його внутрішньою складовою.

При встановленні суб'єктивної сторони важливого значення насамперед набуває з'ясування психічного ставлення суб'єкта до об'єктивних обставин вчиненого ним діяння, що має кримінально-правове значення. Зокрема, по кожній із наведених обставин, що встановлені у конкретній справі, підлягає з'ясуванню: усвідомлював чи не усвідомлював її наявність суб'єкт, вчиняючи діяння; якщо не усвідомлював - то мав би чи міг він її усвідомити; якщо передбачав - то яке вольове ставлення до неї; якщо не передбачав - то чи мав би та міг усвідомити [13, с. 84].

За результатами аналізу судово-слідчої практики, питома вага помилок під час здійснення кваліфікації злочинів зумовлена фрагментарністю та поверхневістю при з'ясуванні суб'єктивних ознак злочинів (таких як вина, мотив, мета) [232, с. 101].

Центральною категорією суб'єктивної сторони будь-якого злочину є вина, а факультативними - мотив та мета, які обов'язкові лише тоді, коли прямо передбачені у диспозиції статті.

Р.В. Вереша наголошував на тому, що переважаючою для теорії кримінального права України є саме психологічна концепція вини, з позицій якої і дається визначення цього поняття у ст. 23 КК України [28, с. 40]. Відповідно до цієї статті виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [132].

Обов'язковість встановлення вини задекларовано на різних рівнях, що впливає з принципу винної відповідальності (*nullum crimen, nulla poena sine culpa*). Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав і основоположних свобод зазначається, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [104].

Основними категоріями, які характеризують вину, є її форма, зміст, сутність і ступінь.

Форма вини визначається закріпленням у законі співвідношенням психічних елементів (свідомості і волі), що утворюють зміст вини, тобто відмінністю в інтенсивності і визначеності інтелектуальних та вольових процесів, які відбуваються у психіці суб'єкта злочину [28, с. 39-45]. Поєднання цих процесів виражає психічне ставлення особи до діяння та його наслідків.

Кримінальне законодавство України встановлює дві форми вини: умисел і необережність, визначаючи їх відповідно у статтях 24 - 25 КК України [132]. На нашу думку, рейдерські злочини можуть бути вчинені виключно у формі умислу, а тому у цій дисертаційній роботі необережність як форма вини досліджуватись не буде.

Згідно зі ст. 24 КК України злочин визнається вчиненим умисно, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання або свідомо допускала їх настання [132].

Аналізуючи вину як кримінально-правову категорію, її розглядають як психічне ставлення, що знайшло вияв у конкретному злочині. При цьому, такі

психічне ставлення включає в себе такі два компоненти: свідомість та волю. Залежно від варіантів поєднання свідомості та волі можливою є різна модифікація (форма) вини [28, с. 45]. Отже, для визначення змісту вини у злочинах, які охоплюються поняттям рейдерство, необхідно з'ясувати зміст умислу, а саме - його інтелектуальну та вольову складові.

Інтелектуальна складова характеризується тим, що особа усвідомлює суспільну небезпечність діяння і у випадках матеріальних складів злочинів передбачає суспільно небезпечні наслідки.

Цікавою є думка Д.Ю. Степаненка, який зазначив, що для складів злочинів, передбачених нормами із бланкетними диспозиціями, усвідомлення протиправності діяння є, невід'ємною складовою інтелектуального моменту умислу [241, с. 97-98]. Вказане твердження цілком підлягає застосуванню і для ст. 205-1, 206, 206-2 КК України.

С.С. Титаренко вказує, що у диспозиції ч. 1 ст. 205-1 КК України законодавець безпосередньо використав певні орієнтири, які очевидно стверджують про умисний характер вини у цьому злочині: конструкції "внесення .. завідомо неправдивих відомостей", "умисне подання .. документів" [248, с. 156]. У контексті цього злочину науковець зазначає, що винний розраховує, що ті дії, які він здійснює, з позицій державного реєстратора будуть визнані легітимними та правильними, отже, як наслідок - отримають логічне продовження у формі здійснення комплексу реєстраційних дій, за допомогою яких буде закріплено бажаний для зловмисника результат у вигляді державної реєстрації юридичної особи або ФОП на підставі сфабрикованих відомостей. Отже, в даному випадку свідомість винного охоплює ознаки предмета посягання, а саме юридичну форму і зміст документів, які подаються для проведення державної реєстрації суб'єкта господарювання [248, с. 166].

Особа, реалізуючи будь-які дії, які пов'язані з внесенням завідомо неправдивих відомостей в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП, повинна

усвідомлювати суспільно небезпечний характер такої поведінки. Тобто, коли особа вносить недостовірну інформацію про власну участь в діяльності юридичної установи в документи, які є установчими для цієї організації, чітко усвідомлює протиправний характер своїх дій [156, с.145].

Вчиняючи протидію законній господарській діяльності, винний усвідомлює, що діями, які він здійснює, створюються перешкоди наступного характеру для суб'єкта господарювання: а) право вільного вибору виду господарської діяльності, організаційно-правової форми та способів її здійснення; б) самостійного обрання партнерів та контрагентів, а також найму працівників; в) вільного, на власний розсуд, укладання господарсько-правових та інших договорів; г) бути захищеним від незаконного втручання держави, її контролюючих та силових органів, службових, а також будь-яких інших осіб під час прийняття економічних чи управлінських рішень; г) бути захищеним від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму [234, с. 112-113]; д) бути захищеним від спроб захоплення ЄМК свого підприємства чи його частини; є) можливості реалізовувати права та інтереси, передбачені законодавством всі інші законні права та інтереси. Висновок про те, що в процесі вчинення протиправних дій винна особа усвідомлює об'єкт посягання, є можливим за умови усвідомлення, що винний внаслідок своїх дій може порушити хоча б один із перелічених вище компонентів свободи господарської діяльності [248, с. 157].

У ст. 206-2 КК України інтелектуальна складова полягає у тому, що суб'єкт злочину усвідомлює те, що 1) правочин вчиняється з документами, які здобуті незаконним шляхом, а саме є викраденими чи підробленими¹⁵; 2) зміст правочину суперечить інтересам підприємства, установи, організації і волі її учасникам; 3) він вдається до обману сторони правочину або інших осіб,

¹⁵ Існує думка, що у разі відсутності такого усвідомлення, наприклад, якщо підроблення або викрадення здійснювалось іншою особою, і при використанні таких предметів винний про це не знав, відповідальність за ст. 206-2 КК повинна виключатись [111, с. 42]. Слід зазначити, що можливою на практиці є ситуація опосередкованого виконання цього злочину, коли одна особа, використовуючи необережність іншої особи або її необізнаність (зокрема щодо документів) використовує її як знаряддя. У такому разі відповідальність несе опосередкований виконавець.

наприклад, державного реєстратора, роблячи вигляд, що правочин є законним, а документи - дійсними. Також суб'єкт цього злочину розуміє та передбачає зміст і юридичні наслідки такого правочину, а також володіє інформацією про суспільно небезпечний характер своїх дій, що знаходять зовнішній вираз у завданні матеріальної шкоди учасникам підприємства, установи, організації та їхній господарській діяльності загалом [257, с. 123-124].

Окрім цього, варто зауважити, що за темпоральними ознаками виникнення і формування умислу при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, переважає заздалегідь обдуманий умисел. Це пояснюється тим, що складність виконання об'єктивної сторони таких злочинів потребує, як правило, певної підготовки, плану дій. Така підготовка може виражатись не завжди активними діями (підробленням документів, підготовкою тексту письмової вимоги, викраденням печаток чи штампів тощо), але завжди проявляється у розумовій підготовці, такій як продуманість вчинення протиправного діяння.

Д.В. Зеркалов, досліджуючи методологію рейдерських атак, стверджує про такий її важливий етап як збір інформації - найбільш важливий підготовчий етап для атаки рейдера на підприємства, який проводиться приховано та триває від двох місяців до одного року. Принцип збору один і той самий - спочатку відбувається збір та аналіз відкритої та загальнодоступної інформації. Потім, в залежності від того, на що спрямоване захоплення - нерухомість, бізнес, земля, ліцензії тощо - рейдер отримує інформацію з обмеженим доступом [79, с. 29]. Вказане доводить, що рейдерству передують ретельна підготовка до вчинення злочинів, що вказує лише на прямий умисел та повне усвідомлення злочину.

Вольова ознака умислу - це свідомий вияв розумових і фізичних зусиль згідно з внутрішнім планом для здійснення діяння, досягнення поставленої мети, вибір і здійснення певного варіанту поведінки тощо [29, с. 83].

Вольовий момент умислу, згідно зі ст. 24 КК України, характеризується бажанням особи у настанні суспільно небезпечних наслідків свого діяння (при

прямому умислі) або хоча й небажанням, але свідомим припущенням їх настання (при непрямому умислі).

При цьому, законодавець, визначаючи поняття умислу, сформулював його тільки щодо злочинів з матеріальним складом. Оскільки у кримінальних правопорушеннях з формальним складом наслідок включається у злочинне діяння (воля суб'єкта спрямована на нього), то вольовий момент умислу стосується бажання вчинити таке діяння, а інтелектуальний - усвідомлення суспільної небезпечності свого діяння.

Як уже зазначалось, за характером складу ст. 205-1 КК України є формальним злочином, ст. 206-2 КК України - матеріальним, 206 КК України - комбінованим (формальний у частині протиправної вимоги та матеріальний у частині захоплення ЄМК чи його частини).

Таким чином, вольовий елемент об'єктивної сторони злочину за ст. 206-2 КК України охоплює бажання суб'єкта заволодіти майном підприємства, установи, організації, а за ст. 206 КК України - бажання захопити ЄМК, його частину (будівлі, споруди, земельну ділянку, об'єкти будівництва, інші об'єкти), припинивши або обмеживши діяльність на цих об'єктах (в частині захоплення), або бажання здійснити протидію законній господарській діяльності шляхом вимоги про припинення зайняття господарською діяльністю чи її обмеження, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю (в частині вимоги).

При здійсненні характеристики вини в злочині, описаному в ч. 3 ст. 206-2 КК України, можливим застосування аналогічного аналізу про можливість охоплення вольовим моментом умислу ситуацій свідомого припущення настання суспільно небезпечних наслідків [248, с. 168].

Що стосується складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 205-1 КК України, як злочину з формальним складом, то вольовим моментом умислу визнається факт бажання внести недостовірну інформацію

в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП [156, с.145] або бажання подати реєстратору підроблені документи. При цьому, кінцевою метою таких дій є державна реєстрація та відповідні зміни у ЄДР, оскільки без їх відображення злочинні дії не принесуть бажаного результату. Тим не менше, вказаний злочин є закінченим з моменту оброблення реєстраційних документів або подання таких документів у встановленому порядку, а не здійснення державної реєстрації.

Сутність вини при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, полягає в негативному ставленні особи до тих суспільних відносин, які ставить під охорону кримінальний закон, криміналізуючи означені діяння, тобто до суспільних відносин, що виникають у сфері господарської господарської діяльності, зокрема до порядку зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю.

Конкретизуючи перелік обставин, що можуть вплинути на ступінь вини при вчиненні досліджуваних злочинів, до них слід віднести: розмір предмета посягання (у ст. 206-2 КК України), характеристику винної особи, мотиви його дій, а також обтяжуючі або пом'якшуючі обставини, що передбачені Загальною частиною КК України.

Варто зауважити, що з'ясування вини не вичерпує суб'єктивної сторони злочину. Вагоме місце у її характеристиці відіграють також мотив і мета злочину.

Мотив та мета відносяться до факультативних ознак структури суб'єктивної сторони злочину, на відміну від вини. Втім, залежно від законодавчого формулювання та конструювання суб'єктивної сторони, вони також можуть виконувати роль обов'язкових, кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих), привілейованих ознак або ознак, що пом'якшують чи обтяжують покарання [114, с. 174].

При цьому, ст. 91 КПК України передбачає вказані елементи як такі, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, нарівні з формою вини та винуватністю особи у вчиненні кримінального правопорушення [134].

Незважаючи на це, ні слідчі, ні судді достатньо глибоко це питання не аналізують. Якщо на стадії досудового розслідування вони майже не з'ясовуються, то у вироках суду, як правило, міститься стандартне формулювання "з корисливих мотивів" без розкриття їх змісту [150, с. 105].

У науковій літературі мета злочину визнається як уявний бажаний кінцевий результат, до якого прагне особа, вчиняючи злочин" [1, с. 186-187]. У свою чергу мотив злочину визначають як: "інтегральний психічний утвір, що спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою" [232, с. 14]; "внутрішнє спонукання, рушійна сила вчинку" [1, с. 186-187].

Отже, аналізуючи зазначені визначення, робимо висновок, що метою є кінцевий бажаний результат злочинного діяння особи, а мотивом - те, що спонукало цю особу до такого діяння. За загальним правилом з'ясування злочинного мотиву дає зрозуміти чому винний вчинив те чи інше діяння, а з'ясування злочинної мети - для чого це діяння було вчинено, заради яких наслідків. Як бачимо, мотив та мета пов'язані з інтелектуальною та волевими ознаками вини.

Диспозиції "антирейдерських" статей не містять посилань на мету чи мотив, а тому він не є обов'язковим елементом суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів. При цьому, вказані елементи підлягають доказуванню у кримінальному провадженні та повинні братись до уваги при призначенні покарання.

Щодо обов'язковості мети за ст. 206 КК України існує дві протилежні точки зору. Для прикладу, О.О. Дудоров, Н.О. Гуторова вважають, що мета не є обов'язковою ознакою даного злочину, оскільки на неї прямо не вказано у диспозиції норми [64, с. 713; 52, с. 66-67]. Натомість П.П. Андрушко та Є.Л. Стрельцов наголошують, що суб'єктивна сторона цього злочину

характеризується спеціальною метою, яка полягає у прагненні примусити особу припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її або укласти будь-яку угоду, виконання якої може обмежити її законні права (інтереси) [154, с. 35; 242, с. 70]. Позиція останніх підкріплюється п. 15 ППВСУ №10 від 06.11.2009 №10 "Про судову практику в справах про злочини проти власності", у якому зазначено: "якщо винна особа, застосовуючи відповідні погрози чи насильство ... має на меті примусити потерпілого перестати займатися підприємницькою діяльністю чи обмежити її або укласти яку-небудь угоду, виконання якої може обмежити законні права (інтереси) підприємця, вчинене належить розглядати як протидію законній підприємницькій діяльності і кваліфікувати залежно від обставин за відповідною частиною ст. 206 КК України" [220].

На думку Л.М. Скори мета протидії законної господарської діяльності (примусити особу припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її) є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 206 КК України. У випадку, якщо поряд із цією метою, винний реалізує ще якусь іншу мету (наприклад, корисливу) - імовірною є наявність у діях, які ним вчинено, ознак ще одного складу злочину. У випадку, якщо буде виявлено у діях особи ще один склад злочину, кваліфікація буде здійснюватись за сукупністю злочинів [234, с. 123].

Альтернативною метою злочинного посягання, передбаченого ст. 206 КК України, може виступати прагнення отримати контроль над конкретним ЄМК чи його частиною [248, с. 160-161].

Ми підтримуємо підхід, за якого суб'єктивна сторона протидії законній господарській діяльності включає в себе специфічну мету, яка хоч і не визначена у кримінально-правовій нормі, але виступає ключовою ознакою для кваліфікації діяння за цією статтею. Вчиняючи цей злочин, винний має на меті створення перешкод у господарській діяльності. Всі дії, що у подальшому вчиняються (підшукування співучасників, обрання способів, знарядь, засобів

вчинення кримінального правопорушення та ін.), спрямовані на досягнення такої мети [163, с. 13].

Цікава дискусія виникла також щодо мети та мотиву за ст. 206-2 КК України.

Н.М. Грищенко стверджує, що логічне тлумачення цієї норми дозволяє стверджувати, що заволодіння майном підприємства, установи, організації не може вчинятись без мотиву незаконного збагачення, а тому обов'язковим елементом для цього складу злочину слід визнавати корисливий мотив [48, с. 68, с. 133]. Як вказує вчена, мова йде про бажання винного збагатитися самому або збагатити інших осіб, у статках яких він зацікавлений [48, с. 129].

За іншою позицією протиправне заволодіння майном юридичної особи далеко не завжди вчиняється з корисливих мотивів (зокрема у таких випадках основною руйнівною силою може виступати бажання усунення конкурента, а отже і зменшення рівня конкуренції на тому чи іншому ринку товарів, робіт чи послуг) [83, с.15].

Доречною також слід вважати позицію І.Б. Газдайки-Василишин про те, що не кожен випадок викрадення чи іншого протиправного заволодіння чужим майном поєднується з бажанням та наміром особи збагатитись за його рахунок [38, с. 181].

Така думка підтримується також і І.М. Федуловою, яка вважає, що мотивами вчинення цього злочину можуть бути не тільки прагнення власного збагачення, а й прагнення протиправно вплинути на господарську діяльність підприємства, установи, організації, недобросовісна конкуренція, доведення до банкрутства, заздрість тощо [257, с. 123-128].

А тому дозволимо собі не погодитися з Н.М. Грищенко, враховуючи наступне. Корисливий мотив виступає як прагнення протиправно задовольнити потребу винного в набутті майнових цінностей, майнових прав або у звільненні від майнових зобов'язань для особистої вигоди або наживи [81, с. 207].

Тобто, визнання корисливого мотиву обов'язковим елементу суб'єктивної сторони злочину за ст. 206-2 КК України означає, що кожне протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації вчиняється для збагачення чи наживи.

Проте, як слушно відзначається у наукових джерелах, рейдерські дії можуть мати за мотив не лише заволодіння матеріальними цінностями чи майновими правами, а й такі спонукання як особиста неприязнь, помста, незадоволені амбіції, намагання знищити конкурента [71, с. 5]. У цьому якраз і проявляється історичний зв'язок з тим рейдерством, яке виникло у 15 столітті та позначало діяльність піратів на службі в короля, метою яких було знищення кораблів, а не їх грабунок.

Незважаючи на те, що мотиви рейдерства зазвичай мають економічну основу, все ж таки причини рейдерських захоплень можуть бути різними. Наприклад, фірма-агресор може покращити свою позицію на ринку за рахунок отримання конфіденційної інформації про конкурентів, або ж просто їх усунення шляхом викриття. Крім того, злиття також призводить до зміни керівництва, яке є неефективним, враховуючи те, що затратність цієї процедури є нижчою, якщо її порівнювати з можливими альтернативами [80, с. 3].

Беручи до уваги викладене, вважаємо, що мотиви протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації можуть бути різними (а не лише корисливими), а тому на кваліфікацію цього злочину не впливають. При цьому, звісно, варто визнати, що в переважній більшості випадків ці мотиви є саме корисливими.

Що ж стосується мети вчинення злочину, за цим критерієм рейдерські захоплення підприємств доцільно поділити на такі, що вчиняються з метою: зміни власника підприємства; взяття під контроль управління підприємством; захоплення корпоративних прав; захоплення майна та інших активів підприємства; отримання контролю над наявними у захопленого підприємства налагодженими комерційними зв'язками, товарними знаками; порушення

роботи підприємства, його зупинки або ліквідації як конкурента (незалежно від цінності його активів) тощо [143, с. 52].

Відзначимо, що на законодавчому рівні не врегульовано питання про мету підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи чи ФОП, оскільки такі положення відсутні у диспозиції відповідної статті КК України. У той же час, є зрозумілим, що самоціллю для злочинців не є підробленням реєстраційних документів. Вбачається, що дії, що утворюють об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, розглядаються ними як підготовча ланка в процесі реалізації більш складної схеми, яка має на меті спрямованість на здійснення махінацій за участі новоствореного суб'єкта господарювання. Зважаючи на викладене, логічно в даному випадку вести мову про опосередковану мету, у свою чергу, кінцевою метою злочину є саме захоплення підприємства чи його активів шляхом використання результатів фіктивної реєстрації суб'єкта господарювання [248, с. 161].

Висновки до розділу 2

1. За результатами аналізу об'єкта злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, на всіх його рівнях визначено, що родовим об'єктом вказаних злочинів є охоронювані законом суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, а видовим - порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю.

У той же час, визначено, що основним безпосереднім об'єктом злочину у досліджуваних злочинах є:

- встановлений порядок державної реєстрації юридичних осіб та ФОП, покликаний забезпечити, у тому числі правомірне заняття господарською діяльністю (ст. 205-1 КК України). Додатковими обов'язковими об'єктами цього злочину визнаються установлений законодавством про державну реєстрацію документообіг та порядок документального посвідчення фактів в сфері здійснення державної реєстрації юридичних осіб та ФОП. Додатковими

факультативними об'єктами розглядуваного злочину можуть бути система оподаткування, власність, засади добросовісної конкуренції, порядок отримання кредитних ресурсів, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації відповідним суб'єктом свободи господарської діяльності (ст. 206 КК України). Додатковими факультативними об'єктами цього злочину можуть бути право людини на особисту недоторканність, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, право власності, життя і здоров'я особи, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, засади добросовісної конкуренції, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації порядку зайняття господарською діяльністю в частині вільного розпорядження юридичними особами або їх учасниками своїм майном (ст. 206-2 КК України). Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину виступає право власності на зазначене майно, а факультативними можуть бути здоров'я, воля, честь, гідність особи, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, службова діяльність, засади добросовісної конкуренції, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси.

Предметом злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, є: документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП (ст. 205-1 КК України); майно юридичної особи або частки, акції, паї її учасника (засновника, акціонера, члена) (ст. 206-2 КК України). Відзначено, що злочин, передбачений ст. 206 КК України, може бути як безпредметним, так і предметним. Його предметом можуть виступати: (1) майно, погроза, пошкодження чи знищення щодо якого надійшла потерпілому; (2) офіційні документи, що засвідчують право на

володіння, користування та розпорядження майном підприємства (його частиною); (3) єдиний майновий комплекс або його частина.

Незважаючи на те, що диспозиція ст. 205-1 КК України не містить згадки про особу, якій внаслідок злочину завдається або може бути завдана шкода, відзначено, що виходячи з сутності цього злочину, шкода у першу чергу може бути завдана юридичній особі або її учаснику чи працівнику, ФОП. У той же час, потерпілими за ст. 206 КК України в першу чергу можуть бути суб'єкти господарювання, а також їх службові особи, працівники. У свою чергу, потерпілими за ст. 206-2 КК України в першу чергу також можуть бути суб'єкти господарювання, зокрема: 1) ФОП; 2) юридичні особи, що здійснюють господарську діяльність; а також 3) інші юридичні особи (благодійні фонди, громадські організації); 4) учасники (засновники, акціонери, члени), працівники таких юридичних осіб.

2. З огляду на наявність відповідних вказівок на ознаки об'єктивної сторони, підкреслено, що злочин за ст. 205-1 КК України має формальний склад, за ст. 206 КК України - комбінований (формальний у частині протиправної вимоги та матеріальний у частині захоплення ЄМК чи його частини), за ст. 206-2 КК України - матеріальний. На основі проведеного аналізу зроблено висновки щодо можливих форм злочинних дій:

- диспозиція ст. 205-1 КК України передбачає дві форми злочинних дій:

1) внесення в документи завідомо неправдивих відомостей та подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості;

- диспозиція ст. 206 КК України також передбачає дві форми злочинних дій: 1) протиправна вимога припинити займатись господарською діяльністю або обмежити її, укласти або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю; 2) захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне

припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них. Підкреслено, що вимога обмеження господарської діяльності за своїм змістом вже охоплює вимогу укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю. Тому у цій частині, обґрунтовано потребу у внесенні змін до вказаної статті (за умови її збереження) задля надання їй більш лаконічної форми. При цьому, підтримано розширення переліку форм погроз, які можуть виступати способами реалізації протиправної вимоги. Що стосується другої форми протидії законній господарській діяльності, то вона полягає у встановленні фактичного контролю над ЄМК чи його частиною, поєднаному з незаконним припиненням або обмеженням діяльності на цих об'єктах;

- об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України характеризується такими обов'язковими ознаками як: 1) протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями їх учасників (засновників, акціонерів, членів) як суспільно небезпечне діяння; 2) вчинення правочинів з використанням визначених законом засобів як спосіб вчинення злочину; 3) підроблені або викрадені документи, печатки, штампи як засіб вчинення злочину; 4) матеріальна шкода для власника чи користувача внаслідок вилучення майна з його правомірного володіння як суспільно небезпечний наслідок.

3. За основними складами досліджуваних злочинів у ст. 206 та 206-2 КК України суб'єкт є загальним, а за ст. 205-1 КК України - спеціальним. При цьому, кваліфіковані склади злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, вказують, що суб'єктом також може бути і службова особа, тому у ч. 2 ст. 205-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України суб'єкт є спеціальним (службова особа). Відповідальність за вказані злочини може наставати виключно після досягнення особою віку шістнадцяти років, що відзначено виправданим рішенням законодавця.

Виокремлено характерні соціально-демографічні ознаки осіб, що вчинили злочини, які охоплюються поняттям рейдерство.

Відзначено про можливість вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, в інтересах юридичної особи. Зважаючи на ці обставини, висунуто пропозицію передбачити у кримінальному законі можливість застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб за вчинення від їх імені та в їх інтересах злочинів, передбачених ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України шляхом доповнення переліку, визначеного ч. 1 ст. 96-3 КК України.

4. Підкреслено, що злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, можуть бути вчинені виключно у формі прямого умислу. При цьому, за темпоральними ознаками виникнення і формування умислу при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, переважає заздалегідь обдуманий умисел.

Мотив та мета злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, не впливають на кваліфікацію цих діянь, проте, сприяють індивідуалізації покарання. Досліджувані злочини можуть вчинятись з різних мотивів, однак, домінуючим серед них є корисливий. Вказаному мотиву відповідає наявність корисливої мети.

РОЗДІЛ 3 ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ

3.1. Кримінально-правова політика протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство

У контексті гостроти проблеми рейдерства надзвичайно актуальним є питання вироблення належної державної, у тому числі, кримінально-правової, політики протидії рейдерству, зокрема розроблення та реалізація низки заходів щодо ефективного захисту від рейдерства та його подолання [89, с. 61].

Формування системи протидії рейдерству безумовно передбачає собою чітке визначення державної політики щодо цього явища, її напрямів, а також вдосконалення галузевого законодавства і, найголовніше, створення належних умов для становлення та розвитку відповідної системи безпеки підприємництва [14, с. 155].

Кримінально-правова політика полягає у формуванні законодавства в галузі протидії злочинності, яке дозволяє розмежувати злочинне діяння від іншого протиправного, морально засудженого делікту. Від тих елементів, що входять у предмет кримінально-правової політики протидії кримінальним правопорушенням, залежатиме розвиток кримінальної процесуальної, кримінально-виконавчої, кримінологічної, криміналістичної та оперативно-розшукової політики.

Предметом кримінально-правової політики слід вважати державну програму протидії злочинності, яка реалізується за допомогою кримінально-правових засобів і методів [21, с. 23-24] або як зазначав А.А. Митрофанов "з використанням засобів кримінальної репресії" (у широкому значенні кримінально-правової політики) чи "засобами матеріального кримінального права" (у вузькому значенні кримінально-правової політики) [148, с. 34]. Іншими словами, до її предмету варто віднести питання, пов'язані з визнанням злочинними певних діянь та виключенням із низки кримінальних правопорушень тих чи інших діянь (криміналізація і декриміналізація); застосуванням заходів кримінальної відповідальності; забезпеченням

невідворотності покарання; виконанням покарань; виправленням та перевихованням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення; соціальною адаптацією (ресоціалізацією) осіб, які понесли покарання.

О.О. Дудоров слушно зазначає, що на сучасному етапі кримінально-правова протидія рейдерству не набула ознак комплексності та системності. Характерною є фрагментарна криміналізація окремих проявів, недотриманням вимог як сучасної кримінально-правової політики України, так і усталених стандартів нормотворчості [65, с. 117; 70, с. 133]. Тому ми погоджуємось з вченим, що вказана ситуація зумовлює гостру потребу у зваженому вдосконаленні кримінального закону.

Цілями кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, є:

1. попередження (профілактика) злочинів, передбачених ст. ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, скорочення злочинності у цій сфері;
2. виявлення та фіксація фактів протиправної поведінки у цій сфері, ведення комплексної статистики злочинів цього виду;
3. притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та їх подальше виправлення, превенція рецидиву;
4. призначення кримінального покарання, що сприяє відновленню соціальної справедливості та виправленню винного;
5. оцінка ефективності чинного кримінального законодавства та його своєчасне удосконалення, спрямоване на уникнення прогалин та неповноти у регулюванні відповідних суспільних відносин.

Зазначені цілі реалізуються через систему органів правопорядку та судових органів та їх функції, такі як: з'ясування причин злочинності, припинення правопорушень, розшук злочинців, розслідування кримінальних правопорушень, засудження винуватих, виконання вироків, контроль засуджених осіб, які були звільнені від відбування покарання.

Досліджуючи кримінально-правову політику протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, безумовно слід зупинитись на оцінці її ефективності в сучасних реаліях.

Результат ефективності реалізації кримінально-правових норм можна оцінити, спираючись на статистичні показники, що відображають динаміку вчинення відповідних злочинів. Це пояснюється тим, що центральним показником динаміки слід вважати темп зростання або зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень. Спираючись на вказані дані, буде можливим встановлення рівня ефективності конкретної кримінально-правової норми [259, с. 269; 251, с. 124].

Визначаючи ефективність кримінально-правової політики, а також конкретної кримінально-правової норми, потрібно враховувати ряд факторів, як от: динаміку злочинності, показники рецидиву; співвідношення витрат і отриманого результату; своєчасність прийняття кримінально-правових заборон; обґрунтованість прийняття кримінально-правових заборон; можливість застосування норми з врахуванням супутніх факторів; діяльність правозастосовних органів і судів [164].

Таким чином, кримінально-правова політика протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, буде ефективною у разі зниження рівня (динаміки) злочинності у цій сфері, зокрема рецидивної, оптимальних (в міру суворих) заходів впливу на винних осіб, результативності загальної превенції, реалізації механізму компенсації завданої внаслідок злочину шкоди.

Відповідно, під ефективністю кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, слід розуміти зниження рівня злочинності у сфері рейдерства, що досягається шляхом використання кримінально-правових засобів, зокрема, визначення засад кримінальної відповідальності й покарання, кола діянь, віднесених до категорії рейдерських злочинів (криміналізації й декриміналізації), оптимальних заходів впливу на винного (пеналізації та депеналізації), загальної та спеціальної превенції, які оптимально відповідали б потребам суспільства.

Звернімось до офіційних статистичних даних, пов'язаних з явищем рейдерства, для оцінки його динаміки як результату ефективності кримінально-правової політики.

Проблема полягає у тому, що у нашій державі відсутня комплексна, консолідована (а, отже, повна) статистика рейдерських атак, так само як і методологія віднесення певного кримінального правопорушення до рейдерства [91, с. 188]. Це, у першу чергу, пов'язано з відсутністю кримінально-правового визначення поняття "рейдерство", що призводить до різнотлумачення цього поняття правозастосувачами.

На нашу думку, динаміку рейдерства можна оцінити фрагментарно на основі статистики, яка ведеться ОГП (щодо кількості кримінальних проваджень за "антирейдерськими" статтями) та ДСА України (щодо кількості вироків, які набрали законної сили, а також стосовно засуджених осіб за такими статтями). Додатково, доцільно взяти до уваги інформацію Міністерства юстиції України щодо кількості задоволених скарг на реєстраційні дії у сфері бізнесу (слід зазначити, що у структурі Міністерства з 2016 року функціонує так звана "Антирейдерська" комісія).

Дисертантом отримано інформацію від ОГП щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України за період з 2014 по 2021 роки, що подається у вигляді графіка нижче (Рис. 3.1)¹⁶.

¹⁶ Вказані відомості отримані автором у відповідь на запит про отримання інформації до ОГП.

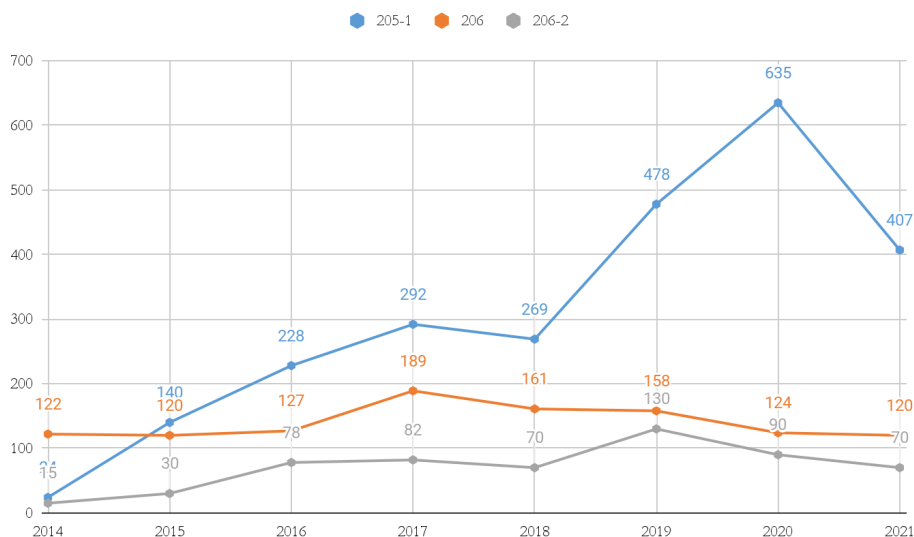

Рис. 3.1 Динаміка кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України за період з 2014 по 2021 роки

Аналіз отриманих відомостей свідчить про наступне:

а) Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 205-1 КК України протягом 2014-2020 років щорічно зростала. У 2021 році відбувся спад їх кількості на 36% порівняно з попереднім роком.

б) Динаміка кількості облікованих кримінальних правопорушень за ст. 206 КК України протягом 2014-2016 залишалась на сталому рівні. У 2017 році відбувся ріст кількості вказаних злочинів на 33% порівняно з попереднім роком. У подальшому протягом 2018-2021 року відбувався щорічний спад кількості облікованих кримінальних правопорушень за цією статтею.

в) Кількість облікованих кримінальних правопорушень за ст. 206-2 КК України протягом 2014-2019 років щорічно зростала. У 2020 році відбувся спад їх кількості на 31% порівняно з попереднім роком. У 2021 році тенденція спаду повторилась.

При цьому, слід зазначити, що кількість рейдерських атак не може прирівнюватись до кількості облікованих кримінальних проваджень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, з огляду на те, що:

1) Існує вірогідність можливості неправильної кваліфікації органами правопорядку рейдерських дій за іншими (суміжними) статтями КК України (наприклад, ст. 189, 190, 197, 358 тощо).

2) Чинний механізм реєстрації кримінального провадження передбачає можливість внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань без будь-яких попередніх перевірок органом досудового розслідування відомостей, викладених у заяві про вчинення кримінального правопорушення. Тобто, факт відкриття кримінального провадження та його подальшого обліку ще не підтверджує факт рейдерської атаки.

3) Кримінальне провадження за статтею 206 КК України може здійснюватись лише на підставі заяви потерпілого, тобто є приватним обвинуваченням відповідно до ст. 477 КПК України [134]. Навіть за умови наявності складу злочину (у даному випадку в разі підтвердження факту протидії господарській діяльності) воно підлягає закриттю, якщо потерпілий відмовився від обвинувачення. Закриті кримінальні провадження не включаються до облікованих кримінальних правопорушень відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення. Це означає, що рейдерська атака може мати місце, проте у разі примирення правопорушника з потерпілим вона не включається у статистичну інформацію.

4) Не всі потерпілі від рейдерської атаки звертаються за захистом до органів правопорядку.

5) Відповідно до матеріалів судової практики не всі кримінальні провадження за облікованими кримінальними правопорушеннями направляються до суду, а з тих, які направляються - не по всіх виноситься обвинувальний вирок. Більше того, не всі обвинувальні вирoki набирають законної сили, оскільки можуть бути скасовані в апеляційному чи касаційному порядку. Тобто, факт здійснення рейдерства як одного із злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК має бути підтвердженим вирокom суду, який набрав законної сили. У цьому контексті показовою є статистика ДСА України, яка буде наведена далі.

Отже, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень хоч і ілюструє певну динаміку вчинення рейдерських злочинів, проте такі статистичні дані не дозволяють дійти однозначного висновку про збільшення або спад масштабів рейдерства [91, с. 189-190]. Водночас очевидні тенденції зростання кримінальної активності в економіці, високий показник латентності господарських злочинів і той факт, що вчинення такої категорії злочинів не отримує належної негативної оцінки з боку держави, спричиняє суттєве погіршення економічного клімату в країні.

Також варто відмітити відсоткове співвідношення облікованих кримінальних правопорушень до правопорушень, за якими провадження направлені до суду (Рис. 3.2).

У розрізі ст. 205-1 КК України показники свідчать про відносну ефективність цієї норми - в середньому кожне друге кримінальне провадження (53%) передається до суду. Натомість абсолютно зворотній висновок за статтями 206 та 206-2 КК України. За ст. 206 середнім показником є 2%, а по ст. 206-2 - 5%. Іншими словами, з кожних 100 кримінальних проваджень, лише 2 будуть передані в суд для подальшого розгляду по ст. 206, та лише 5 по ст. 206-2 КК України. Це свідчить про наявність серйозних проблем ефективності цих кримінально-правових заборон.

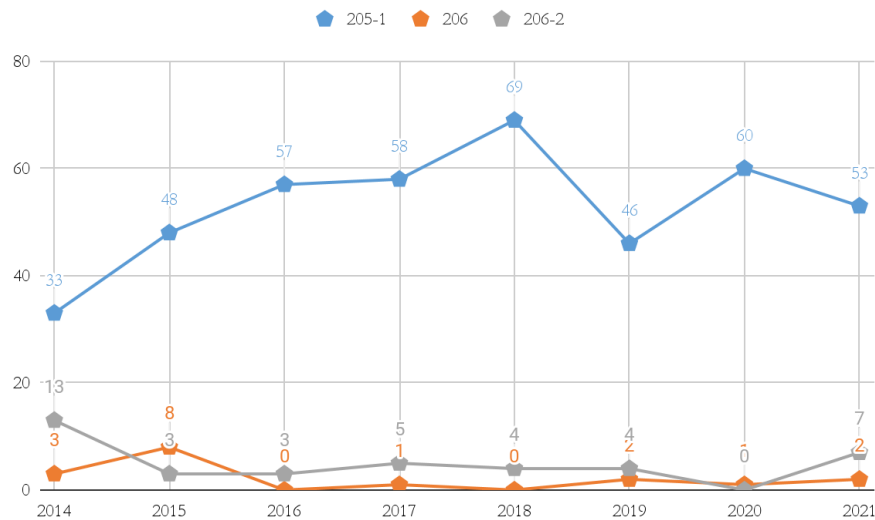

Рис. 3.2 Відсоткове співвідношення облікованих кримінальних правопорушень до правопорушень, за якими провадження направлені до суду за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України за період з 2014 по 2021 роки

Як було зазначено вище, вирок за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, які набрали законної сили, на відміну від відомостей про кількість облікованих кримінальних проваджень, є більш надійним підтвердженням фактів вчинення рейдерства. Тому вважаємо за доцільне звернутись до статистичної інформації ДСА України щодо кількості таких вироків¹⁷. Для зручності сприйняття відобразимо отримані відомості у вигляді двох графіків - перший окремо за ст. 205-1 КК України (з огляду на їх велику кількість відносно інших двох статей), а другий - за ст.ст. 206 та 206-2 КК України.

¹⁷ Вказані відомості отримані автором у відповідь на запит про отримання інформації до Державної судової адміністрації України. При цьому, варто зауважити, що в разі вчинення декількох злочинів, облік ведеться за статтею КК України, санкція якої передбачає більш суворе покарання. Тому певна кількість злочинів може бути не відображена у звітності.

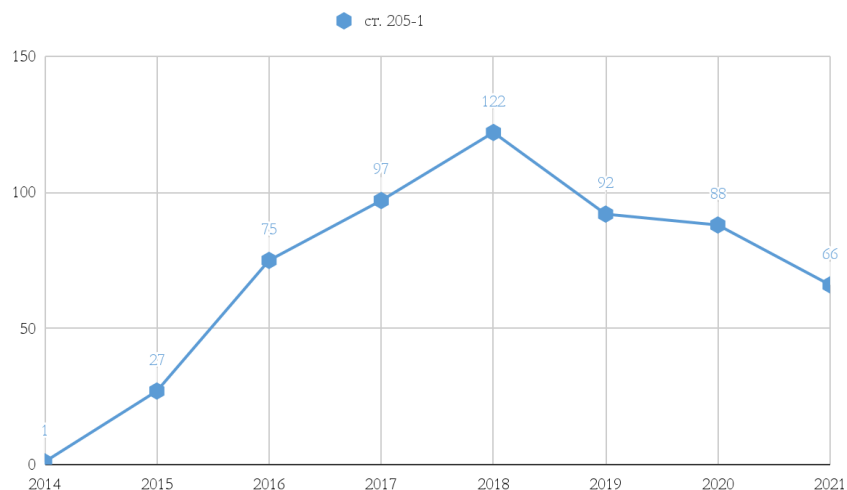

Рис. 3.3 Динаміка кількості вироків, що набрали законної сили, за ст. 205-1 КК України з 2014 по 2021 роки

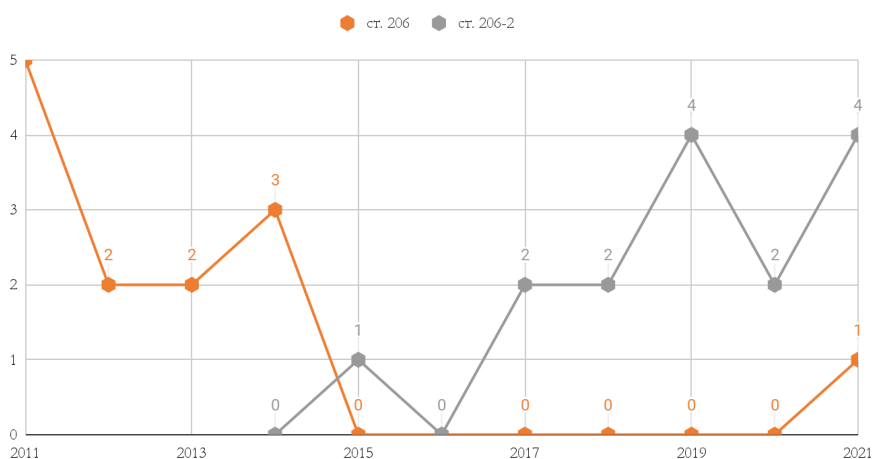

Рис. 3.4 Динаміка кількості вироків, що набрали законної сили за ст.ст. 206 та 206-2 КК України у період з 2011 по 2021 роки

Аналіз отриманих відомостей свідчить про наступне:

а) По ст.ст. 206 та 206-2 КК України надзвичайно мало вироків, які набрали законної сили, порівняно з кількістю облікованих кримінальних проваджень.

На нашу думку, це може бути спричинено такими обставинами: а) високим рівнем корупції, яка за оцінками науковців [269, с. 150] є супутнім явищем до рейдерства та становила істотний фактор зупинення проваджень та,

як правило, без перспектив подальшого відновлення досудового розслідування); б) недоліками конструкції, змісту вказаних кримінальної-правових заборон, що значно ускладнило можливість швидкого та якісного розслідування, викликало труднощі у правозастосовувачів.

У розрізі останніх семи років (2014-2021) з 1121 облікованого кримінального провадження по ст. 206 КК - всього лише 4 вироки (0,36 %), а по ст. 206-2 КК України з 565 кримінальних проваджень - 15 вироків (2,65%). Звісно, певна частина проваджень не закінчується обвинувальним вирок, оскільки існує таке явище як "помилка слідства". Проте, воно не може мати такого масштабу. Це свідчить про нездатність цих кримінальних заборон до ефективної реалізації, їх недосконалість, що призводить до неможливості досягнення мети кримінального закону та кримінально-правової політики.

Додатково це підтверджує те, що відомості про обліковані кримінальні правопорушення не можуть бути вірогідною основою для аналізу зростання чи спадання рейдерства в Україні.

б) Формально динаміка вироків за ст. 206 КК України характеризується спадом, а за ст. 206-2 КК України - зростанням. При цьому, незначна кількість вироків, які набрали законної сили цим статтям позбавляє можливості формування однозначного висновку про збільшення чи зменшення кількості рейдерських атак.

в) По ст. 205-1 КК України після 2018 року простежується певний спад кількості вироків, що може свідчити про негативну динаміку рейдерства.

У період з 2014 по 2021 рік з 2473 облікованих кримінальних проваджень ухвалено 578 вироків, які набрали законної сили (22,9 %). Такий показник може свідчити про високу ефективність цієї кримінально-правової заборони¹⁸.

¹⁸ До речі, підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та ФОП, в літературі визнається одним із найбільш поширених злочинів, розгляд проваджень по яким завершується вирок (поряд з контрабандою, зайняттям гральним бізнесом, незаконним виготовленням, зберіганням, збутом чи транспортуванням з метою збуту піддакцизних товарів, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), порушенням здійснення операцій з металобрухтом) [58, с. 307].

За станом рецидивної злочинності також певною мірою можна судити про ефективність норм кримінального права і попередженні злочинності [158, с. 38].

Тому однією із загальноприйнятих методик визначення ефективності кримінально-правових норм також є використання відомостей про рецидив як основного показника їх спеціально-превентивної ефективності. Рецидив - найбільш небезпечний вид множинності злочинів, коли мета спеціальної превенції не була досягнута не дивлячись на те, що мало місце не тільки призначення, а й виконання покарання.

Основним джерелом інформації про рецидивну злочинність є дані судової статистики, зокрема форма № 7 "Звіт про склад засуджених", які публікуються ДСА України.

Зазначена форма передбачає, серед іншого, інформацію про кількість осіб, що раніше вчинили злочин, але були звільнені від кримінальної відповідальності; судилися, але визнані такими, що не мають судимості; судилися, але судимість погашена чи знята; кількість засуджених, які мають незняту або непогашену судимість, їх освіту, вік, гендер, рід занять тощо.

Звернення до зазначеної судової статистики дає підстави стверджувати, що злочин за ст. 205-1 КК України регулярно вчиняється особами, які мають незняту чи непогашену судимість (питома вага таких осіб серед кількості засуджених за ст. 205-1 КК України відображена на рис. 3.5). Проте, їх кількість за останні три роки знизилась, а у 2021 році досягла історичного мінімуму після 2015 року (2%).

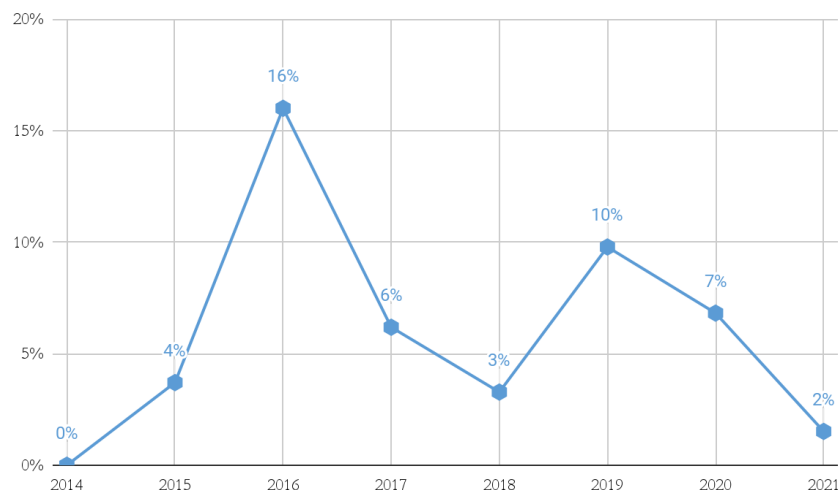

Рис. 3.5. Графік зміни питомої ваги кількості осіб, які мають незняту чи непогашену судимість серед кількості засуджених за ст. 205-1 КК України за період з 2014 по 2021 роки

Знову ж таки, низька кількість вироків за ст. 206 та 206-2 КК України протягом досліджуваного періоду не дає можливості виокремлення тенденцій вчинення або невчинення цих злочинів особами, які мають незняту чи непогашену судимість. Нами виявлено по одному випадку рецидиву для кожної із зазначених статей. У 2014 році з двох засуджених осіб за ст. 206 КК України - одна має незняту чи непогашену судимість. У 2015 році одна засуджена особа за ст. 206-2 КК України мала незняту чи непогашену судимість. Формальні підрахунки дозволять написати, що в першому випадку було 50% рецидиву, а в другому - 100%. Проте, такий висновок не заслуговує на вірогідність в силу об'єктивних причин.

З огляду на розповсюдженість "реєстраційного" рейдерства, у якому беруть участь суб'єкти державної реєстрації, здійснюючи незаконні реєстраційні дії, також пропонуємо звернутись до аналізу відомостей щодо оскарження таких дій в адміністративному порядку.

С.Н. Баліна також вважає, що "оцінка динаміки рейдерства без урахування показників діяльності Колегії Міністерства юстиції України з розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність державного реєстратора,

суб'єктів державної реєстрації, територіальних органів Міністерства юстиції є неповною" [11, с. 18]. До речі, вказана Колегія неофіційно іменується як "Антирейдерська" [90, с. 88].

Відповідно до статистичної інформації Міністерства юстиції України¹⁹, за 2020 рік до Міністерства надійшло 3863 скарги на рішення, дії, бездіяльність суб'єктів державної реєстрації, яких 3029 скарг у сфері нерухомості та 834 скарги у сфері бізнесу (1104 скарги задоволено, з яких 837 скарг у сфері нерухомості та 267 скарг у сфері бізнесу).

За 2021 рік до Міністерства надійшла 3261 скарга, з яких 2560 скарг у сфері нерухомості та 701 скарга у сфері бізнесу (1057 скарг задоволено, з яких 865 скарг у сфері нерухомості, 192 скарги у сфері бізнесу).

Хоча загальна кількість скарг вища, відмітимо, що кількість підтверджених випадків порушень у сфері бізнесу зменшилась, а сфері нерухомості - незначно збільшилась.

Не можемо оминати увагою проведене Офісом ефективного регулювання (BRDO) у вересні 2021 року дослідження "Оцінка стану реєстраційного рейдерства в Україні" [165], у якому здійснено оцінку стану рейдерства в Україні на підставі аналізу частки скасованих реєстраційних дій від загальної кількості вчинених реєстраційних дій); оцінки ефективності роботи державних органів у протидії рейдерству; сприйняття рейдерства суспільством. Діяльність Національної поліції України визначена найбільш неефективною як на підставі аналізу статистичних даних, так і за результатами експертної оцінки. На думку 100% експертів, звернення до поліції не забезпечують потрібного результату. 89% експертів не рекомендують звертатися до поліції для захисту прав від рейдерської атаки. Зроблено висновок, що такі результати свідчать про неефективність кримінально-правового способу захисту прав від рейдерських атак та критичну потребу у вдосконаленні діяльності правоохоронних органів [165, с. 37].

¹⁹ Вказані відомості отримані автором у відповідь на публічний запит до Міністерства юстиції України.

Аналіз динаміки поширення рейдерства в Україні є необхідним для визначення, зокрема актуальності доктринальних досліджень з цієї теми. При цьому, проведене нами дослідження статистичної інформації ОГП, ДСА України, Міністерства юстиції України, дає підстави стверджувати про те, що рейдерство досі поширене в нашій державі. Наявний механізм кримінально-правової протидії рейдерству у вигляді ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК не досягає поставлених завдань та не здійснює належним чином охорону відповідних суспільних відносин. При цьому, ст.ст. 206 та 206-2 КК України характеризуються особливо низьким рівнем ефективності.

Отже, ефективність кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, є низькою. Таким чином, проведення подальших наукових досліджень у цій сфері, пошук шляхів підвищення ефективності кримінально-правової політики та кримінально-правових норм, є важливим та необхідним завданням, а його актуальність залишатиметься високою до того моменту, поки прояви рейдерства не втратять систематичний характер.

Одним із таких шляхів може бути створення спеціальної кримінально-правової заборони під назвою "Рейдерство", тобто введення цього терміну до кримінального закону та криміналізація діянь, які охоплюються ним. Розглянемо це питання детальніше.

Варто зазначити, що в узагальненому вигляді існує дві концепції вирішення питання щодо криміналізації рейдерства [100, с. 242]. Перша концепція передбачає створення окремої статті у КК України під назвою "Рейдерство". Прихильники другої вважають недоцільною криміналізацію рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення та наголошують на необхідності протидії цьому явищу наявними кримінально-правовими заборонами [102, с. 123].

Першою спробою криміналізувати рейдерство та створити нову статтю КК України став проект Закону "Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної

відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство)" від 13.03.2007 №3300, яким пропонувалось доповнити КК України ст. 224-1 з назвою "Захоплення підприємства - рейдерство". Стаття мала встановити кримінальну відповідальність за замовлення та (або) організацію нападу на підприємство, установу, організацію з метою його захоплення, що потягло порушення його нормальної роботи, а так само напад на підприємство, установу, організацію, з метою його захоплення, вчинене організованою групою (рейдерство) [198]. Проте, ця законодавча ініціатива отримала критичні зауваження Головного науково-експертного управління ВР України, оскільки рейдерство розумілось у вузькому значенні та визначалось виключно крізь призму силового захоплення суб'єктів господарювання, а тому не охоплювало, а, відповідно, і виключало, кримінальну відповідальність за інші форми цього явища. Тому у червні 2007 року проект було відкликано з огляду на його недоліки.

Ще однією законодавчою спробою криміналізувати рейдерство став проект закону "Про внесення змін до деяких законів України (щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій" від 03.12.2007 №1101, яким пропонувалось створити статтю 206-1 КК України з назвою "Незаконне захоплення будівель, споруд чи інших об'єктів підприємств, установ, організацій та незаконне втручання у їх діяльність з метою зміни органів управління та посадових осіб підприємства, установи, організації незалежно від форми власності" [188]. Як бачимо, попередній негативний досвід колег по парламенту було враховано. Але з небезпідставною критикою цього разу виступив ВСУ, який зазначав, що метою рейдерства є встановлення контролю над діяльністю підприємств, установ, організацій, їх грошовими коштами та іншим майном, а захоплення будівель, споруд чи інших об'єктів є тільки засобами досягнення мети. Окрім цього, суперечливим відзначено словосполучення "незаконне захоплення" [248, с. 54]. Як результат, вказаний законопроект прийнято у редакції без цієї статті.

До речі, майже у такій редакції пропонувалось доповнити КК України ст. 191-1 проектом закону від 25.09.2008 №3225 (законопроект було відкликано) [197].

Прихильником доповнення розділу VI КК України ст. 187-1 виступив також Б.М. Грек, запропонувавши таку редакцію цієї статті: "Рейдерство, тобто напад на підприємство, установу, організацію, жиле або нежиле приміщення, інше майно незалежно від форм власності, вчинене за попередньою змовою групою осіб, поєднане із застосуванням фізичного або психічного насильства, або з погрозою застосування такого насильства, з використанням штучно створеного майнового конфлікту і підроблених або інших нелегітимних документів або неправових судових рішень для надання нападу видимості законних дій, з метою протиправного заволодіння майном у великих розмірах або встановлення контролю над оперативним управлінням таким майном" [45, с. 43-44]. Аналогічна пропозиція щодо ст. 187-1 була також і у І.Г. Богатирьова [19, с. 128].

Вважаємо такі підходи помилковими, оскільки, по-перше, тлумачення рейдерства як напад на інше майно (фізичних осіб) виходить за рамки підтримуваної нами концепції рейдерства. А по-друге, наявних навіть у 2009 році статей КК України було достатньо для кваліфікації злочинних дій з майном фізичних осіб (крадіжка, присвоєння, пошкодження, знищення тощо). Знову ж таки трактування рейдерства лише як напад виключає сучасні інтелектуальні форми його проявів.

Окремо також варто відзначити проект Закону від 05.06.2008 №2614, яким пропонувалось доповнити КК України новою ст. 206-1 з назвою "Захоплення будівель, споруд чи інших об'єктів підприємств, установ, організацій" [193] (законопроект подано до другого читання, але в подальшому прийнято без цієї статті). Ймовірною причиною такого рішення стала чергова спроба боротьби з силовим рейдерством та невиправдана конкуренція зі ст. 341 КК України.

Серед останніх ініціатив виокремлення окремого складу кримінального правопорушення варто відмітити пропозицію колишнього заступника Міністра юстиції України О. Оніщук, висловлену в 2021 році в ході доповіді "Українське рейдерство: як впізнати ворога без "обличчя" й перемогти його". За наслідками обговорення запропоновано змінити редакцію ст. 206-2 КК України та викласти її наступним чином: "Рейдерство, тобто протиправне заволодіння корпоративними правами, частками, акціями, паями засновників, учасників, акціонерів, членів юридичної особи, цілісним майном комплексом, іншим майном юридичної особи, а також земельною ділянкою та іншим майном фізичної особи шляхом підроблення документів та/або використання підроблених печаток, штампів, або шляхом державної реєстрації прав та юридичних осіб без законних на те підстав" [255]. Вказана пропозиція є симбіозом ст. 205-1 та 206-2 КК України, які, власне, і створені як спеціальні "антирейдерськими" кримінально-правовими заборонами. Концептуально такий підхід має раціональне зерно, хоча не можемо погодитись з визначенням майна фізичних осіб, які не ведуть підприємницьку діяльність, як об'єкта рейдерських дій, а також "винесення за дужки" рейдерства такого злочину як протидія законній господарській діяльності.

Також підтримку цієї концепції без конкретизації змісту статті висловили О.Б. Таращанська [236, с. 134], Р.А. Панасенко [168], А.С. Політова [178, с. 66], Я.І. Соловій [240, с. 136].

Тепер пропонуємо розглянути другу концепцію щодо криміналізації рейдерства (негативну).

В.О. Швець висловив позицію про недоцільність доповнювати КК України новим складом злочину, оскільки в такому разі співробітникам правоохоронних органів буде складно довести факт вчинення рейдерства [269, с. 150].

Н.О. Гуторова констатувала, що криміналізації має бути піддано не рейдерство як система взаємопов'язаних дій, а саме окремі дії, що входять до цієї системи. Це дасть можливість реагувати кримінально-правовими засобами

вже на перші дії, які розпочинають систему заходів щодо протиправного захоплення підприємств [54, с. 9].

На думку Д.П. Кисленка криміналізація рейдерства як окремого суспільно-небезпечного діяння шляхом установлення відповідальності за його вчинення в спеціальній кримінально-правовій нормі є недоцільною, оскільки це призведе до надмірності криміналізації та створить складнощі при притягненні винних до кримінальної відповідальності, тому що потребуватиме доведення суб'єктивних ознак системи рейдерських дій у цілому, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств [86, с. 8].

Прихильниками концепції достатності наявних кримінально-правових заборон для протидії рейдерству були також П.Т. Гега та В.А. Пустовіт [41, с. 35], Г.І. Здоронок [78, с. 29], Л.М. Скора [234, с. 5].

Ключовим викликом для прибічників створення окремої статті в КК України під назвою "Рейдерство" є складність та динамічність розвитку форм цього явища. Рейдерство не вчиняється одномоментно і є системою взаємопов'язаних дій. Відмітити варто також різноманіття рейдерських схем, проаналізованих у п. 1.1. Для прикладу, "силові" сценарії рейдерства були притаманні цьому явищу у період 1990-2000 років, а тому, коли законодавець почав боротись з такими формами на початку 2000-х років, це втратило актуальність, оскільки поширення набуло "реєстраційне" рейдерство. Важко поєднати всі різновиди рейдерства під одним поняттям та в одному складі кримінального правопорушення, враховуючи різноманіття форм рейдерських дій. Проте, це можливо зробити, якщо не вдаватись до казуального опису у диспозиції однієї норми всіх рейдерських схем. Тобто, варто узагальнити та виважено сформулювати норми кримінального закону так, щоб таке визначення стало універсальним та реальним до практичного застосування.

Звертаємо увагу на проект нового КК України, у ст. 6.4.7. підрозділу 1 Розділу 6.4 Книги 6 "Кримінальні правопорушення проти власності, фінансів, господарської діяльності та природних ресурсів" якого під рейдерством розуміється незаконне встановлення контролю над суб'єктом господарювання

шляхом використання завідомо фіктивних юридичних інструментів. Такими інструментами, на думку розробників, є (1) блокування чи обмеження фактичного доступу до голосування акціонера, учасника, члена виконавчого чи іншого органу суб'єкта господарювання, (2) спотворення рішення такого органу; (3) порушення чи обмеження переважного права на придбання цінних паперів цього суб'єкта господарювання [226]. На нашу думку, вказана пропозиція щодо визначення поняття рейдерства є досить вдалою і лаконічною, хоча і має свої вади. По-перше, хочемо звернути увагу на те, що пропонуване у проекті до КК України визначення не охоплює під рейдерством протиправне заволодіння майном суб'єктів господарювання (ст. 206-2 КК України). Хоча вказаний злочин наразі визначається доктриною як такий, що найбільше визначає сутність рейдерства. Окрім цього, аналіз проекту свідчить про відсутність у ньому аналогів ст. 205-1 та 206 КК України. Нарешті, знову постає питання про юридичних осіб-потерпілих від рейдерства. Розробники проекту їх звужують лише до суб'єктів господарювання. Тому, вважаємо, що пропонувана концепція розуміння рейдерства потребує доопрацювання, оскільки є занадто вузькою та не включає інші його форми (які мають місце), окрім як незаконного встановлення контролю над суб'єктом господарювання.

Певну примітку щодо проаналізованих вище концепції та думок науковців треба зробити з огляду на темпоральне порівняння їх публікації та доповнення кримінального закону новими "антирейдерськими" заборонами - ст. 205-1 та 206-2 КК України. Більшість думок (щодо наявності чи відсутності підстав для криміналізації рейдерства) висловлені до прийняття вказаних норм. Це свідчить про однозначно прихильний підхід законодавця до криміналізації рейдерства, незважаючи на критику доктрини.

Враховуючи наведене, ми поділяємо концепцію криміналізації рейдерства в одній кримінально-правовій забороні, яка нарешті доповнить кримінальний закон терміном "рейдерство" та об'єднає в собі злочини, передбачені ст. 206 та 206-2 КК України. При цьому, попри те, що ст. 205-1 КК України очевидно має "антирейдерський" характер, на нашу думку, її не

варто включати до пропонованої консолідованої статті, оскільки на відміну від інших заборон, вчинення таких злочинів не завжди свідчить про рейдерство. Звісно, як нами уже зазначалось, при вчиненні рейдерства дії злочинців можуть кваліфікуватись і за іншими статтями, такими як 187, 189, 190, 197-1, 219, 223-1, 231, 257, 260, 296, 355, 356, 358, 365-2, 366 КК України тощо.

Для формування загальних напрямів кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, доцільним також є з'ясування чинників, які виступають детермінантами (причинами) цього явища.

На думку Б.М. Андрушківа, основними причинами виникнення рейдерства в Україні стали:

- неналежний державний контроль за приватизацією;
- високий рівень корупції;
- недосконалість нормативно-правового регулювання;
- відсутність належного державного досвіду організації господарських відносин в умовах ринкової економіки [72, с. 89].

З.С. Варналій причинами поширення рейдерства виділяє:

- значні недоліки функціонування правової системи та судової влади, їх корумпованість;
- відсутність ефективного захисту права власності;
- низький рівень правової культури та високий рівень правового нігілізму, у тому числі серед державних службовців;
- недосконалість процедур приватизації певних об'єктів [22, с. 130].

Ю.А. Берлач до чинників, які спричинили виникнення та поширення рейдерства, відносить:

- відсутність досвіду ефективного регулювання ринку цінних паперів, його нерозвиненість;
- низький рівень захисту права власності;
- недосконалі механізми приватизаційних процесів;
- неефективна політика протидії рейдерству;

- порушення прав акціонерів;
- вразливість економічної безпеки на більшості підприємств;
- високий рівень монополізації в багатьох сферах економіки;
- корумпованість судової влади;
- неефективність менеджменту вітчизняних підприємств тощо [14, с. 35].

О.М. Юрченко на підставі аналізу вивчення кримінальних проваджень за фактом протиправних захоплень підприємств виокремив такі основні причини, які обумовлюють поширення рейдерства в Україні:

- невідокремленість бізнесу від політики;
- корумпованість органів судової та виконавчої влади;
- низький розвиток вітчизняної правової системи;
- правовий нігілізм серед громадян України;
- недостатнє висвітлення у засобах масової інформації проблем, пов'язаних із рейдерством;
- відсутність активної позиції суспільства щодо рейдерства [274, с. 82, 85].

Р.А. Панасенко, аналізуючи проблеми поширення рейдерства, основним детермінантом незаконних захоплень підприємств в Україні відзначає "корумпованість органів державної влади, судових та правоохоронних органів" [167, с. 165].

Враховуючи зазначене, вважаємо, що чинниками, які спричинили або продовжують впливати на поширення рейдерства є наступні:

- короткострокові - невдала реформа реєстраційного законодавства (запровадження принципу екстериторіальності), неефективність роботи (в силу суб'єктивних та об'єктивних причин) органів досудового розслідування та прокуратури, недоліки нормативно-правової бази у сфері регулювання корпоративних правовідносин, різнотлумачення поняття рейдерство, проблеми кваліфікації певних дій як рейдерства;
- середньострокові - неефективність кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, невиконання нею свого функціонального призначення, високий рівень корупції, у тому числі у

судових та правоохоронних органах, проведення приватизації з порушеннями законодавства;

- довгострокові - вітчизняний менталітет, українська соціальна культура, традиції здійснення господарської діяльності, низький рівень правосвідомості, правовий нігілізм.

Тому основним завданням держави у напрямку протидії рейдерству, окрім удосконалення відповідної кримінально-правової політики, є створення ефективного законодавчого механізму, який би регулював та гарантував надійний захист економічних відносин в нашій державі; удосконалення організаційних заходів протидії рейдерству, поєднаних із активізацією боротьби з корупцією в органах державної влади; удосконалення професійного рівня як суддів та представників органів правопорядку. Реалізація вказаного прямо пропорційно матиме наслідок на зменшення масштабів рейдерства.

3.2. Практика призначення покарання та шляхи удосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство

Безумовно, в основі кримінального закону в цілому і кожної кримінально-правової норми зокрема, повинні бути покладені перш за все, глибокий, повний і всебічний аналіз суспільно небезпечних реалій життя суспільства (як криміналізованих, так і некриміналізованих, як врахованих, так і латентних), вірогідні прогнози їх можливого розвитку, враховані соціальні моделі всієї сукупності наслідків криміналізації і некриміналізації всіх суспільних явищ і процесів [113, с. 87]. При цьому якість забороняючих кримінально-правових норм щодо змісту визначається тим, як законодавцю вдалося законодавчо врегулювати питання кримінальної відповідальності, а саме точності визначення суспільних відносин, що потребують врегулювання, а також питання виду та розміру покарання за їх вчинення. Отже, дотримання

правил законодавчої техніки та принципу юридичної визначеності свідчать про досконалість кримінально-правових норм [76, с. 86-87].

Незважаючи на відносно незначну кількість наукових робіт, які присвячені проблемам кримінально-правової характеристики злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, на сьогодні в науковій літературі існує кілька позицій стосовно удосконалення закону про кримінальну відповідальність у цій сфері.

Оскільки формулювання конкретних пропозицій стосовно вдосконалення кримінального законодавства України, спрямованого на охорону господарської діяльності, передбачає, перш за все, необхідність кримінально-правової характеристики злочинів, науковці, досліджуючи злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, торкалися проблем визначення об'єкту таких злочинів (зазначаючи, що рейдерство є багатооб'єктним посяганням та створює загрозу не тільки господарській сфері, а й відносинам власності), їх об'єктивної сторони, наголошуючи, зокрема, що злочини, передбачені ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України можуть вчинятись виключно шляхом активних дій, а також піднімалися питання щодо ознак суб'єкта вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, можливості застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб тощо.

Тож у доктрині кримінального права відмічаються такі проблеми як:

- відсутність кримінально-правового поняття "рейдерство", закріпленого у кримінальному законі;
- існуючі термінологічні, логіко-граматичні, юридико-технічні, формально-змістовні зауваження до досліджуваних статей;
- охоплення діяння "внесення в документи, які відповідно до закону подаються для державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців" стадією готування злочину, за яку з огляду на ч. 2 ст. 14 КК України кримінальна відповідальність не повинна наставати;

- доцільність існування ст. 206-2 в КК України (є думка, що вказана норма є проявом надмірної диференціації кримінального покарання);
- місце розміщення ст. 206-2 в КК України (існують думки, що цю норму слід помістити в Розділ VI);
- місце розміщення ст. 205-1 в КК України (існує думка, що злочин, передбачений цією статтею, вчиняється до моменту виникнення відносин господарської діяльності, а тому не може бути включений до Розділу VII);
- бланкетність диспозицій ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України;
- відсутність єдиного понятійно-категоріального апарату та наявність оціночних понять у вказаних статтях;
- будова санкцій означених статей (конфіскація передбачена лише в особливо кваліфікованих складах злочинів за ст.ст. 206 та 206-2 КК, наявність виправних робіт як виду покарання, яке не застосовується на практиці, надмірна суворість санкцій тощо);
- неможливість застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб при вчиненні їх уповноваженими особами злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України тощо.

Отже ставлення вітчизняних науковців до проблем, пов'язаних зі злочинами, які охоплюються поняттям рейдерство, є неоднозначним.

Ряд означених вище проблем уже аналізувався у попередніх розділах цього дисертаційного дослідження, а тому приділимо увагу проблемним питанням, які досі залишились не розглянутими, зокрема питанням щодо практики призначення покарань за вказані злочини.

Ефективний захист господарської діяльності засобами кримінально-правового впливу неможливий без вирішення питань формулювання і належного застосування покарання за рейдерство.

Більшість (7 з 12) з визначених ст. 51 КК України видів покарань передбачені законодавцем за вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, а саме:

- 1) штраф (ст. 205-1, ч.ч. 1,2 ст. 206 КК України);

- 2) позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 205-1, 206, 206-2 КК України);
- 3) виправні роботи (ч. 1 ст. 206-2 КК України);
- 4) конфіскація майна (ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України);
- 5) арешт (ч. 1 ст. 205-1 КК України);
- 6) обмеження волі (ч. 2 ст. 206, ч. 1 ст. 206-2 КК України);
- 7) позбавлення волі (ст. 205-1, ч.ч. 2,3 ст. 206 КК України, ст. 206-2 КК України).

До речі, П.Л. Фріс стверджує, що такі види покарання як виправні роботи та утримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців практично не застосовуються судами. Тому існують підстави для перегляду системи покарань за КК України, яка у першу чергу має бути спрямована на вирішення основних цілей покарання. Такими цілями науковець визначає кару за вчинене діяння і ресоціалізацію особи [106, с. 57-58].

Відмітимо, що аналіз вироків за ч. 1 ст. 206-2 КК України (тільки вказана норма з переліку досліджуваних статей містить вид покарання у вигляді виправних робіт) дозволяє констатувати, що покарання у вигляді виправних робіт жодного разу не застосовувалось судом до засуджених осіб. Більше того за вчинення діянь, передбачених цією нормою, судом може бути призначено додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що унеможлиблює одночасне виконання покарання у вигляді виправних робіт. Тому однозначно позитивно ставимось до виключення цього виду покарання з переліку застосовуваних за вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство. Також у цілому підтримуємо виключення виправних робіт як санкції, передбаченої кримінальним законом.

До речі, майже аналогічна ситуація склалася щодо арешту як виду покарання, передбаченого ч. 1 ст. 205-1 КК України. Аналіз вироків за цією нормою показав, що суди надзвичайно рідко застосовують цей вид покарання (з проаналізованих 100 вироків віднайдено лише один випадок застосування до засудженого арешту).

Взагалі, при науковому обґрунтуванні видів покарань за злочини, у тому числі які охоплюються поняттям рейдерство, слід зважати на принцип домірності санкції та економії репресії, який полягає у забезпеченні законодавцем справедливості при призначенні покарання, а саме відповідності тяжкості санкції суспільній небезпеці діяння [170, с. 80].

Первинним критерієм для визначення розміру покарання є тяжкість злочину, а, відповідно, і ступінь суспільної небезпечності відповідного діяння. Саме на такий ступінь орієнтується законодавець при встановленні злочинності і караності діянь, а також суд - при застосування покарання. Як стверджує Д.С. Азаров за результатами аналізу судової практики місцевих судів, останні в більшості випадків (57,5 %) беруть до уваги лише типову тяжкість злочинів, тобто вважають достатнім констатувати очевидний факт приналежності певного злочину до однієї з категорій, передбачених ст. 12 КК України [2].

Варто зазначити, що за основними складами досліджуваних злочинів їх ступінь тяжкості є різним:

- 1) ч. 1 ст. 205-1 КК України - нетяжкий злочин;
- 2) ч. 1 ст. 206 КК України - тяжкий злочин;
- 3) ч. 1 ст. 206-2 КК України - нетяжкий злочин.

Те саме стосується і кваліфікованих складів досліджуваних злочинів:

- 1) ч. 2 ст. 205-1 КК України - нетяжкий злочин;
- 2) ч. 2 ст. 206 КК України - тяжкий злочин;
- 3) ч. 2 ст. 206-2 КК України - нетяжкий злочин.

При цьому, ст. 206 та 206-2 КК України також мають і особливо кваліфіковані склади:

- 1) ч. 3 ст. 206 КК України - тяжкий злочин;
- 2) ч. 3 ст. 206-2 КК України - тяжкий злочин.

Відповідно, аналіз зазначених санкцій дозволяє стверджувати, що на думку законодавця і суспільна небезпечність досліджуваних злочинів є різною: ст. 205-1 характеризується найнижчим ступенем суспільної небезпеки,

а ст. 206 - найвищим. Очевидно, це пов'язано з можливістю (знову ж таки на думку законодавця) вчиняти протидію господарській діяльності організованою групою, поєднувати таке діяння з насильством, спричиняти ним велику шкоду або інші тяжкі наслідки. При цьому, такі ознаки відсутні в ст. 205-1 КК України. І якщо в частині неможливості використання насильства для подання підроблених документів для державної реєстрації можна погодитись, то незрозумілою є непослідовність законодавця у тому, що в одному випадку (ч. 3 ст. 206) міститься вказівка щодо можливості вчинення злочину організованою групою, а в інших (ст. 205-1 та 206-2 КК України) - ні. На нашу думку для злочинів, передбачених як ст. 205-1, так і 206-2 КК України, характерним є їх вчинення саме у співучасті з огляду на вже згадувану раніше комплексність та складність рейдерства. Звісно, питання постає у реальному встановленні всіх співучасників, проте воно має прикладний характер та відноситься до компетенції органів досудового розслідування, ефективність яких не є предметом цього дослідження.

Також логічна неузгодженість простежується у тому, що за нетяжкий злочин (ст. 205-1 КК України), який до того ж вчиняється так би мовити в "документальний" спосіб передбачено покарання у виді позбавлення волі. Натомість за тяжкий злочин (ч. 1 ст. 206 КК України) способами вчинення якого є висловлення погрози, зокрема насильством, або фізичне захоплення ЄМК або його частини, такого виду покарання взагалі не передбачено. Тобто, склалась ситуація, за якої санкція за злочин з меншою суспільною небезпекою є вищою.

Обмеження волі передбачено у ч. 2 ст. 206 та ч. 1 ст. 206-2 КК України. При цьому, аналіз вироків за вказаними статтями свідчить, що цей вид покарання взагалі не застосовувався судами. Така практика нам видається дещо неефективною.

З приводу реального відбуття покарання у виді обмеження волі особами, що засуджені за господарські злочини, вважаємо достатньо аргументованими є доводи Н.О. Гуторової. По-перше, виконання цього покарання передбачає

тривалий кримінально-правовий вплив на засудженого (від 1 до 5 років). Але у більшості випадків особи, які вчиняють такі злочини, потребують не морального, а лише юридичного виправлення. Зважаючи на це, застосування до них покарань, пов'язаних із тривалим кримінально-правовим впливом, не є ефективним з точки зору досягнення мети спеціальної превенції. Такі покарання можна визнати ефективними лише з точки зору досягнення мети загальної превенції. По-друге, обмеження волі пов'язане з примусовим виключенням засудженого із звичного для нього середовища, що обумовлене необхідністю виїзду з місця проживання до кримінально-виконавчих установ відкритого типу, проживанням не менш ніж 6 місяців у гуртожитку, розташованому на території таких установ. За таких умов не можна виключити кримінального "зараження" злочинним середовищем засуджених осіб, погіршення або руйнування сімейних стосунків та інші негативні соціальні наслідки. По-третє, залучення таких осіб до некваліфікованої праці, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на державних або інших форм власності підприємствах є нераціональним. Специфіка досліджуваних злочинів полягає у тому, що переважна більшість таких осіб, які їх вчинили, мають вищу або середню спеціальну освіту, достатній рівень кваліфікації, раніше працювали на посадах керівників, головних бухгалтерів підприємств або займалися приватним підприємництвом [53, с. 356-357]. Таким чином, наведені аргументи дають підстави прогнозувати низьку спеціально-превентивну ефективність покарання у виді обмеження волі при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство.

До речі, розробниками нового КК України такий вид покарання як обмеження волі взагалі не пропонується (відповідно до 3.2.1. Книги 3 проекту нового КК України видами покарань за злочини є: 1) штраф; 2) ув'язнення на певний строк; 3) довічне ув'язнення, а за проступки: 1) грошове стягнення; 2) безоплатні роботи; 3) обмеження свободи пересування; 4) арешт) [226].

Позбавлення волі за винятком ч. 1 ст. 206 КК України передбачено в усіх нормах статей, які охоплюються поняттям рейдерство. До того ж в ч. 3 ст. 206, ч.ч. 2,3 ст. 206-2 КК України позбавлення волі передбачено як безальтернативний вид покарання. Незважаючи на вказане, судова практика з означеного питання свідчить, що судді при призначенні покарання реальне позбавлення волі застосовували вкрай рідко. У більшості випадків в разі його призначення обвинувачений на підставі ст. 75 КК України звільнявся від відбування призначеного покарання з певним іспитовим строком.

Як типовий приклад може слугувати вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.11.2021 у справі №522/1087/21, відповідно до якого особу визнано винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України та призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій строком на 3 роки. На підставі ст. 75 КК України особу звільнено від відбування основного покарання у виді позбавлення волі з випробуванням з іспитовим строком на 3 роки [35].

На нашу думку, такий стан речей дає підстави для перегляду доцільності застосування позбавлення волі принаймні у основних складах злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство. Така пропозиція ґрунтується на принципі економії кримінальної репресії з огляду на який доцільним є застосування мінімально необхідного виду кримінального покарання, достатнього для виправлення засудженого та досягнення цілей превенції.

У цьому контексті доречними є наступні міркування О.М. Кревсуна: "у строках позбавлення волі від одного до двох років, засуджених, які перебувають у виправних колоніях, практично неможливо глибоко й усебічно вивчити, якісно навчити їх певній спеціальності, повноцінно застосувати до них елементи виховного впливу, оскільки короткострокове позбавлення волі за своєю сутністю скоріше все таки виступає як засіб залякування, а не вимушена каральна міра" [112, с. 151].

З таким підходом погоджується і В.В. Василик, стверджуючи, що бажаного результату можна досягнути шляхом призначення штрафів таких розмірів, щоб вони були відчутні для конкретної особи та могли діяти як стримувальний чинник повторних злочинів. До того ж розмір штрафу має визначатися не лише залежно від діяння (дії або бездіяльності), а й з урахуванням матеріального становища винуватого. Таким чином, на думку вченого, особам, які вчинили злочин і до них судом може бути застосоване покарання у виді позбавлення волі на строк від одного до двох років, логічно було б замінити такий вид покарання на штраф. У разі, якщо особа не спроможна його сплатити, до неї слід застосовувати інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [25, с. 205-206]. При цьому, окремого дослідження потребує питання перегляду розміру штрафів, зокрема у бік їх збільшення, що дозволить створити додаткові надходження до державного бюджету України.

Окремо хочеться звернути увагу на питання такого виду покарання як конфіскація майна (ст. 59 КК України). Такий вид покарання передбачений ч. 3 ст. 206 та ч. 3 ст. 206-2 КК України. Тут слід указати на фрагментарність законодавця при внесенні змін до кримінального закону. Враховуючи процеси пеналізації, редакції ч. 1 та ч. 2 ст. 206 КК України неодноразово змінювались, зокрема у частині розмірів та видів покарання. У кінцевому результаті кримінальні правопорушення, передбачені ст. 206 (усіма частинами) КК України класифікуються як тяжкі злочини. При цьому, такий вид санкції як конфіскація майна не передбачений у ч. 1 та ч. 2 ст. 206 КК України. Це було правильно у той час, коли ці діяння не були тяжкими злочинами, з огляду на приписи ст. 59 КК України, які передбачають можливість застосування конфіскації виключно за тяжкі або особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки [132]. Проте, наразі логіку законодавця у цій частині зрозуміти важко. Більше того, останнім часом у доктрині все частіше висловлюється пропозиція відмовитись від використання конфіскації майна як виду покарання [30, с. 97].

Також у досліджуваних статтях непослідовною нам видається різноманітність строків такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю:

- на строк до 2 років або без такого (ч. 1 ст. 206-2, ч. 2 ст. 206-2 КК України);
- на строк до 3 років або без такого (ч. 2 ст. 205-1, ч. 1 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України);
- на строк від 2 до 4 років або без такого (ч. 2 ст. 206 КК України);
- на строк від 3 до 5 років або без такого (ч. 3 ст. 206 КК України).

Варто відзначити, що відповідно до вказаних норм цей вид покарання визначено як додатковий, а тому відповідно до ст. 55 КК України може бути призначений на строк від 1 до 3 років [132].

Можливо, при внесенні змін законодавець керувався зв'язком між тяжкістю кримінального правопорушення та строку позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Проте, і ця логіка порушена, оскільки за нетяжкий злочин (ч. 1 ст. 206-2 КК України) розмір цієї санкції такий само як і за тяжкий (ч. 3 ст. 206-2 КК України). Також незрозуміло, чому за санкціями тяжкого злочину в одному випадку (ч. 1 ст. 206 КК України) строк позбавлення прав становить до 3 років, а в іншому - від 2 до 4 (ч. 2 ст. 206 КК України).

Вбачається необхідність запровадження однакових узгоджених між собою та логічних правил визначення розміру цього виду покарання.

Не можемо погодитись із роздумами С.С. Титаренка, який стверджує, що вказаний вид покарання є недоцільним у санкціях статей 205-1 та 206-2 КК України, що пояснюється тим, що суб'єкт вказаних злочинів є загальним, а об'єктивна сторона цих злочинів не вказує на зв'язок з використанням певної посади або певної діяльності при їх вчиненні [248, с. 199].

Дійсно, аналіз підстави призначення позбавлення права свідчить, що воно належить до так званих спеціальних видів покарання, бо може бути застосоване не до будь-якої особи, що вчинила кримінальне правопорушення,

а лише до більш вузького кола суб'єктів, які: а) під час вчинення кримінального правопорушення з законних підстав обіймали певну посаду або займалися певною діяльністю і б) вчинили це кримінальне правопорушення, пов'язане саме з тією посадою, яку обіймали, або у зв'язку із діяльністю, якою займалися [253, с. 193]. Тобто, вказане може покарання може нести тільки спеціальний суб'єкт - особа, яка виконувала певну діяльність або займала певну посаду.

І, як уже аналізувалось у п. 2.3 дисертаційного дослідження, вказівки на таких осіб виправдано містяться у ч. 2 ст. 205-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України. А тому, цей вид покарання виправдано знаходить своє відображення у досліджуваних санкціях, проте потребує уніфікації та узгодження з ч. 1 ст. 55 КК України.

Більше того, відповідно до правової позиції Касаційного кримінального суду, сформованої у постанові від 21.06.2022 у справі № 171/869/21, не є перешкодою для призначення цього покарання та обставина, що засуджений на момент ухвалення вироку не працює на певній посаді чи не займається діяльністю, з використанням можливостей якої (яких) він вчинив кримінальне правопорушення [182]. Це пояснюється тим, що таке покарання виконує не лише каральну, а й превентивну функцію. Отже, ми підтримуємо застосування за вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Відкритим питанням для правозастосувача залишається також тлумачення змісту поняття "інші тяжкі наслідки". Як зазначається у літературі поняття "істотна шкода" та "тяжкі наслідки" є яскравими прикладами "невизначених та неоднозначних оціночних понять кримінального закону". Попри підтримку спроб посилення такої визначеності, слушною може бути хіба що конкретизація за критерієм фізичної та майнової шкоди, тому що вона не викличе труднощів перерахування конкретних видів шкоди життю і

здоров'ю особи та відповідно встановлення вартісного критерію в певній розрахунковій одиниці [106, с. 132].

При цьому, варта уваги пропозиція авторів наукового-практичного коментаря КК України за редакцією М. І. Хавронюка виокремлювати такі види "інших тяжких наслідків" у диспозиції ч. 3 ст. 206-2 КК як: банкрутство; втрата ділової репутації, зокрема такого рівня, що юридична особа була вимушена змінити сферу своєї діяльності; ситуація, коли більшість кваліфікованого персоналу, який набирался та навчався протягом тривалого часу (зокрема, якщо йдеться про сферу високих технологій, медицину, науку), перейшла в інші організації, або коли порушення цілісності майнового комплексу зумовило потребу у постійних додаткових витратах на забезпечення господарської діяльності [153, с. 297].

І.М. Федулова вважає, що примітку до ст. 206-2 КК України варто доповнити конкретизацією тяжких наслідків, що значно спростило би здійснення кваліфікації для правоохоронних органів і вирішило б дискусійні питання науковців щодо видів тяжких наслідків ще до однієї статті. До тяжких наслідків, на думку вченої, належить віднести умисне вбивство чи нанесення тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління нею, пошкодження чи знищення її майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю [257, с. 139].

Нам імпонує підхід, за якого поняття "інші тяжкі наслідки" може означати будь-який вид наслідків, які охоплюються охоронюваним об'єктом і за ступенем суспільної небезпеки є приблизно однаковими з іншим, вказаним в диспозиції відповідної кримінально-правової норми [67, с. 164-165]. Використання вказаного підходу зумовлює необхідність у визначенні об'єкта, який охороняється певною статтею для правильного тлумачення тяжких наслідків, які можуть бути завдані цьому об'єкта. Для прикладу, ст. 205-1 КК

України не охороняє правовідносини щодо життя та здоров'я особи, а тому підроблення документів, які подаються для державної реєстрації не може завдати тяжких наслідків у вигляді загибелі людей, ушкодження здоров'я тощо [93, с. 98]. Тим не менше, вичерпний перелік інших тяжких наслідки встановити неможливо, а тому тлумачення цього питання залишається за правозастосувачем.

Потребують вирішення й інші означені вище проблеми. Тож, на основі проведеного дисертаційного дослідження, з метою вдосконалення кримінального законодавства пропонуємо об'єднати злочини, які охоплюються поняттям рейдерство (ст. 205-1, ст. 206, 206-2 КК України) в одну консолідовану статтю.

Висновки до розділу 3

Зміст кримінально-правової політики включає в себе: визначення принципів кримінально-правового впливу на злочинність; встановлення кола злочинних діянь; розробку загальних засад призначення покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, їх застосування та умов звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Іншими словами, в якості основних напрямків здійснення кримінально-правової політики виступають криміналізація, декриміналізація, пеналізація та депеналізація. За цими напрямками здійснюється кримінально-правова політика і в сучасний період, однак ними не вичерпується.

На основі аналізу статистичних даних зроблено висновки, що у розрізі останніх семи років (2014-2021) з 1121 облікованого кримінального провадження по ст. 206 КК - всього лише 4 вирoki, які набрали законної сили (0,36 %), а по ст. 206-2 КК України з 565 кримінальних проваджень - 15 вироків (2,65%). Наведені показники дають змогу зробити висновок про нездатність ефективної реалізації цих кримінальних заборон, їх недосконалість, що призводить до неможливості досягнення мети кримінального закону та кримінально-правової протидії рейдерству. Щодо ст. 205-1 КК України, у період з 2014 по 2021 рік з 2473 облікованих кримінальних проваджень

ухвалено 578 вироків (22,9 %), при цьому після 2018 року простежується певний спад кількості вироків, що може свідчити про негативну динаміку рейдерства у цій формі. В цілому, на основі аналізу статистичних показників, підсумовано, що наявний механізм кримінально-правового реагування на рейдерство у вигляді ст. 205-1, 206 та 206-2 КК не досягає поставлених завдань та не здійснює належним чином охорону відповідних суспільних відносин. Відзначено, що ст. 206 та 206-2 КК України характеризуються особливо низьким рівнем ефективності, що може зумовлюватись, зокрема недоліками конструкції та змісту цих кримінально-правових заборон.

Узагальнено перелік проблемних аспектів, характерних для ст. ст. 205-1, 206, 206-2 КК України та відзначено критичну необхідність їх удосконалення для забезпечення якості та ефективності норм кримінального закону.

Приділено увагу видам покарання за вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, та відзначено, що арешт та виправні роботи є недоцільними та судами не застосовуються до засуджених осіб, а тому можуть бути вилучені з переліку покарань, які підлягають застосування за злочини цього виду. Чинні редакції санкцій досліджуваних статей характеризуються фрагментарністю, казуальністю та непослідовністю законодавця, зокрема в частині строку позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, застосування позбавлення волі за нетяжкий злочин (ч. 1 ст. 205-1 КК України) та одночасне незастосування за тяжкий (ч. 1 ст. 206 КК України) тощо. Проблемним на практиці відзначено також наявність оціночного поняття у статтях (ст. 206 та 206-2 КК України), таких як "інші тяжкі наслідки".

Авторське бачення вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, полягає у внесенні змін до редакції ст. 205-1 КК України, а також уточненні диспозицій існуючих ст. ст. 206 та 206-2 КК України з подальшою їх консолідацією (об'єднанням) в одну статтю під назвою "Рейдерство".

ВИСНОВКИ

У рамках проведеного наукового дослідження одержано наступний перелік висновків та пропозицій, які розв'язують наукове завдання щодо розробки питань кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні:

1. Рейдерство є особливим економіко-правовим феноменом, властивим виключно державам-колишнім учасникам СРСР. На території англomовних держав схоже, але не ідентичне, явище має назву "hostile takeover" ("недружнє поглинання"). При цьому, недружні поглинання як процеси встановлення контролю над певною юридичною особою всупереч волі власника, на відміну від рейдерства, зазвичай відбуваються у рамках правового поля.

Запропоновано під рейдерством розуміти комплекс незаконних дій, спрямованих на встановлення контролю (юридичного або/і фактичного) над юридичною особою або заволодіння її майном проти волі власника або керівника такої особи. Правильне визначення досліджуваного поняття, встановлення його ознак має ключове значення для кримінально-правової протидії рейдерству, зокрема для правильної кваліфікації дій учасників рейдерського захоплення.

З'ясовано сутнісні обов'язкові ознаки рейдерства, якими є: вчинення певних дій; протиправність; спрямованість на встановлення контролю над певною юридичною особою або заволодіння її майном. Така ознака рейдерства як спільна участь декількох осіб є необов'язковою, але типовою.

Запропоновано розглядати перелік кримінальних правопорушень, за якими можуть кваліфікуватися дії рейдерів, на трьох рівнях, які відповідають поняттю рейдерство, - у вузькому, широкому та найбільш широкому розумінні. Для дисертаційного дослідження цікавість становить широке розуміння такого переліку, який включає: підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та ФОП (ст. 205-1 КК України); протидію законній господарській діяльності (ст. 206 КК

України); протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України).

До чинників соціальної зумовленості криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство, віднесено ступінь суспільної небезпеки діянь; відносну поширеність таких діянь і їх типовість, динаміку; можливість впливу на рейдерство кримінально-правовими засобами при відсутності можливості успішної протидії менш репресивними засобами; відсутність можливих побічних явищ кримінально-правової заборони. Аналіз вказаних чинників дав підстави стверджувати про соціальну зумовленість криміналізації діянь, які охоплюються поняттям рейдерство.

2. У результаті аналізу зарубіжного досвіду кримінально-правової протидії рейдерству зроблено висновок, що спеціальні норми щодо відповідальності за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, наявні тільки в кримінальних законах держав-колишніх учасників СРСР.

Відзначено, що кримінально-правове регулювання корпоративних відносин у державах-колишніх учасниках СРСР характеризується процесами конвергенції кримінально-правових заборон з огляду на прийняття у 1996 році Модельного Кримінального кодексу.

Запропоновано вирішити проблему кримінально-правового визначення поняття "рейдерство" в Україні за прикладом КК Республіки Казахстан та Киргизької республіки шляхом створення статті під назвою "Рейдерство".

Підкреслено, що з огляду на конституційно закріплений євроінтеграційний курс розвитку України, наша держава має випрацювати власну систему кримінально-правової протидії рейдерству, орієнтуючись на позитивні елементи системи протидії рейдерству інших держав, які були залучені до складу СРСР, з огляду на наявність тимчасового спільного історичного та правового контексту.

3. Орієнтуючись на "вертикальну" класифікацію, яка розрізняє об'єкти на загальні, родові, видові і безпосередні, визнаємо, що загальним об'єктом злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, - є суспільні відносини, які

поставлені під охорону кримінального закону; родовим - охоронювані законом суспільні відносини, які виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності; видовим - порядок зайняття підприємницькою та іншою господарською діяльністю.

Визначено основні безпосередні об'єкти злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство:

- встановлений порядок державної реєстрації юридичних осіб та ФОП, покликаний забезпечити, у тому числі правомірне заняття господарською діяльністю (ст. 205-1 КК України). Додатковими обов'язковими об'єктами цього злочину визнаються установлений законодавством про державну реєстрацію документообіг та порядок документального посвідчення фактів у сфері здійснення державної реєстрації юридичних осіб та ФОП. Додатковими факультативними об'єктами розглядуваного злочину можуть бути система оподаткування, власність, засади добросовісної конкуренції, порядок отримання кредитних ресурсів, суспільні або державні інтереси, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації відповідним суб'єктом свободи господарської діяльності (ст. 206 КК України). Додатковими факультативними об'єктами цього злочину можуть бути право людини на особисту недоторканність, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, право власності, життя і здоров'я особи, встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, засади добросовісної конкуренції, суспільні або державні інтереси;

- суспільні відносини, що складаються внаслідок реалізації порядку зайняття господарською діяльністю в частині вільного розпорядження юридичними особами або їх учасниками своїм майном (ст. 206-2 КК України). Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом цього злочину виступає право власності на зазначене майно, а факультативними можуть бути здоров'я, воля, честь, гідність особи, право юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, службова діяльність, засади добросовісної конкуренції,

встановлений порядок здійснення службовою особою своїх повноважень, суспільні або державні інтереси.

Під предметом злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, слід розглядати: за ст. 205-1 КК України - документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП; за ст. 206-2 КК України - майно юридичної особи або частки, акції, паї її учасника (засновника, акціонера, члена); за ст. 206 КК України - майно, погроза пошкодження чи знищення щодо якого надійшла потерпілому; офіційні документи, що засвідчують право на володіння, користування та розпорядження майном підприємства (його частиною); цілісний майновий комплекс або його частина.

Крім того, обґрунтовано доцільність:

- розміщення норми про відповідальність за рейдерство у Розділі VII Особливої частини КК України - "Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності" з огляду на специфіку об'єкту кримінально-правової охорони;

- замінити зворот "підприємство, установи, організації" на "юридична особа" у ч. 1 ст. 206-2 КК України, оскільки це розширить дію норми на суб'єктів, які не підпадають під поняття "суб'єкт господарювання": "Протиправне заволодіння *майном юридичної особи або* (курсив наш - В.К.) частками, акціями, паями".

4. Проаналізовано об'єктивну сторону злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство. За її ознаками, злочин за ст. 205-1 КК України має формальний склад, за ст. 206 КК України - комбінований (формальний у частині протиправної вимоги та матеріальний у частині захоплення ЄМК чи його частини), за ст. 206-2 КК України - матеріальний.

Досліджено можливі форми злочинних дій:

- за ст. 205-1 КК України: 1) внесення в документи завідомо неправдивих відомостей та 2) подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості;

- за ст. 206 КК України: 1) протиправна вимога припинити займатись господарською діяльністю або обмежити її, укласти або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю; 2) захоплення цілісного майнового комплексу, його частини, будівель, споруд, земельної ділянки, об'єктів будівництва, інших об'єктів та незаконне припинення або обмеження діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них;

- за ст. 206-2 КК України: протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями їх учасників (засновників, акціонерів, членів), шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів.

Підкреслено, що злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, вчиняються тільки у формі діяння, шляхом активної дії, тому що бездіяльністю рейдерство вчинити неможливо.

В результаті аналізу об'єктивної сторони злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, дисертантом:

- запропоновано уніфікувати термінологію статті 205-1 КК України із спорідненою до неї статтею 206-2 КК України, замінивши зворот, вжитий у статті 205-1 КК України "документи, які містять завідомо неправдиві відомості" на "підроблені документи";

- запропоновано змінити диспозицію ч. 1 ст. 205-1 КК України шляхом виключення такої дії як "підроблення документів, які відповідно до закону подаються для державної реєстрації", що дозволить усунути проблему фактичного встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину. Доцільним є звуження дії вказаної статті виключно до встановлення кримінальної відповідальності за умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної особи або ФОП;

- при здійсненні аналізу ст. 206 КК України дисертантом зроблено висновок, що її диспозиція має дві форми діяння, які, враховуючи їх

принципову відмінність у реалізації, варто було б розділити на дві окремі частини кримінально-правової норми. Перша складова має стосуватись виключно вимоги припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, поєднаної з певною погрозою. Друга складова має стосуватись захоплення ЄМК або його частини, поєднаного або з незаконним припиненням діяльності на цих об'єктах, або обмеженням діяльності на цих об'єктах.

5. За основними складами досліджуваних злочинів у ст. 206 та 206-2 КК України суб'єкт є загальним, а за ст. 205-1 КК України - спеціальним. При цьому, кваліфіковані склади злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, дають змогу відзначити, що суб'єктом також може бути і службова особа, тому у ч. 2 ст. 205-1, ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 206-2 КК України суб'єкт є спеціальним (службова особа).

За результатами кримінологічної характеристики суб'єктів злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, констатовано, що злочинцями переважно є особи чоловічої статі віком від 30 до 50 років - 56,7%, які мають вищу (20,0%), загальну середню (61,8%), професійно-технічну (20,27%) освіту, які є соціально інтегрованими особами, в більшості характеризуються високим рівнем професійної підготовки, знанням галузевого законодавства. Вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, неосудними особами в принципі видається неможливим (вказаний висновок підтверджений також аналізом судової практики).

Дисертантом висунуто пропозиції передбачити у кримінальному законі можливість застосування кримінально-правових заходів до юридичних осіб за вчинення від їх імені та в їх інтересах злочинів, передбачених ст.ст. 205-1, 206 та 206-2 КК України з огляду на можливість вчинення злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, в інтересах юридичної особи. Враховуючи викладене, запропоновано доповнити ч. 1 ст. 96-3 КК України підпунктом 7 наступного змісту *"вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень,*

передбачених ст. 205-1, 206 та 206-2 цього Кодексу" та занести вказані статті до переліку у п. 2 примітки до ст. 96-3 КК України.

З огляду на те, що службова особа може використати лише своє службове становище, дисертантом вказано про потребу уточнення формулювання норми, у ч. 2 ст. 205-1 КК України, шляхом виключення слова "свого" зі звороту "службовою особою з використанням свого службового становища", так як це зроблено у ч. 3 ст. 206 КК України та ч. 3 ст. 206-2 КК України.

6. Суб'єктивна сторона злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, виражається виключно умисною формою вини (прямим умислом). За темпоральними ознаками виникнення і формування умислу при вчиненні злочинів, які охоплюються поняттям рейдерство, переважає заздалегідь обдуманий умисел. Злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, вчиняються з різних мотивів, однак, домінуючим серед них є корисливий, якому кореспондує наявність корисливої мети.

Дисертантом конкретизовано перелік обставин, що можуть вплинути на ступінь вини при вчиненні досліджуваних злочинів. Зокрема, до них слід віднести: розмір предмета посягання, характеристики винної особи, мотиви її дій, а також обтяжуючі або пом'якшуючі обставини, що передбачені Загальною частиною КК України.

7. Зміст кримінально-правової політики, на думку дисертанта, охоплює: визначення принципів кримінально-правового впливу на злочинність; встановлення кола злочинних діянь; розробку загальних засад призначення покарання та інших заходів кримінально-правового характеру, їх застосування та умов звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Під ефективністю кримінально-правової політики протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство, запропоновано розуміти зниження рівня злочинності у сфері рейдерства, що досягається шляхом використання кримінально-правових засобів, зокрема, визначення засад кримінальної відповідальності й покарання, кола діянь, віднесених до категорії рейдерських

злочинів (криміналізації й декриміналізації), оптимальних заходів впливу на винного (пеналізації та депеналізації), загальної та спеціальної превенції, які оптимально відповідали б потребам суспільства.

На основі аналізу статистики, яка ведеться ОГП та ДСА України, відомостей Міністерства юстиції України констатовано низьку ефективність кримінально-правової політики України протидії злочинам, які охоплюються поняттям рейдерство. Досліджено детермінанти рейдерства, які варто брати до уваги при розробці питань кримінально-правової протидії цьому явищу.

8. Одним із шляхів вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини, які охоплюються поняттям рейдерство, запропоновано внесення змін до ст. 205-1 КК України та викладення її у наступній редакції:

"Стаття 205-1. Умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця

1. Умисне подання підроблених документів для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, -

карається штрафом від п'яти тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, -

караються обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого".

Окрім цього, за результатами проведеного аналізу проблеми криміналізації рейдерства вбачається доцільною криміналізації рейдерства в одній спеціальній кримінально-правовій забороні, яка доповнить кримінальний закон терміном "рейдерство" та об'єднає в собі злочини, передбачені ст.ст. 206 та 206-2 КК України. На думку дисертанта доцільною є наступна редакція такої кримінально-правової заборони:

"Стаття 206-2. Рейдерство

1. Протиправне заволодіння майном юридичної особи або частками, акціями, паями її учасника (засновника, акціонера, члена) шляхом вчинення правочину з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів, -

карається штрафом від п'яти тисяч до восьми тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Вимога припинити займатися законною господарською діяльністю чи обмежити її, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або розголошення відомостей, які ці особи бажають зберегти в таємниці, за відсутності ознак вимагання, -

карається штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

3. Захоплення єдиного майнового комплексу або його частини, поєднане з незаконним припиненням або обмеженням діяльності на цих об'єктах, -

карається штрафом від десяти тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

4. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або з погрозою вбивства, або з пошкодженням чи знищенням майна потерпілого чи близьких йому осіб, -

караються обмеженням волі від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

5. Ті самі дії, якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, або поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

Примітка. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєв О.О. Мотив і мета злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб./ за заг. ред. О.М. Литвинова; А.М. Ященко, В.Б. Харченко та ін. Харків: Право, 2019. С. 174-194.
2. Азаров Д.С. Врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням статті 69 КК України (за результатами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*. 2014. № 1 (23). URL: <https://core.ac.uk/download/149241125.pdf> (дата звернення 14.10.2022).
3. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення 14.10.2022).
4. Александров Ю.В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Київ: Юридична думка, 2004. 352 с. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/697/24/> (дата звернення 14.10.2022).
5. Андрєєв Д.О. Адміністративно-правові засоби захисту прав власників цінних паперів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 21 с.
6. Антирейдерський закон спрямований на боротьбу з наслідками, а не на викорінення рейдерства - юрист. Українські національні новини. 2014. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1291587-antireyderskiy-zakon-spryamovaniy-na-borotbu-z-naslidkami-a-ne-na-vikorinennya-reyderstva-yurist> (дата звернення 14.10.2022).
7. Антонов С.В. Актуальні проблеми кримінальної відповідальності за рейдерське захоплення підприємств. *Право України*. 2014. № 11. С. 195-200.
8. Антонюк Н.О. Кримінально-правова охорона власності : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 514 с.
9. Артюх М.О. Поняття та сутність рейдерства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 52-54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2014_3_17 (дата звернення 14.10.2022).

10. Бабанін С.В. Морально-правові передумови встановлення в Україні кримінальної відповідальності за "рейдерство". Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квіт. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. С. 73-76.

11. Баліна С.Н. До питання про поширення протиправних захоплень та поглинань (рейдерства) суб'єктів господарювання в Україні: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. "Розвиток науки і техніки: проблеми та перспективи". Київ, 2021. С. 16-18.

12. Бандурка І.О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.иа*. 2015. № 2. С. 70-75.

13. Бахуринський В.С. Кримінально-правова відповідальність за вчинення рейдерства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 213 с.

14. Берлач Ю.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії рейдерству в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 198 с.

15. Берлач Ю.А. Правове визначення рейдерства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 60-62.

16. Білоус І.В. Особливості техніко-криміналістичного дослідження підроблених документів, що посвідчують особу. *Криміналістичний вісник*. 2016. № 1. С. 167-174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2016_1_29 (дата звернення 14.10.2022).

17. Біляк Ю.В. Рейдерство в агросекторі: причини і наслідки. *Агросвіт*. 2019. № 5. С. 3-10. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5_2019/2.pdf (дата звернення 14.10.2022).

18. Біляк Ю.В. Специфіка корпоративного рейдерства як процес отримання юридичного та фізичного контролю над майном, бізнесом проти волі власника підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. №5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_41 (дата звернення 14.10.2022).

19. Богатирьов І.Г. "Рейдерство" в Україні: міф чи реальність. *Вісник прокуратури*. 2007. №11. С. 124-128.
20. Бондаренко Р.Ю. Злочини в сфері підприємництва: перспективи розвитку кримінально-правового інституту. 2016. URL: <https://numl.org/N6q> (дата звернення 14.10.2022).
21. Борисов В.І., Фріс П.Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 15-31.
22. Варналій З.С., Мазур І.І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2010. № 2 (3). С. 129-136.
23. Василенко М.Д. Рейдерство: загроза та шляхи подолання (економіко-правовий аналіз). *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2015. Т. 16. С. 96-104.
24. Василенко М.Д. Теоретичний аспект господарсько-правового розуміння рейдерства в контексті його проявів та запобігання. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Юридична література, 2016. С. 610-613.
25. Василик В.В. Кримінально-виконавчі засади покарання у виді позбавлення волі на певний строк: дис. ... доктора філософії: 081. Київ, 2021. 312 с.
26. Васильчишин О., Білоус І. Рейдерство як окремих вид організованої злочинної діяльності у фінансовій сфері. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 2. С. 216-222.
27. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 17: Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 1064 с.
28. Вереша Р.В. Вина (коментар до ст. 23 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 3 (16). С. 39-45.

29. Вереша Р.В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину: монографія. Київ: Алерта. 2017. 568 с.
30. Винник А.О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 220 с.
31. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 18.06.2018 у справі № 755/3242/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75040987> (дата звернення 14.10.2022).
32. Вирок Житомирського районного суду Житомирської області від 19.01.2016 у справі № 278/4278/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/55105773> (дата звернення 14.10.2022).
33. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 09.01.2013 у справі № 1-2/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33437565> (дата звернення 14.10.2022).
34. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 03.08.2021 у справі № 757/47258/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99395891> (дата звернення 14.10.2022).
35. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 17.11.2021 у справі №522/1087/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101171766> (дата звернення 14.10.2022).
36. Волкова Ю.А. Окремі проблеми кримінальної відповідальності за протидію законній господарській діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 515-518. URL: http://lsei.org.ua/7_2022/124.pdf (дата звернення 14.10.2022).
37. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торгівельну діяльність : монографія. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 116 с.
38. Газдайка-Василишин І.Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178-187.

39. Гарагонич О.В. Економічна безпека корпоративних підприємств: правовий аналіз актуальних проблем. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 104-105. URL: http://pap.in.ua/1_2014/Harahonych.pdf (дата звернення 14.10.2022).
40. Гбур З.В. Сутність рейдерства та його вплив на формування економічної безпеки держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління*. 2017. Вип. 2. С. 13-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2017_2_5 (дата звернення 14.10.2022).
41. Гега П.Т., Пустовіт В.А. Сутність протиправного перерозподілу та відчуження власності в Україні (рейдерство). *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 29-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2013_1_6 (дата звернення 14.10.2022).
42. Герасименко В.О. Рейдерство - злочин чи злочинність. *Вчені записки Кримського університету ім. В.І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. 2015. Т. 1 (67), № 3. С. 79-90.
43. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/436-15> (дата звернення 14.10.2022).
44. Грек Б.М. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони рейдерства та його відмінність від суміжних злочинів. *Адвокат*. 2009. №9. С. 6-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2009_9_1 (дата звернення 14.10.2022).
45. Грек Б.М. Про кримінальну відповідальність за рейдерство. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. №3. С. 40-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2009_3_9 (дата звернення 14.10.2022).
46. Грек Б.М. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 1. С. 75-81.
47. Грек Б.М., Грек Т.Б. Поняття та історичні передумови розвитку рейдерства в Україні. *Адвокат*. 2010. № 9. С. 29-34.

48. Грищенко Н.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майно підприємства, установи, організації : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2019. 216 с.

49. Грищенко Н.М. Соціальна зумовленість кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 258-263.

50. Грищук В.К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий дім "ІнЮре", 2006. 568 с.

51. Грищук В.К., Пасєка О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: de lege ferenda. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2012. Випуск 4. С. 274-291.

52. Гуторова Н.О. Злочини у сфері господарської діяльності. Розділ VII Особливої частини КК України з науково-практичним коментарем. Харків : Одіссей, 2003. 256 с.

53. Гуторова Н.О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... д-ра. юрид. наук : Харків, 2001. 459 с.

54. Гуторова Н.О. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство. *Юридичний радник*. 2007. № 2 (16). С. 6-9.

55. Дацюк В.Б. Криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ужгород, 2015. 254 с.

56. Демидова Л.М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків, 2013. 752 с.

57. Денис Шмигаль: 3 1 вересня плануємо масово запустити процес приватизації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-z-1-veresnia-planuiemo-masovo-zapustyty-protses-pryvatyzatsii> (дата звернення 14.10.2022).

58. Джужа О.М., Василевич В.В., Черней В.В., Чернявський С.С. та ін. Кримінологія: підручник. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

59. Дорохіна Ю.А. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження: монографія. Київ, 2016. 744 с.
60. Дорохіна Ю.А. Характеристика ознак предмета злочинів проти власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. №28. С. 17-19.
61. Драгоненко А.О., Манжула А.А. Рейдерство в Україні: сутність та соціальна обумовленість. *Наукові записки*. Серія: Право. №11 (2021). С. 120-124. URL: <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/79/64> (дата звернення 14.10.2022).
62. Дробчак А.Л., Котковський В.С. Юридичний аналіз підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців. *Правове життя сучасної України* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 164-166.
63. Дудоров О.О, Мовчан Р.О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності - час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 215-263.
64. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.
65. Дудоров О.О., Каменський Д.В., Титаренко С.С. Стаття 205-1 Кримінального кодексу України як антирейдерська заборона: проблеми тлумачення, застосування і вдосконалення. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 116-135.
66. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва : навч. посіб. Київ: Атіка, 2001. 608 с.
67. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правове поняття "інші тяжкі наслідки": проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства.

Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 1. С. 162-170. URL: http://lsei.org.ua/l_2015/44.pdf (дата звернення 14.10.2022).

68. Дудоров О.О., Титаренко С.С. До питання про коректне кримінально-правове визначення захоплення суб'єктів господарювання (рейдерства). Кримінальне право: традиції та новації: матеріали III Міжнародного круглого столу, присвяченого вшануванню пам'яті видатного вченого, Героя України, академіка Володимира Володимировича Сташиса. 7-8 вересня 2017 р. Чернігів: Академія ДПтС. 2017. С. 95-97.

69. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

70. Дудоров О., Мовчан Р. Розвиток законодавства України про кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності: проблеми і тенденції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. Вип. 4(92). С. 120-140.

71. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз: колективна монографія / О.А. Бурбело та ін. Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.

72. Економічна та майнова безпека підприємства і підприємництва: навч. посібник / Б.М. Андрушків та ін. Тернопіль: Вид. Терно-граф, 2008. 424 с.

73. Ємельянов М.В. Зарубіжний досвід кримінально-правової протидії шахрайству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2012. Вип. 20 : Ч. 1 : Т. 4. С. 34-37.

74. Ємельянов М.В. Кримінально-правова характеристика шахрайства : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 195 с.

75. Єфименко А.О. Рейдерство або ринок контролю. *Юридичний журнал*. 2008. № 11. С. 116-122.

76. Ждиняк Н.П. Ефективність як характеристика забороняючих кримінально-правових норм. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 5. С. 17-22.

77. Живко З.Б. Рейдерство: фермент ринкової економіки: монографія. Львів, 2009. 270 с.
78. Здоронок Г.І. Господарський спір чи рейдерство? *Юридична практика*. 2008. №18-19. 29 квітня. С. 28-30.
79. Зеркалов Д.В. Рейдерство. Монографія. Київ: Основа, 2011. 372 с.
80. Зіммерер Г. Рейдерство в Україні. Transparency International Ukraine. 2012. 9 с. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/11/raider_attacks_-_ti_ukraine_ukr.pdf (дата звернення 14.10.2022).
81. Іляшова К.В. Етимологія поняття "корисливий мотив": окремі питання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Серія "ПРАВО". 2012. Вип. 19. С. 202-208.
82. Каймаков А.А. Взгляд на статью 249 Уголовного кодекса РК (рейдерство). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34957541&pos=6;-106#pos=6;-106 (дата звернення 14.10.2022).
83. Калмикова Є.В., Калмиков Д.О. Лікарський засіб від хвороби суспільства чи плацебо?: встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Юридичний вісник України*. 2014. № 14. С. 14-15.
84. Кальман О.Г., Панасенко Р.А. Незаконне "рейдерство": проблеми криміналізації: зб. матеріалів / Нац. акад. прав. наук України, Координац. бюро з пробл. кримінології та кримінол. дослідж.. Київ ; Запоріжжя: КПУ, 2010. С. 142-155.
85. Кацаваленко О.П. Деякі аспекти проблеми визначення об'єкта протидії законній господарській діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. Луганськ: Луган. держ. ун-т внутр. справ, 2007. Вип. 2. С. 139-145.

86. Кисленко Д.П. Проблеми кримінальної відповідальності за участь у рейдерських захопленнях. *Юридична наука*. Вип. 11(65). 2016. С. 4-12. URL: <https://ssrn.com/abstract=2881587> (дата звернення 14.10.2022).

87. Кісілюк Е.М., Процюк О.В. Загальні засади кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Вісник кримінального судочинства*. Київ: ТОВ "Правова Єдність", 2015. №2. С. 168-174.

88. Ковригіна В.Є. Протиправне поглинання господарських підприємств та проблеми юридичної відповідальності. *Правова інформатика*. Київ: ПанТот. 2012. №4. С. 29-36.

89. Колесник М.А. Адміністративно-правові засади діяльності органів державної влади України щодо протидії рейдерству: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. 2012. Харків. 220 с.

90. Коломійчук В.О. "Антирейдерська" комісія як орган протидії рейдерству: Матеріали наук.-практ. конф. "Реформування законодавства і державних інституцій" (10-11 вересня 2021 року, м. Запоріжжя), Запоріжжя. 2021. С. 88-92.

91. Коломійчук В.О. Аналіз проблеми поширення рейдерства в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022. № 1. С. 186-192. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/31.pdf (дата звернення 14.10.2022).

92. Коломійчук В.О. Етапи розвитку рейдерства: зб. наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 5: Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії : за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 20 вересня 2021 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 97-102.

93. Коломійчук В.О. Інші тяжкі наслідки як особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206 та 206-2 Кримінального кодексу України. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід" (19-20 листопада 2021 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2021. С. 96-99.

94. Коломійчук В.О. Незаконність як обов'язкова ознака рейдерства. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин" (4-5 лютого 2022 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2022. С. 52-57.

95. Коломійчук В.О. Окремі аспекти розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та 206-2 Кримінального кодексу України. Нове українське право. 2022. №3. С. 240-245. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/9/9> (дата звернення 14.10.2022).

96. Коломійчук В.О. Протидія неправомірному заволодінню активами суб'єктів підприємництва. Матеріали всеукр. студ. наук.-практ. конф. (28 квітня 2020, м. Київ). Київ: КНТЕУ. 2020. С. 333-336.

97. Коломійчук В.О. Рейдерство в Україні та за кордоном: співвідношення понять. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права" (01 березня 2021, м. Полтава). Полтава: ЦФЕНД. 2021. С. 82-84.

98. Коломійчук В.О. Рейдерство на території України. Причини та наслідки поширення. Матеріали II Матеріали наук.-практ. конф. "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ). Київ. 2021. С. 109-112.

99. Коломійчук В.О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. Серія "Право". №66. С. 197-205. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/245279/242960> (дата звернення 14.10.2022).

100. Коломійчук В.О. Сучасний стан та ефективність кримінально-правової політики України у сфері запобігання та протидії злочинам, які охоплюються поняттям "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2019. №9. С. 239-245. URL: http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/9_2019/34.pdf (дата звернення 14.10.2022).

101. Коломійчук В.О. Теоретичні підходи до визначення поняття "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2021. №18. С. 172-177. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/18/25.pdf> (дата звернення 14.10.2022).
102. Коломійчук В.О. Щодо криміналізації рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №2. С. 123-127. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/27.pdf (дата звернення 14.10.2022).
103. Колос С.С. Об'єкт злочину у науці кримінального права. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 196-199.
104. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 14.10.2022).
105. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 14.10.2022).
106. Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф. Харків : Право, 2019. 500 с.
107. Копитко М.І. Проблема рейдерства в Україні. *Вісник Черкаського університету*. Серія "Економічні науки". 2017. № 1. С. 73-77.
108. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Видання 2-ге. Київ: Атіка, 2002. 640 с.
109. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна: курс лекцій. Київ: Атіка, 2001. 432 с.
110. Коровайко О. Історія становлення та розвитку державного реєстру нерухомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 113-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_10_24 (дата звернення 14.10.2022).
111. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / За ред. М.І. Хавронюка. Київ: Москаленко О.М., 2019. 464 с.

112. Кревсун О.М. Прогресивна система виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виправних колоніях. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 277 с.

113. Крижановський О.М. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2018. 203 с.

114. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов та ін. 2е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

115. Кримінальне право України: Навч. посіб. / С.Г. Волкотруб, О.М. Омельчук, В.М. Ярін. Київ: Наукова думка; Прецедент, 2004. 297 с.

116. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 608 с.

117. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / за заг. ред. О.М. Бандурки та ін. Харків: ХНУВС, 2011. 375 с.

118. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб./ за заг. ред. О.М. Литвинова та ін. Харків: Право, 2019. 480 с.

119. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса та ін. 4-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2010. 456 с.

120. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / за ред. В.Я. Тація та ін. 6-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 768 с.

121. Кримінальний кодекс Азербайджанської республіки. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353 (дата звернення 14.10.2022).

122. Кримінальний кодекс Вірменської республіки від 18.04.2003. URL: www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show (дата звернення 14.10.2022).

123. Кримінальний кодекс Грузія. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=236> (дата звернення 14.10.2022).

124. Кримінальний кодекс Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&sub_id=1900000&pos=2834;-37#pos=2834;-37 (дата звернення 14.10.2022).
125. Кримінальний кодекс Киргизької республіки. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309> (дата звернення 14.10.2022).
126. Кримінальний кодекс Латвійської республіки. URL: <https://likumi.lv/ta/en/id/88966-the-criminal-law> (дата звернення 14.10.2022).
127. Кримінальний кодекс Литовської республіки. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpg&documentId=a84fa232877611e5bca4ce385a9b7048&category=TAD> (дата звернення 14.10.2022).
128. Кримінальний кодекс Молдови. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125325&lang=ru (дата звернення 14.10.2022).
129. Кримінальний кодекс Республіки Туркменістан. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=34663939 (дата звернення 14.10.2022).
130. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан. URL: <https://lex.uz/docs/111457> (дата звернення 14.10.2022).
131. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. 6-те вид., переробл. та доповн. Харків: ТОВ "Одіссей", 2010. 805 с.
132. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 14.10.2022).
133. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення 14.10.2022).
134. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 14.10.2022).

135. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення 14.10.2022).

136. Крушинський С., Захарчук В. Предмет кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. *Університетські наукові записки*. 2022. № 4 (88). С. 39-48.

137. Крушинський С.А., Налуцишин В.В. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з рейдерством. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 48-55.

138. Кусмамбетов К.Д., Бисенғали Л., Базилова А.А. Проблемы уголовной ответственности за рейдерство: монография. Алматы, 2014. 103 с.

139. Лащук Є.В. Предмет злочину в кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08, Київ, 2005. 262 с.

140. Легеза Ю.О. Особливості кримінальної відповідальності за рейдерство. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Юридичні науки, 2022. №1 (61). С. 42-49.

141. Лихова С.Я. Характеристика предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридичний вісник*. 2016. №3 (40). С. 157-162.

142. Луговий О.М. Правове регулювання протидії рейдерству в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2020. №1(41). С. 138-142.

143. Луговий О.М. Поняття та значення криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних з рейдерським захопленням підприємств. *Право і безпека*. 2019. №3 (74). С. 48-54.

144. Макаrchук І.М. Рейдерство, як одна з форм тіньової економіки держави та його наслідки. *Економічний вісник університету*. 2010. № 1. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2010_15_1/Makarch.pdf (дата звернення 14.10.2022).

145. Максимович Р.Л. Про поняття "заволодіння" в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. Випуск 2. С. 317-324.

146. Максимович Р.Л., Вовк М.З. Поняття віку суб'єкта злочину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 134-143.

147. Мала енциклопедія кримінального права / за заг. ред. Ю.Л. Бошицького, З.А. Тростюк; Київ. ун-т права НАН України. Київ: Кондор Видавництво. 2012. 284 с.

148. Митрофанов А.А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 185 с.

149. Модельний кримінальний кодекс держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: Міжнародний документ від 17.02.1996. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/ihl-nat-3.htm> (дата звернення 14.10.2022).

150. Мойсеєнко В.В. Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. 2021, Київ. 232 с.

151. Музика А.А., Лашук Є.В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 192 с.

152. Навроцький В.О. Кримінальне право. Особлива частина: курс лекцій. Київ: Знання, 2000. 771 с.

153. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те видання, переробл. та доповн. Київ. ВД "Дакор". 2019. 1384 с.

154. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. / За заг. ред. П.П. Андрушка та ін.. 3-є вид., переробл. та допов. Київ, 2009. Т. 2, 624 с.

155. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.

156. Нестеренко О.М. Кримінальна відповідальність за підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб - підприємців. : дис. ... доктора філософії: 081. Дніпро, 2021. 238 с.

157. Нестеренко О.М. Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців: аналіз об'єктивної сторони. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. №2 (21). С. 171-182.

158. Нікітін Ю.В., Рощина І.О. Ефективність норм кримінального права України у попередженні злочинів : монографія. Київ, 2014. 168 с.

159. Ополінський А.О. Вплив рейдерства і грінмейлу на економіку України: інструменти протидії рейдерству. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Юридичні науки". 2019. № 6. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2019-6-5217> (дата звернення 14.10.2022).

160. Ополінський А.О. Особливості рейдерства в Україні: інструменти запобігання і протидії протиправному заволодінню майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія "Право". 2018. Вип. 53. Том 2. С. 74-77.

161. Ополінський А.О. Типологія осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майна у сфері підприємницької діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: ТОВ "Гарантія". 2019. № 12. С. 307-312.

162. Осадча А.С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 23 с.

163. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних протиправним поглинанням та захопленням підприємств, сільськогосподарських земель, порушенням прав їх законних власників

(рейдерство): науково-методичні рекомендації / В.В. Кікінчук, В.О. Гусєва. Харків: ХНУВС. 2020. 58 с.

164. Острогляд О.В. Ефективність кримінально-правової політики та кримінально-правової норми: можливість вимірювання (постановка проблеми). URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/30.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

165. Оцінка стану реєстраційного рейдерства в Україні: Звіт Офісу ефективного регулювання. 2021. 53 с. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2021/12/Zvit-Rey-dbarometr-fin.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

166. Панасенко Р.А. Дефініція рейдерства та його співвідношення із суміжними поняттями. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 95-101.

167. Панасенко Р.А. Загальна характеристика кримінологічної детермінації незаконних захоплень підприємств в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. Вип. 2. С. 160-166.

168. Панасенко Р.А. Щодо криміналізації та тлумачення "рейдерства" в Україні. URL: <http://ukrainianpravo.narod.ru/index/0-3> (дата звернення 14.10.2022).

169. Пасенюк О.М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України. Новий Кримінальний кодекс України. Питання застосування і вивчення: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (Харків, 25-26 жовтня 2001 року). Київ-Харків : Юрінком Інтер, 2002. С. 17-24.

170. Пацеля Г.А. Підстави та принципи криміналізації ухилення від повернення виручки в іноземній валюті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 230 с.

171. Пащенко О.О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 35. Ч. 1 Т. 3. С. 59-63. URL:

http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.35/part_3/15.pdf (дата звернення 14.10.2022).

172. Педан В.І. Актуальність дослідження питань протидії законній господарській діяльності. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2. С. 55-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2016_2_13 (дата звернення 14.10.2022).

173. Пенітенціарний кодекс Естонії. URL: <https://www.juristaitab.ee/sites/www.juristaitab.ee/files/elfinder/ru-seadused/%D0%9F%D0%95%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%90%D0%A0%D0%9D%D0%AB%D0%99%20%D0%9A%D0%9E%D0%94%D0%95%D0%9A%D0%A1%2008.05.2022.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

174. Перекладаємо слово рейд. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/reid> (дата звернення 14.10.2022).

175. Перепелиця О.І. Кримінальна відповідальність за господарські правопорушення у сфері підприємницької діяльності: коментар до чинного законодавства. Харків: Рубікон, 1997. 236 с.

176. Перепелиця О.І., Киричко В.М., Тацій В.Я. Злочини у сфері господарської діяльності. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник. 5-те вид. переробл. і допов. Харків: Право, 2015. С. 201-265.

177. Плугатир В.С., Кришевич О.В. Злочини у сфері господарської діяльності. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 453-529.

178. Політова А.С. Щодо криміналізації та тлумачення "рейдерства" в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. №22. Ч. 2 Т. 3. С. 64-67.

179. Попович В.М. Тіньова економіка як предмет економічної кримінології. *НДІ Національної академії внутрішніх справ України*, Науково-

дослідний центр Українського фінансово-економічного ін-ту Державної податкової адміністрації України. Київ: Правові джерела, 1998. 447 с.

180. Постанова Касаційного кримінального суду від 03.11.2021 у справі № 751/3724/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100957058> (дата звернення 14.10.2022).

181. Постанова Касаційного кримінального суду від 07.02.2019 у справі № 489/4597/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846601> (дата звернення 14.10.2022).

182. Постанова Касаційного кримінального суду від 21.06.2022 у справі № 171/869/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104886096> (дата звернення 14.10.2022).

183. Постанова Касаційного кримінального суду від 28.05.2020 у справі № 761/32869/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89578469> (дата звернення 14.10.2022).

184. Постанова Касаційного кримінального суду від 29.09.2021 у справі № 682/3004/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109259> (дата звернення 14.10.2022).

185. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / за наук. ред. В.І. Борисова. Харків: Право, 2006. 208 с.

186. Правове регулювання господарсько-фінансової діяльності підприємства: монографія. / В.І. Торкатюк та ін.; за заг. ред. В.І. Торкатюка; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків: ХНАМГ, 2011. 346 с.

187. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення 14.10.2022).

188. Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій: Проект Закону від 03.12.2007 № 1101. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6?pid069=127&Ses=0&Sk1=7> (дата звернення 14.10.2022).

189. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12.05.2022. № 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20> (дата звернення 14.10.2022).

190. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016 № 1666-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1666-19> (дата звернення 14.10.2022).

191. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013 № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text> (дата звернення 14.10.2022).

192. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10.07.2018 № 2498-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-19#Text> (дата звернення 14.10.2022).

193. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів: Проект закону №2614 від 05.06.2008. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2614&skl=7 (дата звернення 14.10.2022).

194. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Проект Закону від 12.12.2012 №0887. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160 (дата звернення 14.10.2022).

195. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних

правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text> (дата звернення 14.10.2022).

196. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення відповідальності за окремі кримінальні та адміністративні правопорушення у сфері господарської діяльності, службової діяльності, діяльності осіб, що надають публічні послуги та кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади: Проект закону від 02.07.2020 №3783. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69344 (дата звернення 14.10.2022).

197. Про внесення змін до статті 191 Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за незаконне встановлення контролю над юридичною особою чи її активами: Проект Закону від 25.09.2008 №3225. URL: <https://numl.org/MiJ> (дата звернення 14.10.2022).

198. Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за захоплення підприємств (рейдерство). Проект Закону від 13.03.2007 №3300. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3300&skl=6 (дата звернення 14.10.2022).

199. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 №755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/755-15> (дата звернення 14.10.2022).

200. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#Text> (дата звернення 14.10.2022).

201. Про додаткові заходи щодо посилення захисту права власності: Указ Президента України від 26.03.2009 №191/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191/2009#Text> (дата звернення 14.10.2022).

202. Про запобігання корупції: від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 14.10.2022).

203. Про затвердження Авіаційних правил України "Обслуговування повітряного руху": Наказ Державної авіаційної служби України від 16.04.2019 №475. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0727-19> (дата звернення 14.10.2022).

204. Про затвердження плану заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.06.2010 №1199-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1199-2010-%D1%80#Text> (дата звернення 14.10.2022).

205. Про затвердження Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 27.12.2019 №797. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kl190364?an=1> (дата звернення 14.10.2022).

206. Про затвердження Типології легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Наказ Державної служби фінансового моніторингу України від 22.12.2018 №173. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FN049270.html (дата звернення 14.10.2022).

207. Про заходи щодо посилення захисту права власності: Указ Президента України від 12.02.2007 №103/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1032007-5495> (дата звернення 14.10.2022).

208. Про заходи щодо протидії рейдерству: Указ Президента України від 22.07.2009 №542/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5422019-28749> (дата звернення 14.10.2022).

209. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 14.10.2022).

210. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 №157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text> (дата звернення 14.10.2022).

211. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення 14.10.2022).

212. Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України: Закон України від 10.09.1991 № 1540-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-12#Text> (дата звернення 14.10.2022).

213. Про порядок віднесення майна до такого, що включається до складу цілісного майнового комплексу державного підприємства: Наказ Фонду Державного майна України від 29.12.2010 №1954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0109-11> (дата звернення 14.10.2022).

214. Про посилення протидії рейдерству: Указ Президента України від 19.03.2014 №313/2014. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3132014-16451> (дата звернення 14.10.2022).

215. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25.04.2003 №3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text> (дата звернення 14.10.2022).

216. Про приватизацію державного та комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення 14.10.2022).

217. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)": Указ Президента України від 20.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376/2021#Text> (дата звернення 14.10.2022).

218. Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 № 1673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1673-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.10.2022).

219. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: постанова Пленуму Верховного Суду України №12 від 25.12.1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-92#Text> (дата звернення 14.10.2022).

220. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 №10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> (дата звернення 14.10.2022).

221. Про судову практику у справах про злочини проти особистої власності: постанова Пленуму Верховного Суду СРСР від 05.09.1986 №11. URL: <https://base.garant.ru/1305239/> (дата звернення 14.10.2022).

222. Про схвалення Декларації цілей та завдань бюджету на 2008 рік: Постанова Кабінету Міністрів від 01.03.2007 №316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.10.2022).

223. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> (дата звернення 14.10.2022).

224. Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями: Закон України від 17.06.1983 № 9500-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9500400-83#Text> (дата звернення 14.10.2022).

225. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 №722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення 14.10.2022).

226. Проект Кримінального кодексу України: редакція станом на 29.09.2022. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення 14.10.2022).

227. Прокуратура перевірить інформацію щодо можливого рейдерського захвату Луганського благодійного фонду. URL: https://lug.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=123518&fp=3410&s=print (дата звернення 14.10.2022).

228. Прудніков Я.В. Поняття та види засобів вчинення злочину. Проблеми законності : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. Вип. 142. С. 189-199.

229. Резворович К.Р. Аспекти цивільно-правової охорони прав та інтересів викривача. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.). Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 129-132.

230. Рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 22.10.2020 у справі № 279/3588/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92395085> (дата звернення 14.10.2022).

231. Руденко Л.Д., Моїсеєнко О.В. Щодо юридичної природи та форм рейдерства в Україні: господарсько-правовий аспект. *Приватне та публічне право*. 2019. № 14. С. 101-105.

232. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.

233. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена. Боротьба з рейдерством: сучасний стан та рекомендації. 2017. 56 с. URL: https://boi.org.ua/media/uploads/ii_2017_sytem_ua_digital.pdf (дата звернення 14.10.2022).

234. Скора Л.М. Кримінально-правова характеристика протидії законній господарській діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 253 с.

235. Словник основних кримінально-правових термінів/авт.-укл: І.О. Кисельов, В.В. Шаблистий, В.О. Лисенко, О.В. Чорна, Л.Г. Якименко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 388 с.

236. Слотило О.Р. Відмежування понять "грінмейл" та "рейдерство", їх кримінально-правове значення. *Підприємство, господарство і право: науково-практичний юридичний журнал*. 2019. № 6. С. 258-261.

237. Слотило О.Р. Соціальна обумовленість виділення складу злочину "Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації". *Часопис Київського університету права*. 2017. № 4. С. 255-259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2017_4_59 (дата звернення 14.10.2022).

238. Смітюх А.В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 3. С. 93-101.

239. Сокол В.М. Кримінальна характеристика злочинів у сфері підприємницької діяльності. *Право і суспільство*. 2018. № 4, ч. 2. С. 206-209.

240. Соловій Я.І. Кримінально-правові проблеми кваліфікації злочинних захоплень суб'єктів господарювання як виявів "рейдерства". *Науково-інформаційний вісник. Право*. 2011. №4. С. 130-137.

241. Степаненко Д.Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2014. 263 с.

242. Стрельцов Є.Л. Господарські злочини. Глава VI Кримінального кодексу України з науково-практичним коментарем. Одеса : Астропринт, 1998. 152 с.

243. Стрельцов Є.Л. Економічна злочинність в Україні: курс лекцій. Одеса: АО Бахва. 1997. 572 с.

244. Суботник Р.В. Рейдерство в сучасній Україні. Актуальні питання господарського та цивільного права. *Науково-практичний журнал*. 2008. № 6. URL: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2008/6/article09/> (дата звернення 14.10.2022).

245. Тарасова О.В. Особливості рейдерства в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. пр. / ред. М.І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. Одеса, 2007. Вип. 29. С. 206-210.

246. Таращанська О. Б. Державна протидія рейдерству в корпоративному секторі економіки України. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10tobseu.pdf (дата звернення 14.10.2022).

247. Тельпіс М.В. Знаряддя та засоби вчинення злочину як обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2018. Випуск 53. Том 2. С. 82-87.

248. Титаренко С.С. Кримінальна відповідальність за протиправне захоплення суб'єктів господарювання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 2018. 262 с.

249. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / За ред. З.С. Варналія. Київ: НІСД, 2010. 576 с.

250. Тростюк З., Соколов А. Істотна шкода як ознака складу службової недбалості. *Вісник прокуратури*. 2009. № 1. С. 75-82.

251. Тубелець О.С. Реалізація кримінально-правової політики шляхом правозастосування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 183 с.

252. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 200 с.

253. Тютюгін В.І. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як вид покарання. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2022. Том №1 (17). С. 184-212.

254. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В.О. Навроцького. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 712 с.

255. Українське рейдерство: як впізнати ворога без "обличчя" й перемогти його: доповідь аналітичного центру "Український інститут майбутнього". URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayinske-rejderstvo-yak-vpiznaty-voroga-bez-oblychchya-j-peremogty-jogo/> (дата звернення 14.10.2022).

256. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 09.11.2017 у справі № 263/13760/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/70255316> (дата звернення 14.10.2022).

257. Федулова І.М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 216 с.

258. Федчак І.А., Ільницький В.Я. Рейдерство: поняття та заходи протидії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 408-416.

259. Франчук В.В. Ефективність реалізації кримінально-правових норм охорони економіки України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2015. Вип. 2. С. 265-274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_2_29 (дата звернення 14.10.2022).

260. Фріс П.Л. До питання про кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2. С. 152-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_2_31 (дата звернення 14.10.2022).

261. Фріс П.Л. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: "Центр навчальної літератури". 2004. 362 с.

262. Хамитов Б.Н. К вопросу о понятии и основных признаках рейдерства. *Право и государство*. 2021. № 1 (90). С. 40-53.

263. Хатнюк Ю.А. Визначення поняття рейдерства та його характеристика у законодавстві України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 174-185

264. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 14.10.2022).

265. Челембій Ю. Недосконалість українського законодавства є живильним ґрунтом для українських рейдерів. *Вісник Української спілки промисловців та підприємців*. 2007. № 4. С. 24-25.

266. Черней В.В. Посилення механізму запобігання рейдерству. матеріали XII Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П.П. Михайленка (Київ, 18 листоп. 2021 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 11-13.

267. Чорней С.В. Поняття суб'єкта злочину. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618. Правознавство. С. 125-128. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/618/23.pdf> (дата звернення 14.10.2022).

268. Шапіро В.С., Булах Т.В. Рейдерство як економіко-правове явище: загальна характеристика. *Форум права*. 2015. № 2. С. 181-186. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_2_32 (дата звернення 14.10.2022).

269. Швець В.О. Основні напрямки подолання рейдерства в Україні. Європейські перспективи. 2012. №2(2). С. 146-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2012_2%282%29_26 (дата звернення 14.10.2022).

270. Шевчук І.В. Рейдерство та корпоративний шантаж (грінмейл) як загроза економічній безпеці України. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 231-240. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_2_24 (дата звернення 14.10.2022).

271. Шемчук В. Рейдерство та корупція. *Вісник прокуратури*. 2006. № 11 (65). С. 13-18.

272. Щодо затвердження форм Звіту про розглянуті звернення громадян органами державної податкової служби України: Наказ Державної податкової адміністрації України від 23.07.2009 №397. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0397225-09#Text> (дата звернення 14.10.2022).

273. Щодо способів підробки документів, а також ознак (властивостей) підроблених документів, за якими вони можуть бути виявлені: Лист Національного Банку України від 16.02.2007 № 48-012/214-1688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1688500-07#Text> (дата звернення 14.10.2022).

274. Юрченко О.М. "Рейдерство" в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 80-87.

275. Ярмиш Н.Н. Дія як ознака об'єктивної сторони злочину (проблеми психологічної характеристики). Харків: Основа, 1999. 84 с.

276. Яструбецька Л.С. Особливості організації рейдерських захоплень підприємств в Україні. *Вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 9. С. 1107-1112.

277. Cambridge Dictionary. URL: <https://shortly.cc/zIFhk> (дата звернення 14.10.2022).

278. International property rights index. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/#world-map> (дата звернення 14.10.2022).

279. Merriam Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/raid> (дата звернення 14.10.2022).

280. Online Etymology Dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/raid?ref=etymonline_crossreference#etymonline_v_43877 (дата звернення 14.10.2022).

281. Rankings & Ease of Doing Business Score: URL: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine> (дата звернення 14.10.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Коломійчук В.О. Сучасний стан та ефективність кримінально-правової політики України у сфері запобігання та протидії злочинам, які охоплюються поняттям "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2019. №9. С. 239-245. URL: http://lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2019/9_2019/34.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-9.32>).
2. Коломійчук В.О. Теоретичні підходи до визначення поняття "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2021. №18. С. 172-177. URL: <http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2021/18/25.pdf> (DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.18.23>).
3. Коломійчук В.О. Щодо криміналізації рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №2. С. 123-127. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2022/27.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/27>).
4. Коломійчук В.О. Аналіз проблеми поширення рейдерства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 186-192. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2022/31.pdf (DOI: <https://doi.org/10.32782/392263>).
5. Коломійчук В.О. Окремі аспекти розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та 206-2 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. 2022. №3. С. 240-245. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/issue/view/9/9> (DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.33>).
6. Коломійчук В.О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. 2021. Серія "Право". №66. С. 197-205. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/245279/242960> (DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.32>).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Коломійчук В.О. Протидія неправомірному заволодінню активами суб'єктів підприємництва. Матеріали всеукр. студ. наук.- практ. конф. (28 квітня 2020, м. Київ). Київ: КНТЕУ. 2020. С. 333-336.
8. Коломійчук В.О. Рейдерство в Україні та за кордоном: співвідношення понять. Матеріали міжнар. наук.-практик. конф. "Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права" (01 березня 2021, м. Полтава). Полтава: ЦФЕНД. 2021. С. 82-84.
9. Коломійчук В.О. "Антирейдерська" комісія як орган протидії рейдерству. Матеріали наук.-практик. конф. "Реформування законодавства і державних інституцій" (10-11 вересня 2021 року, м. Запоріжжя), Запоріжжя. 2021. С. 88-92.
10. Коломійчук В.О. Етапи розвитку рейдерства: зб. наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 5: Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії : за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 20 вересня 2021 року). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 97-102.
11. Коломійчук В.О. Рейдерство на території України. Причини та наслідки поширення. Матеріали II Матеріали наук.-практик. конф. "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ). Київ. 2021. С. 109-112.
12. Коломійчук В.О. Інші тяжкі наслідки як особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206 та 206-2 Кримінального кодексу України. Матеріали міжнар. наук.-практик. конф. "Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід" (19-20 листопада 2021 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2021. С. 96-99.

13. Коломійчук В.О. Незаконність як обов'язкова ознака рейдерства. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин" (4-5 лютого 2022 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2022. С. 52-57.

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
 ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

вул. Героїв Майдану, буд. 8, м. Хмельницький, 29000, Тел. (038-2) 71-80-00, факс 71-75-70
 E-mail: info@univer.km.ua. Розрахунковий рахунок UA 598201720344281002200032328 в ДКСУ у м. Києві.
 МФО 820172. Код ЄДРПОУ 14163438

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Алла ІВАНОВСЬКА

вересень 2022 року

АКТ

**про реалізацію результатів наукових досліджень
 Коломійчука В'ячеслава Олеговича
 на тему: «Правові засади кримінальної відповідальності та протидії
 рейдерству в Україні»**

Комісія у складі: голови, декана юридичного факультету, кандидата юридичних наук, доцента Захарчука Віктора Миколайовича, членів комісії: доцентки кафедри кримінального права та процесу, кандидатки юридичних наук, доцентки Плісюк Наталії Миколаївни, доцента кафедри кримінального права та процесу, кандидата юридичних наук, доцента Налуцишина Володимира Вікторовича стверджує цим актом, що розроблені в ході дисертаційного дослідження Коломійчука В'ячеслава Олеговича наукові положення і висновки з теми «Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні» були детально вивчені колективом кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова і застосовуються у навчальному процесі.

Зокрема, дисертантом було надано комісії для ознайомлення наступні наукові публікації:

1. Коломійчук В. О. Сучасний стан та ефективність кримінально-правової політики України у сфері запобігання та протидії злочинам, які охоплюються поняттям "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2019. № 9. С. 239-245.

2. Коломійчук В. О. Теоретичні підходи до визначення поняття "рейдерство". *Юридичний бюлетень*. 2021. № 18. С. 172-177.
3. Коломійчук В. О. Щодо криміналізації рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 123-127.
4. Коломійчук В. О. Аналіз проблеми поширення рейдерства в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 186-192.
5. Коломійчук В. О. Окремі аспекти розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190 та 206-2 Кримінального кодексу України. *Нове українське право*. 2022. № 3. С. 240-245.
6. Коломійчук В. О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право"*. 2021. № 66. С. 197-205.
7. Коломійчук В. О. Протидія неправомірному заволодінню активами суб'єктів підприємництва. Матеріали всеукр. студ. наук.- практ. конф. (28 квітня 2020, м. Київ). Київ: КНТЕУ. 2020. С. 333-336.
8. Коломійчук В. О. Рейдерство в Україні та за кордоном: співвідношення понять. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права" (01 березня 2021, м. Полтава). Полтава: ЦФЕНД. 2021. С. 82-84.
9. Коломійчук В. О. "Антирейдерська" комісія як орган протидії рейдерству. Матеріали наук.-практ. конф. "Реформування законодавства і державних інституцій" (10-11 вересня 2021 року, м. Запоріжжя), Запоріжжя. 2021. С. 88-92.
10. Коломійчук В. О. Етапи розвитку рейдерства. Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України. Вип. 5: Цифрові трансформації України 2021: виклики та реалії: за матеріалами II круглого столу (м. Харків, 20 вересня 2021 року) / за ред. С.В. Глібка, К.В. Єфремової. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 97-102.
11. Коломійчук В. О. Рейдерство на території України. Причини та наслідки поширення. Матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. "Глобалізаційні виклики розвитку національних економік" (19 жовтня 2021 року, м. Київ). Київ. 2021. С. 109-112.
12. Коломійчук В. О. Інші тяжкі наслідки як особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206 та 206-2 Кримінального кодексу України. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід" (19-20 листопада 2021 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2021. С. 96-99.
13. Коломійчук В. О. Незаконність як обов'язкова ознака рейдерства. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Теоретичні та практичні проблеми

правового регулювання суспільних відносин" (4-5 лютого 2022 року, м. Харків). Харків: ГО "Асоціація аспірантів-юристів". 2022. С. 52-57.

Наведені наукові публікації були використані під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Порівняльне кримінальне право України та держав Європейського Союзу», «Порівняльне кримінальне право та процес» у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Теоретичні положення та висновки, запропоновані Коломійчуком В.О., використовуються для підготовки робочих програм та навчально-методичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Порівняльне кримінальне право України та держав Європейського Союзу», «Порівняльне кримінальне право та процес» для студентів юридичного факультету денної та заочної форм навчання. Включення до зазначених матеріалів положень та висновків, які містяться у дисертації, сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу студентами університету, які навчаються за спеціальностями 081 Право та 293 Міжнародне право.

Голова комісії

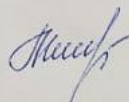
декан юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

Члени комісії

доцентка кафедри кримінального
права та процесу
кандидатка юридичних наук, доцентка

Наталія ПЛИСЮК

доцент кафедри кримінального
права та процесу
кандидат юридичних наук, доцент

Володимир НАЛУЦИШИН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного управління Національної поліції в Київській області -

начальник слідчого управління

полковник поліції

В.О. Луговий

2022 року

АКТ

про впровадження в практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Київській області результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права Коломійчука В'ячеслава Олеговича на тему: "Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні", поданого на здобуття наукового ступеня доктор філософії (спеціальність 081 – Право)

Комісія у складі:

Голова:

Заступник начальника ГУНП в Київській області – начальник СУ
полковник поліції Луговий В.О.

Члени комісії:

Заступник начальника СУ ГУНП в Київській області
майор поліції Клівняк М.В.

Начальник відділу розслідування особливо тяжких злочинів СУ ГУНП в Київській області
підполковник поліції Асипенко В.О.

Комісія засвідчує те, що в діяльність Слідчого управління ГУ НП в Київській області впроваджено окремі положення та рекомендації дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права та

процесу Хмельницького університету управління та права Коломійчука В'ячеслава Олеговича на тему: "Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні", в частині кримінально-правової та кримінологічної характеристики суб'єктів кримінальних правопорушень за ст. ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України, схем організації та здійснення рейдерства, особливостей кримінально-правової кваліфікації рейдерства.

Посилання на обстоювані автором дисертації наукові позиції в частині кримінально-правової оцінки суспільно-небезпечних посягань, передбачених ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України, а також суміжних з ними кримінальних правопорушень, позитивно позначиться на якісних показниках слідчої (розшукової) діяльності, що здійснюється відповідними підрозділами Головного управління Національної поліції в Київській області.

Голова:

В.О. Луговий

Члени комісії:

М.В. Клівняк

В.О. Асипенко

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ**Комітет з питань правоохоронної діяльності**

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-35-06

**Ректору Хмельницького
університету управління
та права ім. Л. Юзькова
Омельчуку О.М.**

Шановний Олеже Миколайовичу!

Комітетом Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності отримано наукові публікації, підготовлені аспірантом Коломійчуком В.О.

Повідомляємо, що зазначені публікації надані народним депутатам України – членам Комітету для ознайомлення.

**З повагою
Голова Комітету**

С. Іонушас

ЄАС ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
Підписувач: Іонушас Сергій Костянтинович
Сертифікат: 58E2D9E7F900307B04000000D0512F00D41E8F00
Дійсний до: 26.01.2023 0:00:00

Апарат Верховної Ради України
04-27/12-2022/177882 від 20.10.2022

1024182

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

01008, м. Київ, вул. Грушевського, 5

Вих. №

168/6-21

«20» жовтня 2022р.

**Ректору Хмельницького
університету управління та
права імені Леоніда Юзькова**

Олегу ОМЕЛЬЧУКУ

Шановний пане Олеже!

Повідомляю, що підготовлені здобувачем кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **КОЛОМІЙЧУКОМ В'ячеславом Олеговичем** пропозиції щодо внесення змін до Кримінального кодексу України за результатами дисертаційного дослідження на тему: "Правові засади кримінальної відповідальності та протидії рейдерству в Україні" опрацьовані.

За результатом їх опрацювання підтверджую, що пропозиції, сформовані в дисертаційному дослідженні, є науково обґрунтованими та можуть бути використані у законодавчій роботі народного депутата в галузі кримінального права.

З повагою

**Народний депутат України,
Голова Комітету з питань
правоохоронної діяльності
Верховної Ради України
восьмого скликання,
генерал-лейтенант СБУ**

Андрій КОЖЕМ'ЯКІН

Статистичні відомості
про зареєстровані кримінальні провадження за ст.ст. 205-1, 205, 206-2 КК
України за період з 2014 по 2021 роки *

Статті КК України**	Кількість облікованих кримінальних правопорушень**							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, ст. 205-1	24	140	228	292	269	478	635	407
Протидія законній господарській діяльності, ст. 206	122	120	127	189	161	158	124	120
Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, ст. 206-2	15	30	78	82	70	130	90	70

* Статистичні відомості взято з офіційної інформації Офісу Генерального прокурора, яка була надана дисертанту у відповідь на інформаційні запити.

** Статистична інформація наведена без врахування кримінальних правопорушень, виключених з обліку у зв'язку з закриттям провадження на підставі пунктів 1, 2, 4, 6 ч.1 ст. 284 КПК України (до 2018 року) та пунктів 1,2,4,6, 9-1 ч. 1 ст. 284 КПК України після 2018 року.

Статистичні відомості
про відсоткове співвідношення облікованих кримінальних
правопорушень за ст,ст. 205-1, 206, 206-2 КК України до кримінальних
правопорушень, за якими провадження направлені до суду,
за період з 2014 по 2021 роки*

Статті КК України**	Співвідношення облікованих та переданих до суду кримінальних правопорушень за ст. 205-1, 206, 206-2 КК України, %							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, ст. 205-1	33	48	57	58	69	46	60	53
Протидія законній господарській діяльності, ст. 206	3	8	0	1	0	2	1	2
Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, ст. 206-2	13	3	3	5	4	4	0	7

* Статистичні відомості взято з офіційної інформації Офісу Генерального прокурора, яка була надана дисертанту у відповідь на інформаційні запити.

Статистичні відомості
про кількість засуджених осіб, вироки щодо яких набрали законної сили, за
вчинення злочинів за ст.ст. 205-1, 206, 206-2 КК України
за період з 2014 по 2021 роки *

Статті КК України	Кількість засуджених осіб, вироки щодо яких набрали законної сили										
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Підrobлення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців, ст. 205-1	х	х	х	1	27	75	97	122	92	88	66
Протидія законній господарській діяльності, ст. 206	5	2	2	3	0	0	0	0	0	0	1
Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, ст. 206-2	х	х	х	0	1	0	2	2	4	2	4

* Статистичні відомості взяті з офіційної інформації Державної судової адміністрації України, яка була надана дисертанту у відповідь на інформаційні запити.